

Liv på vent

*Fortellinger fra enslige mindreårige under 15 år
bosatt på norske omsorgssentre*

Kia Caroline Bekkedal

Pål Espen Olsen

Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2011

Liv på vent

Fortellinger fra enslige mindreårige under 15 år bosatt på norske omsorgssentre

Kia Caroline Bekkedal og Pål Espen Olsen

Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo

Høsten 2011

© Kia C. Bekkedal og Pål E. Olsen

2011

Liv på vent

Kia C. Bekkedal og Pål E. Olsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: Liv på vent - Fortellinger fra enslige mindreårige under 15 år bosatt på norske omsorgssentre

Forfattere: Kia C. Bekkedal og Pål E. Olsen

Veileder: Tine K. Jensen

Bakgrunn: Per i dag er 43,7 millioner mennesker på flukt verden over, og en vesentlig andel av disse er barna på flukt uten foreldre eller andre omsorgspersoner. De er enslige mindreårige asylsøkere. Forskning som omhandler enslige mindreårige utvides stadig, men om de yngste i denne gruppen finnes det lite kunnskap. De anses som en sårbar gruppe med høyere forekomst av psykiske vansker enn referansegrupper. Potensielt traumatiserende opplevelser og en livssituasjon uten nære omsorgspersoner, kjennetegner disse barna, og eksilet medfører tilleggsbelastninger. Barnevernets omsorgssentre bidrar med trygge men midlertidige rammer under barnas første tid i Norge. Kunnskap om hvordan de enslige mindreårige selv opplever ulike forhold ved sin situasjon kan bidra til bedre tilrettelegging for disse barna.

Metode: Semistrukturerte intervjuer med 18 barn i alderen 8 til 16 år ble undersøkt gjennom en tematisk analyse. Intervjuet var konsentrert rundt, men ikke begrenset til, fire hovedtemaer: tiden i hjemlandet; flukten; livet på omsorgssenteret; og framtiden. Tilknytningsteori og økologisk teori om menneskets utvikling ligger til grunn for forståelsen av resultatene.

Resultater: Fire temaer ble identifisert som gjennomgående i barnas fortellinger: vold og overgrep; vanskelige følelser; samhold og sosial støtte; og muligheter. I tillegg til mange potensielt traumatiserende erfaringer, hadde disse barna opplevd tap av viktige personer i sitt liv. Emosjonelle utfordringer preget hverdagen, men de fremstod også som motiverte og mestrende.

Konklusjon: Komplekse og mangefasetterte samspill preger de enslige mindreåriges helhetlige utviklingsmiljø. Tiden på omsorgssentrene er midlertidig, og medfører både trygghet og usikkerhet. Begrensninger i utvalg og metodologiske utfordringer tilsier at temaene som dekkes i studien ikke nødvendigvis representerer helheten i barnas opplevelse av egen situasjon. Studien belyser samtidig mange aspekter ved barnas livssituasjon og utgjør et grunnlag for videre forskning. Studien bidrar også med viktige perspektiver for både hjelpere og beslutningstakere.

Forord

Først og fremst vil vi takke barna som ønsket å bidra til vår studie. Ved to ulike omsorgssentre fikk vi møte barn i en veldig spesiell livssituasjon. Vi fikk et innblikk i deres liv, og de delte av sine tanker, erfaringer og følelser. I prosessen ble vi både rørt, gledet og sjarmert, og inntrykkene vil vedvære i lang tid. Vi håper at barna også satte pris på våre møter, og vi er svært takknemlige for alle læringsmessige og mellommenneskelige sider ved dette arbeidet.

Videre vil vi takke NKVTS, som gjennom prosjektet 'Enslige mindreårige asylsøkere under 15 år: En kartleggings- og behandlingsstudie', ga oss anledning til å gjennomføre vår studie. Ressursteamet for enslige mindreårige asylsøkere har hjulpet oss med informasjon, støtte og kontakter underveis. Takk, Anne-Karin, Olav, Emily, Nicolai og Line! Vi vil også uttrykke vår takknemlighet til alle ansatte ved omsorgssentrene vi besøkte. Dere har vært svært hjelpsomme, og vi føler oss godt mottatt og ivaretatt.

Vår veileder, Tine K. Jensen, har gjennom hele studien bistått med uvurderlige innspill, smil og latter. Din kunnskap har både inspirert og motivert oss. Tusen takk for kyndig, konstruktiv og svært entusiastisk veiledning!

Avslutningsvis vil vi takke Lars Kristian Flemmen og Gaute Rossnes. Dere har trøstet, motivert og passet på oss underveis. Dere har med friske øyne og sinn bidratt med gode innspill. Uten dere ville denne perioden vært langt tøffere. Takk for at dere er dere!

Oslo, høsten 2011

Kia C. Bekkedal & Pål E. Olsen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Om barn på flukt	2
1.1.1	Rett til beskyttelse	2
1.1.2	Begrepsavklaring.....	3
1.1.3	Enslige mindreårige under 15 år i Norge	4
1.2	Forskning på enslige mindreårige	6
1.2.1	Hjemland og flukt.....	6
1.2.2	Den første tiden etter ankomst	8
1.2.3	De enslige mindreåriges livssituasjon etter bosetting	10
1.3	Studiens hensikt og problemstilling	11
1.4	Teori	12
1.4.1	Økologisk forståelsesramme	13
1.4.2	Tilknytning	14
2	Metode.....	17
2.1	Metodevalg.....	17
2.2	Prosedyre	18
2.3	Utvalg.....	20
2.4	Forskningsverktøy	21
2.4.1	Intervjuguide	21
2.4.2	Kartleggingsinstrumenter	21
2.5	Resultater fra kartlegging	22
2.6	Analyse.....	23
2.7	Etiske refleksjoner.....	26
3	Funn.....	28
3.1	Fortellinger om vold og overgrep.....	28
3.1.1	Samfunn	29
3.1.2	Familie.....	31
3.1.3	Flukt	31
3.1.4	Drøfting – vold og overgrep.....	33
3.2	Fortellinger om vanskelige følelser.....	36
3.2.1	Savn.....	36

3.2.2	Sorg	38
3.2.3	Bekymring	39
3.2.4	Drøfting – vanskelige følelser	41
3.3	Fortellinger om samhold og sosial støtte	43
3.3.1	Flukten	43
3.3.2	Den første tiden i Norge	46
3.3.3	Drøfting – samhold og sosial støtte	48
3.4	Fortellinger om muligheter	50
3.4.1	Språk og utdanning	50
3.4.2	Framtid	52
3.4.3	Drøfting – muligheter	54
4	Diskusjon	56
4.1	Drøfting av funn	56
4.2	Metodologiske utfordringer og begrensninger	63
4.2.1	Pålitelighet	63
4.2.2	Gyldighet	65
4.3	Implikasjoner og fremtidig forskning	68
	Litteraturliste	70
	Vedlegg 1: Child PTSD Symptom Scale (CPSS)	80
	Vedlegg 2: Serious Life Events (SLE)	82
	Vedlegg 3: Samtykkeskjema	83
	Vedlegg 4: Intervjuguide	84
	Vedlegg 5: Informantoversikt	87
	Vedlegg 6: Enslige mindreårige asylsøkere fordelt på land, år og kjønn	88

Figur- og tabelliste

Figur 1 Antall enslige mindreårige asylsøkere til Norge under 15 år, fordelt på år og kjønn ...	4
Figur 2 Antall mindreårige asylsøkere til Norge fra 2006-2011 under 15 år, fordelt på opprinnelsesland.....	5
Figur 3 Barnas opprinnelsesland.....	20
Tabell 1 Utdrag fra materialet med tilhørende koder.....	25

1 Innledning

I dag er 43,7 millioner mennesker på flukt i verden (Skretteberg, 2011). Litt under halvparten av disse, ca. 16 millioner, har krysset landegrensene og flyktet fra sitt hjemland. Blant disse menneskene befinner det seg en rekke barn, og en del av dem er på flukt alene. De er enten sendt fra sine familier med håp om en bedre framtid, eller de har, i frykt for eget liv, flyktet fra krig, fattigdom eller andre katastrofer. Noen har mistet sine foreldre, og andre har kommet bort fra dem uten å vite hvor de er eller om de fortsatt lever. Flyktninger har ofte erfart traumatiserende hendelser, og de opplever utfordringer knyttet til det å forlate sitt hjemland og å komme til en ny og ukjent kultur hvor det meste føles fremmed. Barna som flykter alene er i en særstilling. De har i tillegg opplevd et brudd med sine foreldre i en kritisk fase av livet hvor stabile, kjente og voksne omsorgspersoner er viktig for å kunne følge et normalt utviklingsforløp.

De senere årene har det kommet stadig flere studier og rapporter, både nasjonalt og internasjonalt, som har undersøkt problemstillinger knyttet til det å flykte uten nære, voksne omsorgspersoner. Men forskningen er fortsatt begrenset, og utvidet forskningsbasert kunnskap om de enslige mindreårige vil være avgjørende for i større grad å kunne hjelpe dem med å håndtere deres utfordringer. Forskning fremhever at de enslige mindreårige er en spesielt sårbar gruppe når det gjelder utvikling av emosjonelle og atferdsproblemer (Sourander 1998; Derlyun & Broekaert, 2007; Eide & Broch, 2010). Slike vansker er en sentral faktor for nedsatt livskvalitet, og kan dessuten føre til problemer på en rekke arenaer videre i livet som skole, jobb og i sosiale sammenhenger.

Få studier har rettet fokus mot de enslige mindreåriges første tid i det nye landet - tiden hvor barna forsøker å tilpasse seg et nytt liv, og samtidig venter på svar på asylsøknad eller eventuell bosetting eller retur. Denne studien handler om hvordan det er å komme til Norge som enslig mindreårig asylsøker. Vi har fokusert på gruppen enslige mindreårige under 15 år som er midlertidig bosatt ved barnevernets omsorgssentre. Atten barn har fått muligheten til å snakke fritt om sine tanker og erfaringer med å bo på et omsorgssenter, å være på flukt, om hjemlandet, og om framtiden. Slik kunnskap om de enslige mindreårige, innhentet på et tidlig tidspunkt i deres nye hverdag, vil være nyttig for videre å utvikle tiltak som kan fremme integrering og psykisk velvære.

1.1 Om barn på flukt

1.1.1 Rett til beskyttelse

Norge har, gjennom en rekke internasjonale avtaler, forpliktet seg til å gi beskyttelse til mennesker i nød. Grunnlaget for internasjonal flyktingrett, og dermed også norsk flyktingrett, er nedtegnet i FNs flyktingkonvensjon fra 1951, og tilleggsprotokollen fra 1967. FNs flyktingkonvensjon er en utvidelse av flyktingers rettigheter i Menneskerettighetserklæringen fra 1948, og land som har ratifisert avtalen har nå *plikt* til å ta i mot mennesker på flukt. Etter utformingen av FNs flyktingkonvensjon har man erkjent at barn og unge har særskilte behov som ikke ble ivaretatt i tilstrekkelig grad av flyktingkonvensjonen. Barns rettigheter ble derfor i 1989 nedtegnet i FNs konvensjon om barnets rettigheter (FN). Senere har FNs høykommissær for flyktninger utarbeidet generelle retningslinjer for arbeid med flyktingbarn (UNHCR).

I Norge reguleres retten til adgang og opphold i Utlendingsloven og Utlendingsforskriften. Tre paragrafer gir rett til oppholdstillatelse: § 28, § 38 og § 35. § 28 a og b favner de som ”har en velbegrunnet frykt for forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller på grunn av politisk oppfatning, og er ute av stand til, eller på grunn av slik frykt er uvillig til, å påberope seg sitt hjemlands beskyttelse”, og de som “uten å falle inn under bokstav a likevel står i reell fare for å bli utsatt for dødsstraff, tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ved tilbakevending til hjemlandet.” Disse har rett til asyl. Dersom en person ikke oppfyller vilkårene i denne loven, men ”er enslig mindreårig uten forsvarlig omsorg ved retur, det foreligger tvingende helsemessige forhold som gjør at utlendingen har behov for opphold i riket, eller det foreligger sosiale eller humanitære forhold ved retursituasjonen som gir grunnlag for å innvilge oppholdstillatelse”, kan de få oppholdstillatelse ut ifra § 38 om Oppholdstillatelse på grunn av sterke menneskelige hensyn, eller særlig tilknytning til riket. Sistnevnte omtales ofte som opphold på humanitært grunnlag. § 35 om Overføring av utlendinger etter anmodning fra internasjonale organisasjoner omhandler flyktninger Norge tar i mot etter anmodning fra FNs høykommissær for flyktninger, eller andre internasjonale organisasjoner og instanser (overføringsflyktninger). Disse får oppholdstillatelse etter § 35 inntil det avgjøres om det skal gis oppholdstillatelse etter § 28 eller § 38. Videre kan man få beskyttelse som ikke danner

grunnlag for permanent oppholdstillatelse. Dette gjelder § 34 som omhandler personer i en kollektiv massefluktsituasjon. Denne beskyttelsen gjelder for ett år og kan fornyes eller forlenges i inntil tre år fra det tidspunktet utlendingen første gang fikk oppholdstillatelse. Deretter kan det gis en midlertidig tillatelse som kan danne grunnlag for permanent oppholdstillatelse. Ingen lover om rett til beskyttelse er direkte rettet mot enslige mindreårige, men de blir nevnt i særstilling i § 38 om vern mot hjemsendelse. Har søkeren derimot fylt 16 år, gis det kun opphold fram til fylte 18 år dersom det ikke foreligger annet grunnlag for opphold enn at norske myndigheter anser søkeren som uten forsvarlig omsorg ved retur (Utlendingsforskriften, 2010). Oppholdstillatelse gis normalt for 3 år (Utlendingsforskriften, 2010, § 60). Enslige mindreårige som har oppholdt seg i Norge i 3 år med oppholdstillatelse har rett til å søke om permanent oppholdstillatelse (Utlendingsforskriften 2010 § 62) med mindre det er grunnlag for utvisning (Utlendingsloven 2010 § 67). Det er altså hovedsakelig de samme lovene som gjelder for asylsøkere opp til 18 år, men Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet prioriterer søknader fra enslige mindreårige asylsøkere i saksbehandlingen da man har erkjent at de som barn er i en særlig sårbar situasjon (Justis- og politidepartementet).

1.1.2 Begrepsavklaring

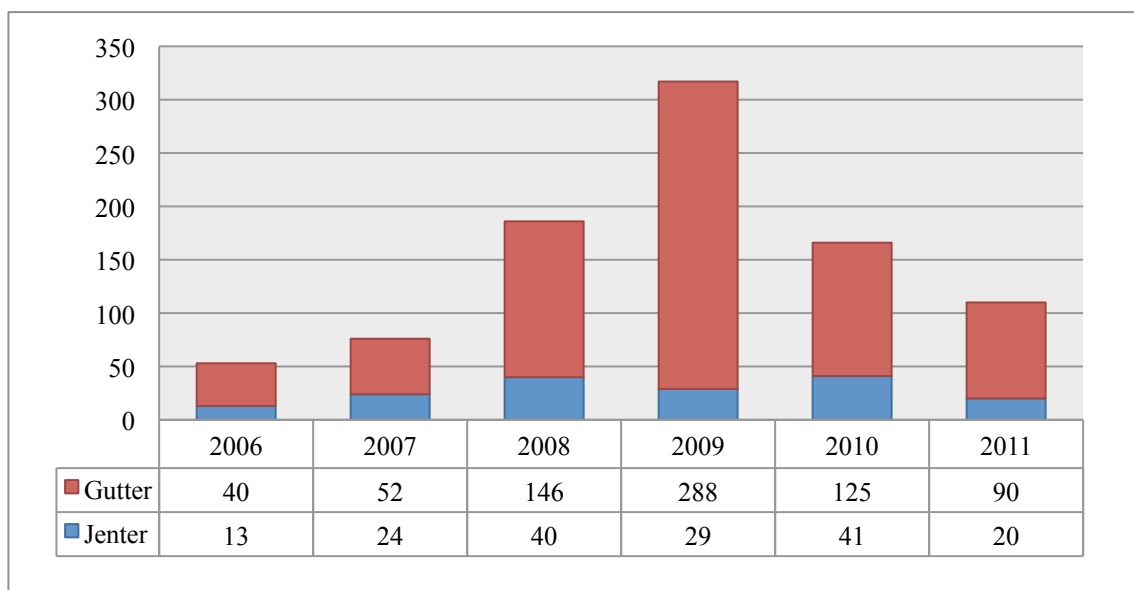
Mennesker som kommer til Norge og ber om beskyttelse, det vil si asyl, kalles asylsøkere. Dersom personen får innvilget beskyttelse, endres status til flyktning. Betegnelsen enslig mindreårig asylsøker gjelder for personer under 18 år som kommer til Norge for å søke om asyl uten følge av personer med foreldreansvar (Utlendingsdirektoratet). Barn som kommer sammen med søsken, venner eller andre voksne faller også inn under denne betegnelsen. Internasjonalt skiller det begrepsmessig ikke, i motsetning til i Norge, mellom barn over og under 15 år. I Norge har Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet ansvaret for de enslige mindreårige som er under 15 år ved tidspunkt for søknad om asyl. Disse barna er under barnevernets omsorg og tilbys opphold på egne omsorgssentre tilpasset deres behov. Utlendingsdirektoratet har ansvaret for enslige mindreårige i alderen 15 til 18 år. Disse blir plassert på døgnbemannede avdelinger tilknyttet ordinære asylmottak for voksne. Dersom barna fyller 15 år eller mer i løpet av tiden på omsorgssenteret, overflyttes de ikke til mottak for eldre barn, men blir de boende ved omsorgssenteret til eventuell retur eller bosetting er avklart. Begrepet *enslige mindreårige under 15 år* er i denne studien basert på norske myndigheters gruppering av enslige mindreårige over og under 15 år. Ettersom grupperingen

tar utgangspunkt i *barnets alder ved tidspunkt for asylsøknad*, innebærer dette at begrepet også omfavner barn som har blitt 15 år eller eldre i løpet av sitt opphold ved omsorgssenteret. Blant barna i vår studie hadde noen fått opphold og dermed status som flyktninger. Andre ventet fortsatt på behandling av asylsøknad og hadde derfor status som asylsøker. Vi har valgt å benytte betegnelsen *enslig mindreårig*, som omfatter både flyktninger og asylsøkere. Enslig mindreårig er også den betegnelsen som brukes av FNs høykommissær for flyktninger. FNs konvensjon om barns rettigheter definerer barn som ”ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivning som gjelder barnet” (1989, s.9). I denne studien vil derfor betegnelsene *barn* og *enslig(e) mindreårig(e)* brukes om hverandre.

1.1.3 Enslige mindreårige under 15 år i Norge

Fra 2006 og fram til 31.8.2011 søkte 907 enslige mindreårige under 15 år om asyl i Norge (figur 1). Antallet mindreårige som søker asyl nådde en foreløpig topp i 2009 hvor Norge mottok 317 asylsøknader. I 2010 var tallet 166, mens hittil i 2011 har 110 barn søkt om asyl.

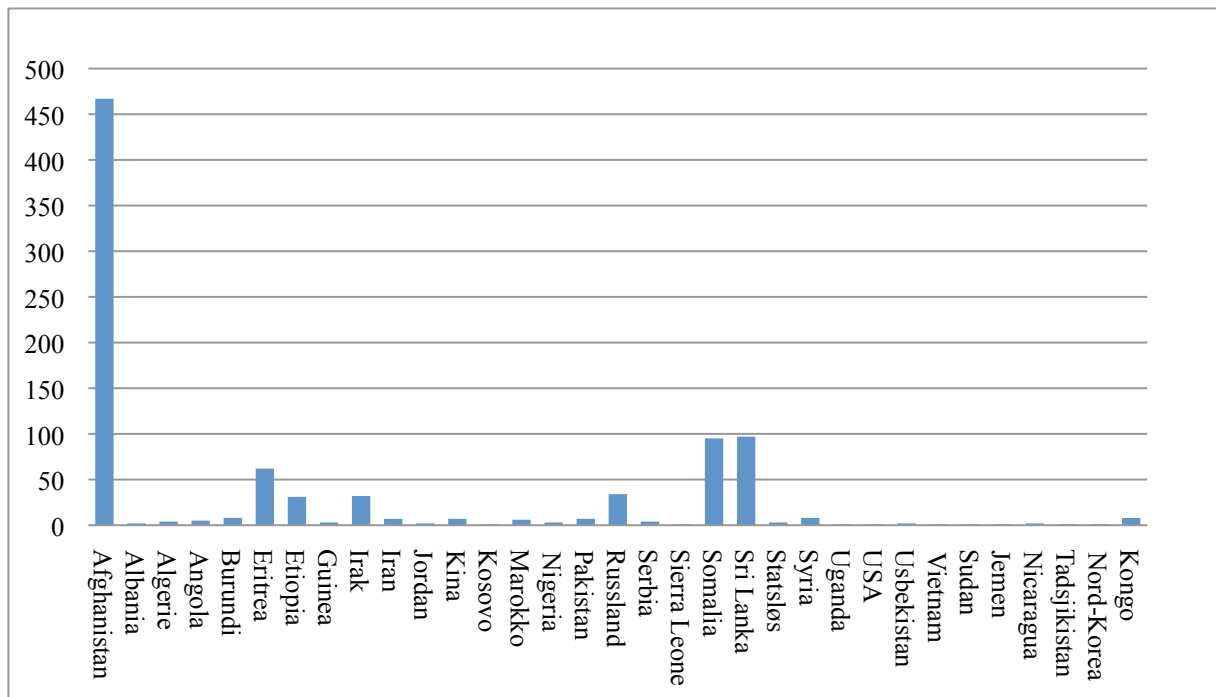
Figur 1 Antall enslige mindreårige asylsøkere til Norge under 15 år, fordelt på år og kjønn

(Utlendingsdirektoratet v/H. Sandal, e-post, 15.august 2011)

De siste årene har sammensetningen av gruppa enslige mindreårige vært dominert av gutter fra Afghanistan, Eritrea, Etiopia, Russland, Somalia og Sri Lanka (figur 2).

Figur 2 Antall mindreårige asylsøkere til Norge fra 2006-2011 under 15 år, fordelt på opprinnelsesland

(Utlendingsdirektoratet v/H. Sandal, e-post, 15.august 2011)

I Norge har de enslige mindreårige under 15 år ved ankomst lovfestet rett til opphold på enten statlig drevne omsorgssentre, eller andre godkjente private bo- og omsorgstiltak, i påvente av behandling av asylsøknaden (barnevernloven § 5A-1). Omsorgssentrene har det daglige ansvar for barna og skal bistå med:

- En trygg bo- og omsorgsbasis.
- Omsorg preget av forutsigbarhet og varme
- Behandling for traumer, savn og andre vanskelige opplevelser
- Hjelp til å tilpasse seg det norske samfunnet og forberede en best mulig bosetting eller retur.

(Barne-, ungdoms-, og familieetaten, 2009)

Det juridiske aspektet ved foreldreansvaret ivaretas av verger oppnevnt av overformyndighet i kommunen barnet befinner seg i. Verge oppnevnes innen én uke etter barnets ankomst, og hans eller hennes oppgaver består i ivaretagelse av barnas rettssikkerhet, blant annet ved støttende tilstedeværelse under gjennomføringen av asylintervju. Vergen er også ansvarlig for å søke om fornyet eller permanent oppholdstillatelse på barnets vegne. I tillegg oppnevnes en advokat for å bistå med asylsøknaden (vergemålslovens § 6 og § 13).

1.2 Forskning på enslige mindreårige

Det finnes det svært lite forskning med primærfokus på enslige mindreårige under 15 år (Eide & Broch, 2010). Siden flertallet av studier som er relevante for å belyse de enslige mindreåriges situasjon ikke skiller mellom barna over og under 15 år, vil denne forskningsgjennomgangen inneholde forskning som også inkluderer enslige mindreårige over 15 år for i størst mulig grad å belyse deres situasjon. Vi har valgt å dele forskningsgjennomgangen inn i 3 deler, som hver tar for seg forskning relatert til: tiden før de ankommer landet de søker om asyl i; første tiden etter ankomst; og hvordan det går med barna på sikt.

1.2.1 Hjemland og flukt

Enslige mindreårige er ingen homogen gruppe barn. Det fins like mange livshistorier som det finnes enslige mindreårige. De har ulik etnisk- og familiebakgrunn, ulike motiver for å reise, og de reagerer ulikt på traumatiserende opplevelser (Eide & Broch, 2010). Felles for de enslige mindreårige er at de er flyktninger med potensielt vanskelige opplevelser bak seg; de har opplevd et brudd med hjemland, kultur, venner, foreldre, og familie; og de har gjennomført en lang og ofte farlig reise fra hjemlandet til landet de søker asyl i. Det virker å være bred enighet i forskningslitteraturen om at traumatiserende opplevelser er en risikofaktor for utvikling av psykiske plager og tilpasningsvansker hos barn (Joshi & O'Donnell, 2003; Shaw, 2003). Potensielle traumer inkluderer både voldelige og ikke-voldelige opplevelser. Voldelige opplevelser er hendelser som drap, voldtekt, og tortur, i tillegg til å oppleve resultater av voldelige handlinger som å se døde mennesker og ødelagte gjenstander og hus. Ikke-voldelige opplevelser innebærer erfaringer med for eksempel å leve med sult og å være hjemløs I tillegg til selv å erfare slike hendelser, kan det å være vitne til slike hendelser medføre traumatisering. (Allwood, Bell-Dolan & Husain, 2002). Mange enslige mindreårige har slike mulig traumatiserende opplevelser bak seg både fra hjemlandet og fra flukten (Øien, 2010; Derluyn & Broekaert, 2007; Oppedal, Jensen & Seglem, 2008; Oppedal, Seglem & Jensen, 2009).

Hjemland

Forskning viser at mange har opplevelser med seksuelt misbruk, vold (både som offer og som vitne), trafficking, forfølgelse, tap av familiemedlemmer, krigshandlinger og ufrivillig

rekruttering til det militære fra tiden i hjemlandet (Thomas, Thomas, Nafees & Bhugra, 2004; Oppedal et al., 2009; Catani, Schauer & Neuner, 2008). Noen studier viser videre at enslige mindreårige har opplevd flere traumatiserende hendelser i hjemlandet enn mindreårige som flykter sammen med foreldrene sine (Bean, Eurelings-Bontekoe & Spinhoven, 2007; Wiese & Burhorst, 2007; Oppedal et al., 2009). Øien intervjuet enslige mindreårige fra 15-18 år for å bedre forstå årsakene til at enslige mindreårige reiser fra sitt hjemland. I studien *Underveis, en Studie av Enslige Mindreårige Asylsøkere* (2010) fant hun at barna og ungdommenes motiver for å reise er varierte, og oppsummerer årsaksforklaringene som følgende:

- Krig og væpnet konflikt i hjemlandet: Foreldre eller andre slektninger er redd for at barnet eller ungdommen skal verves til militærtjeneste, bli utsatt for vold, eller på andre måter lide på grunn av situasjonen i hjemlandet.
- Familiesituasjon: Mange opplever konflikter i nær familie, og en eller begge foreldres død. I tillegg forteller flere om økonomiske og politiske problemer som vanskeliggjør familiens situasjon.
- Trusler eller opplevd fare: Barn og ungdommer er noen ganger mål for hevnoperasjoner for noe foreldrene har gjort. Jenter opplever spesielt trusler i forbindelse med ekteskap og seksuell utnyttelse.
- Utdanning og arbeid i opprinnelseslandet: For mange er ønske om utdanning og jobb motivasjonen bak å reise.
- Migrasjon til naboland som ikke fikk forventet utfall: En del barn og ungdommers migrasjonshistorie starter med at de reiser til et naboland for å jobbe, ta en utdanning eller som flyktninger. Noen ganger innfrir ikke forventningene til det nye landet, og familien eller den unge ser seg nødt til å reise videre.

Fra resultatene i studien fremgår det også at det varierer hvorvidt de enslige mindreårige blir sendt avgårde av foreldrene eller andre familiemedlemmer, eller de tar avgjørelsen om reise på egenhånd. Vi vet altså noe om hvilke hendelser de enslige mindreårige kan ha vært utsatt for i hjemlandet, men samtidig har vi begrenset med ytterligere beskrivelser av livet før flukten, som for eksempel hvordan hverdagslivet i hjemlandet artet seg (Eide & Broch, 2010; Kohli 2006). Kunnskap om barnas erfaringer fra hjemlandet vil være nyttig for i større grad å forstå deres strategier for å tilpasse seg sin nye livssituasjon. Blant annet kan atskillelsesårsak ha implikasjoner for omsorgsarbeidet, og tiltak i forhold til familiegenforening og langsiktige

løsninger. Dette indikerer at det bør fokuseres på fluktens kontekst for å oppnå større forståelse av og kunnskap om de enslige mindreårige (Eide & Broch, 2010).

Flukt

De enslige mindreårige rapporterer også om en rekke potensielt traumatiserende hendelser under flukten (Oppedal et al., 2009; Chase, 2010). Mange har opplevd vold, fengselsopphold, farlige fremkomstmidler som stappfulle containere eller båter, lite mat, og blitt overlatt til seg selv i et fremmed land uten å vite hvordan de skal komme seg videre. Flere beskriver flukten som en tilværelse hvor det meste handlet om å overleve (Øien, 2010). Studiene som foreligger omhandler enslige mindreårige under 18 år, og det er ikke selvsagt at de yngste barna har tilsvarende erfaring. Derfor vil den samme kunnskapen om barna under 15 år være nyttig for å forstå deres livssituasjon og hvilke tiltak gruppen trenger.

1.2.2 Den første tiden etter ankomst

Psykisk helse

Majoriteten av forskning på enslige mindreårige har hatt fokus på kartlegging av deres psykiske plager ved bruk av kvantitative metoder som symptomsjekklistor og strukturerte kliniske intervjuer (Miller, Muzurovic, Worthington, Tipping & Goldman, 2002). Vi har tidligere nevnt at det virker å være konsensus i litteraturen om at barn og unge som har vært eksponert for traumatiserende hendelser har økt risiko for å utvikle psykiske plager og tilpasningsproblemer. Derfor har man vært opptatt av den psykiske helsen til de enslige mindreårige. Studier gjennomført etter at barna har befunnet seg en tid i landet viser at mange sliter med symptomer på posttraumatisk stress, i tillegg til angst og depresjon (Oppedal et al., 2008; Derluyn & Broekaert, 2007; Felsman, Leong, Johnson & Felsman, 1990). Posttraumatisk stress har særskilt potensielt skadelige effekter for barnas sosiale, affektive og kognitive utvikling (Catani et al., 2008).

Overgang til ny kultur

Det er ikke utelukkende opplevelser fra hjemland og flukt som øker risikoen for psykiske plager hos mennesker i eksil. Forskning viser at det å befinne seg i eksil i seg selv kan være belastende og bidra til det forhøyede nivået av psykiske plager man ser hos denne gruppa (Miller, 1999). I en eksiltilværelse står asylsøkere ovenfor en rekke utfordringer som påvirker deres psykologiske velvære: tap av livsprosjekter og sosiale roller; identitetskonflikter;

språkbarrierer; og akkulturasjonsproblematikk (Miller et al., 2002). Å tilpasse seg en kultur og finne sin posisjon og rolle i et nytt samfunn kan være en vanskelig og stressende prosess (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006). Flere barn rapporterer om sosial isolasjon (Miller et al., 2002). De er alene i det nye landet uten familie og venner, og mangler sitt sosiale nettverk. Kulturen føles fremmed og mange forteller om ensomhet og savn og bekymring for familien (Derlyun & Broekaert, 2007; Oppedal et al., 2009). Kohli og Mather (2003) trekker frem tre psykologiske barrierer for barna i møte med det nye landet: Barna må raskt tilpasse seg de gjeldende regler og skikker; de er avhengige av fremmedes støtte og evner for å håndtere sin fortid; og de må, til tross for ivaretagelse fra kyndige sosialarbeidere, i stor grad selv finne frem i et komplekst byråkrati.

Behov i tiden etter ankomst

Det eksisterer lite litteratur om hvordan ankomsten til eksillandet oppleves for de enslige mindreårige (Eide & Broch, 2010). Hopkins og Hill (2010) intervjuet enslige mindreårige fra 16 til 17 år som oppholdt seg i Scotland og fant at det de først og fremst trengte i den første tiden i det nye landet var hjelp av praktisk art, heller enn støtte av mer emosjonell karakter. De understreket behovet for informasjon, innlosjering og juridisk støtte. Reijneveld et al. (2005) intervjuet enslige mindreårige i alderen 15 til 18 år om å bo på omsorgssenter i Nederland. Studien sammenliknet to ulike former for omsorgssentre. På det ene senteret bodde ungdommene sammen med voksne asylsøkere. Der kunne de forlate området på dagtid og bli kjent med det nederlandske samfunnet. De mottok språkopplæring, kunne ha besøk, og var ikke under kontinuerlig overvåkning. På det andre omsorgssenteret bodde det kun ungdommer fra 15-18 år og de hadde en svært strukturert hverdag med vektlegging av mulig retur til hjemlandet. De hadde begrensede muligheter til å forlate senterområdet, det ble ikke tilbudt språkopplæring, og alle aktiviteter på senteret ble kontinuerlig overvåket av personalet. Studien konkluderer med at for strenge restriksjoner, fokus på eventuell tilbakesendelse og manglende språkopplæring og tilgang til vertslandet, øker rapporteringer av angst og andre psykiske lidelser blant unge asylsøkere. Andre studier har forsøkt å skaffe kunnskap om hva slags behov de enslige mindreårige har i tiden etter ankomst ved å intervjuer hjelpeapparatet rundt. Resultatene fra disse studiene fremhever trygghet, tilhørighet, gode omsorgspersoner, og deltakelse og integrering som viktig i tiden etter ankomst (Eide & Broch, 2010).

I vår litteraturgjennomgang fant vi ingen studier som har undersøkt hvilke behov og utfordringer de enslige mindreårige under 15 år har i den første tiden etter ankomst til

eksillandet. Slik kunnskap vil være av stor verdi for å kunne møte disse barna på best mulig måte når de ankommer Norge.

1.2.3 De enslige mindreåriges livssituasjon etter bosetting

Utfordringer

En norsk spørreskjemaundersøkelse av 325 barn og ungdommer mellom 11 og 26 år etter bosetting i norske kommuner viser at enslige mindreårige har høyere forekomst av psykiske plager og lidelser enn både ungdom generelt og barn og ungdom som flykter med foreldre (Oppedal et al., 2009). Majoriteten av informantene var mellom 15 og 22 år. Bean et al. (2007) har også undersøkt de enslige mindreåriges psykiske helse. De fulgte barn og unge fra 11 til 17 år over en 12 måneders periode, og resultatene viser at dette er en høyrisikogruppe for å utvikle kroniske psykiske plager som angst, depresjon og traumatiske stressreaksjoner. Videre viser UngKul sin andre rapport *Når Hverdagen Normaliseres: Psykisk Helse og Sosiale Relasjoner Blant Unge Flyktninger som kom til Norge Uten Foreldrene Sine* (Oppedal et al., 2008) at mange av disse opplever større grad av ensomhet, skolerelaterte belastninger, og stress knyttet til akkulturasjonsprosessen enn barn og unge i innvandrerfamilier. Barna rapporterer om frustrasjon over å ikke forstå norsk måte å tenke og oppføre seg på, de føler seg ukomfortable med norske venner fordi de ikke vet hvordan de skal oppføre seg og de har vansker med å forstå det norske språket.

Enslige mindreåriges styrker og ressurser

På tross av at de enslige mindreårige møter krevende utfordringer i form av å være i eksil, og ofte har med seg belastende erfaringer fra hjemlandet og flukten, påpeker forskningen viktigheten av at denne gruppas styrker og ressurser også fremheves (Kohli & Mather, 2003; Hopkins & Hill, 2010; Chase, 2010; Ní Raghallaigh & Gilligan, 2010). Oppdal et al. (2008) fant at 61% av jentene og 47% av guttene i deres utvalg slet med depresjon av en slik art at plagene gikk utover aktivitetene deres i hverdagen etter bosetting. Det denne studien viser er at mange barn sliter med depressive plager, men studien viser også er at det finnes barn som ikke sliter med utstrakte psykiske plager. Flere enslige mindreårige rapporterer også at de føler tilhørighet til lokalmiljøet de er blitt en del av etter bosetting, vennekretsen deres er flerkulturell, og de har god støtte fra venner og eventuell familie i utlandet (Oppedal et al. 2008). Studier, i hovedsak fra Storbritannia og Irland, fremhever i tillegg at de enslige mindreårige viser bemerkelsesverdige mestringskapasiteter, at de er svært dedikerte og

lærevillige når det gjelder utdanning, at de innehar høy arbeidskapasitet, og de har uttalt motivasjon for å lykkes i sitt nye land (Kohli & Mather 2003; Hopkins & Hill, 2010). Eide og Broch (2010) understreker viktigheten av å ikke tilskrive de enslige mindreårige en offerrolle da dette kan fungere som en selvoppfyllende profeti. Det bør i større grad også fokuseres på deres muligheter og styrker.

1.3 Studiens hensikt og problemstilling

Litteraturgjennomgangen viser at få studier har fokusert på de enslige mindreårige under 15 år. Det foreligger også svært få studier om tiden før bosetting mens barna bor på omsorgssentre i påvente av svar på asylsøknaden eller hvor de skal bosettes. Videre foreligger ingen studier hvor enslige mindreårige under 15 år er intervjuet om sine opplevelser. For å forstå disse barnas helhetlige situasjon trenger vi informasjon om deres psykiske helse, og om deres erfaringer og forståelse av egen livssituasjon. Dette er viktig for å kunne yte dem god hjelp.

I denne studien hadde vi derfor som mål å fremskaffe mer kunnskap om de enslige mindreårige under 15 år fra deres tid på omsorgssentrene i Norge. I den forbindelse anså vi fire temaer som sentrale å utforske. Temaene var barnas tanker og erfaringer knyttet til:

- Den første tiden i Norge.

Vi ønsket å vite mer om hvordan barna har det i den første tiden i Norge, hvordan de opplever å bo på et omsorgssenter, og hvordan det er å være alene uten foreldre og familie. Vi ønsket også å vite mer om hva de opplever som utfordrende, og hva de gruer og gleder seg til i hverdagen.

- Hjemlandet.

I tillegg til å vite noe om barnas opplevelse av deres nåværende situasjon, ønsket vi å bedre forstå hvilke erfaringer de har fra tiden de bodde i hjemlandet. I den forbindelse var det relevant å få vite noe om hva slags samfunn, familiesituasjon og hverdagsliv de har vokst opp med.

- Tiden på flukt.

Vi ønsket å få en forståelse av hvordan det er for et barn å være på flukt uten sine omsorgspersoner. Vi var interessert i vite mer om hvordan de opplevde å skulle reise fra hjemlandet og eventuell familie, og hvordan det er å reise til et land man ikke kjenner til på forhånd.

- Framtiden.

Vi ønsket også å få innsikt i barnas tanker om fremtiden. I den forbindelse ønsket vi å vite mer om hvordan de ser for seg livet videre, og hvilke drømmer og håp de har for fremtiden.

Med disse fire temaene som bakteppe, ble 18 enslige mindreårige under 15 år i intervju med forfatterne spurt fire overordnede spørsmål:

1. Hvordan syns du det er å være her på omsorgssenteret?
2. Kan du fortelle om hvordan du hadde det i hjemlandet før du reiste?
3. Kan du fortelle om reisen fra hjemlandet til Norge?
4. Dersom jeg kommer på besøk til deg om 15 år, hvordan håper du at hverdagen din ser ut da?

I forbindelse med intervjuene foretok vi også en kartlegging av stressende livshendelser og symptomer på posttraumatisk stress. Resultatene fra kartleggingene vil bli brukt som deskriptivt utfyllende informasjon til barnas fortellinger, og vil på denne måten bidra til en mer sammensatt forståelse av livssituasjonen til de enslige mindreårige under 15 år som bor på omsorgssentre i Norge.

1.4 Teori

Vi anser en økologisk forståelsesramme av barns utvikling og tilknytningsteori som nyttig for å utvide kunnskapen omkring de enslige mindreåriges situasjon. En økologisk forståelsesramme bidrar til å se sammenhenger og samspill mellom ulike aspekter ved barnas utviklingsmiljø, mens tilknytningsteori kan berike vår forståelse av betydningen av fravær av omsorgspersoner i barnas hverdag.

1.4.1 Økologisk forståelsesramme

Bronfenbrenner utviklet et teoretisk rammeverk for å forstå kompleksiteten i miljøets påvirkning på barnets utvikling. Teorien omfatter et hierarkisk, men sammenflettet system, hvor hendelser eller forhold på et nivå kan påvirke de øvrige nivåer (Bronfenbrenner, 1979, 1986). Bronfenbrenner beskriver følgende systemer:

- *Mikrosystemet* – refererer til der hvor barnet har direkte kontakt med andre personer, aktiviteter, objekter og symboler som kan påvirke dets utvikling og sosialisering. Familien anses som den aller viktigste arenaen. *Proximale prosesser* referer til barnets samhandling med elementer innenfor mikrosystemer og samhandlingens konsekvenser for utviklingen. Slike prosesser inkluderer også muligheten for at den eller de barnet samhandler med påvirkes av barnet. Foreldrenes oppdragelse er et eksempel på slike prosesser.
- *Mesosystemet* – beskriver forholdet mellom to eller flere miljøer, i praksis ulike mikrosystemer, hvor barnet deltar aktivt. Forholdet mellom hjem og skole, foreldre og venner, og fritidsklubben og nabolaget er eksempler på slike forhold. Barn oppholder seg ofte i flere ulike miljøer som krever ulik kompetanse og har ulike verdssystemer.
- *Exosystemet* – omhandler eksterne steder hvor barnet sjelden eller aldri er tilstede, men som indirekte påvirker barnets utvikling. Foreldrenes arbeidsmiljø kan være et eksempel på et exosystem som ikke påvirker barnet direkte, men snarere gjennom dets påvirkning på foreldrene og således får konsekvenser for deres rolle som omsorgspersoner. I tillegg kan bestemmelser i barnets nærmiljø, som for eksempel nedleggelse av et fritidstilbud i kommunen, være en annen måte exosystemet påvirker barnet på.
- *Makrosystemet* – omhandler kulturen barnet lever i, og består i det overordnede systemet av ideologi og organisering av sosiale institusjoner. Religion kan for eksempel legge føringer for barneoppdragelse og familierelasjoner.
- *Kronosystemet* – refererer til hvordan endringer over tid påvirker barnets miljøer. Slik påvirkning kan være eksternt, som tidspunktet for barnets atskillelse fra foreldrene, eller det kan være i form av indre endring, som fysiologiske forandringer som følge av aldring.

(Bronfenbrenner, 1986, 79; Lustig, 2010)

For barn som har flyktet kan det helhetlige utviklingsmiljø fremstå som svært kaotisk. På mikrosystemnivå har de opplevd tap av foreldre, familie og venner. Deres tilværelse bærer preg av stadig endring og forflytning, som kan føre til fragmenterte mesosystemer. Myndigheter vedtar politikk og lover på exosystemnivå som indirekte påvirker barnas livssituasjon. Barna har dessuten mistet sitt gamle makrosystems stabilitet i form av alt som en gang var kjent: Mat, språk, nærmiljø og regler for sosial samhandling. Dette tapet av kulturelt meningsbærende elementer kan oppsummeres som *cultural bereavement*. Tilværelsen som flyktning innebærer at de også må tilpasse seg sitt nye hjemlands samfunn og kultur, som ofte er svært forskjellig fra det de forlot. Det spesifikke tidspunkt eller -periode for erfaringer med krig og konflikt eller atskillelse fra nære omsorgspersoner utgjør for disse barna påvirkning på kronosystemnivå. Flytknings erfaringen er kompleks og påvirker alle nivåer av barnas utviklingsmiljø. Lustig (2010) karakteriserer denne erfaringen som generelt kaosfremmende i form av fysiske og emosjonelle faktorer som deprivasjon, omveltning, frykt, usikkerhet og tap.

De enslige mindreårige varierer i alder, men er alle i en periode av livet hvor fysisk vekst, kognisjon, sosiale ferdigheter, seksualitet og moralsk tenkning fortsatt er under utvikling. Barna har opplevd omveltninger på alle nivåer i sitt økologiske utviklingsmiljø, og dette bidrar til å gjøre deres situasjon sårbar. Nære omsorgspersoners stabile tilstedeværelse antas å være en beskyttende faktor i slike situasjoner (Wallin, 2007), og dette gjennomgås nærmere i forbindelse med tilknytning.

1.4.2 Tilknytning

Intimate attachments to other human beings are the hub around which a person's life revolve, not only when he is an infant or a toddler, but throughout his adolescence and his years of maturity as well, and on into old age (Bowlby, 1980, sitert i Wallin, 2007 s. 13).

Tidlig tilknytning

Tilknytningsteori har sitt utgangspunkt i John Bowlby, som identifiserte det sterke, emosjonelle båndet mellom barnet og dets primære omsorgsgiver. Han anså dette båndet som en biologisk fundert evolusjonsmessig nødvendighet, både for å sikre emosjonell trygghet og fysisk overlevelse (Wallin, 2007). Barnets medfødte tendens til å søke mot omsorgspersoner

kommer til uttrykk gjennom et system av tilknytningsatferd som instinktivt aktiveres i møte med fare eller utrygghet. Bowlby identifiserte tre hovedtyper tilknytningsatferd: 1) Å søke, overvåke og opprettholde nærhet til en omsorgsperson; 2) å benytte omsorgspersonen som en ”trygg base” for å utforske ukjente omgivelser og erfaringer; og 3) å søke tilflukt hos omsorgspersonen som en ”trygg havn” i truende situasjoner. Tilknytningsatferden er selektiv i form av at den utløses i samspill med spesifikke personer. Den gjør barnet i stand til å etablere nærhet til omsorgspersoner. Nærhet er likevel ikke tilstrekkelig for barnets utvikling, og Bowlby kom etter hvert til erkjennelsen av at nærhet ikke er det endelige målet for tilknytningen. Med bakgrunn i observasjon av omsorgspersoner, som på samme tid kunne være fysisk tilstede men emosjonelt fraværende, utvidet han teorien til å inkludere både fysisk nærhet og emosjonell responsivitet. Barnets *opplevelse* av omsorgspersonens fysiske og emosjonelle tilgjengelighet og responsivitet er avgjørende for tilknytningsbåndets kvalitet.

Bowlby antok at barn, med utgangspunkt i gjentatte samhandlinger med omsorgspersonen, utvikler indre, mentale arbeidsmodeller for denne og senere tilknytningsrelasjoner. Slike arbeidsmodeller påvirker både barnets egen atferd og forventninger til omsorgspersonens atferd. Disse er også påvirkelige for ny erfaring senere i livet. Både tilknytningens essensielle kvalitet og arbeidsmodellenes funksjon følger således individet langt utover spedbarnsalderen.

Tilknytning i barndom og tidlige ungdomsår

Tilknytning bidrar til både fysisk nærhet og emosjonell støtte og forståelse. Nærhet stimulerer kroppens produksjon av oxytocin. Dette hormonet har sammen med sosial støtte vist seg å være angstdempende i stressende situasjoner (Heinrichs, Baumgartner, Krischbaum & Ehlert, 2003). Sammen med hjelp til å lage mening og å bli forstått, er dette et sentralt aspekt ved tilknytningsrelasjonen. Disse behovene vedvarer for individet i større og mindre grad gjennom hele livet, men motparten i tilknytningsrelasjonen vil kunne variere. Utover i barndommen vil eksempelvis venner kunne dele denne funksjonen med de primære omsorgspersonene. Dette gjelder videre for nære venner eller partnere i det voksne liv.

Til tross for at skolealder medfører større grad av autonomi og utforskning utenfor tilknytningsrelasjonen, er barnet fortsatt avhengig av omsorgspersonenes tilgjengelighet og responsivitet ved behov. Løsrivelsesprosessen fortsetter utover i ungdomsårene. Den fysiske nærheten blir mindre viktig og erstattes av en visshet om at omsorgspersonene forblir psykologisk tilgjengelig og kan tilkalles etter behov (Cassidy & Shaver, 2008). Dette kommer særlig til uttrykk når individet utsettes for vanskelige utfordringer.

Tap av tilknytningsperson

Bowlby beskriver også barns reaksjoner ved tap av eller permanent atskillelse fra tilknytningspersoner. Han så sorgprosessen som følger slike tap som fire-delt for barn. Sorgprosessen innledes av nummenhet, da det ikke umiddelbart er i stand til å ta inn over seg at det har mistet tilknytningspersonen. I den neste fasen vil barnet fortvilet søke aktivt etter tilknytningspersonen. Etter hvert roer denne reaksjonen seg, og den sørgende går inn i en periode preget av dårlig søvn, nedsatt appetitt, sosial tilbaketrekning og ensomhet (sitert i Cassidy & Shaver, 2008 s. 49). Siste del av sorgprosessen kalte Bowlby ”detachment”-fasen. Her begynner barnet igjen å vise interesse for andre relasjoner og aktiviteter. Dagens sorgforskning påpeker at sorgprosessen ikke nødvendigvis foregår i faser, og at emosjonell tilknytning til avdøde kan opprettholdes mentalt uten at det er hemmende for individet (Rothaupt & Becker, 2007). Videre anses barns reaksjoner som delvis avhengig av den måten voksne kan møte dem på, og de forutsetningene de gis for å bearbeide følelser og reaksjoner. Ved at barna får være med i sorg-ritualer, ved åpen og sannferdig kommunikasjon, og ved at barna får være med å snakke om det som har hendt, legges det beste grunnlaget for at barn kan bearbeide sine følelser og reaksjoner etter tap (Dyregrov, 2006).

Bowlbys interesse for båndet mellom barnet og dets omsorgsperson hadde sitt utspring i arbeid med barn i utsatte situasjoner: De hadde grunnet psykiske eller atferdsmessige vansker blitt plassert i institusjon; de var hjemløse; eller de hadde opplevd store omveltninger og tap som følge av krig. I likhet med barna i denne studien, hadde de blitt atskilt fra sine nære omsorgspersoner og befant seg i en svært sårbar livssituasjon. Tap av omsorgspersoner er en sentral sårbarhetsfaktor for barn i stressende eller potensielt traumatiserende situasjoner.

2 Metode

Denne studien er en delstudie i prosjektet *Enslige mindreårige asylsøkere under 15 år: En kartleggings- og behandlingsstudie* i regi av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Studien er godkjent i sin helhet av Regionale Komitéer for Medisinsk Forskningsetikk (REK) og av Datatilsynet, den og utføres i henhold til deres retningslinjer. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Ressursteamet for enslige mindreårige asylsøkere (Ressursteamet). Ressursteamet består av 5 psykologer, er underlagt Bufetat, og skal ivareta de enslige mindreåriges behov fra ankomst til eventuell retur eller bosetting. Deres oppgaver består i å veilede personalet ved de ulike omsorgssentrene, samt kartlegge barnas psykiske helse og bidra med behandling etter behov. Kartleggingen fokuserer på traumeopplevelser, posttraumatisk stress og generell psykisk helse og gjøres fortrinnsvis fortløpende etter ankomst ved omsorgssentrene.

2.1 Metodevalg

Vi har tidligere beskrevet manglende forskning med primærfokus på enslige mindreårige under 15 år. Når det finnes lite forskning på temaet som skal studeres, er bruken av et eksplorerende design hensiktsmessig (Patton, 1990). Et eksplorerende design åpner opp for en bredt formulert problemstilling som kan bidra til en helhetsforståelse av de enslige mindreåriges livssituasjon. I den sammenheng er dybdeintervju egnet som metode for å få tilgang til de enslige mindreåriges tanker og erfaringer. Dybdeintervju fremheves som bedre egnet enn kvantitative undersøkelser og eksperimentelle studier til å fange opp kompleksiteten og nyansene i barns opplevelser (Derbyshire, Schiller & MacDougall, 2006). Studier har vist at barn kan gi verdifull informasjon om sine egne opplevelser, og at de er både kompetente og effektive rapportører (Davies & Wright, 2008; Dockett & Perry, 2007). Et tematisk inndelt intervju med en åpen og fleksibel struktur er et godt utgangspunkt for å engasjere barn, da studier har vist at barn forteller friere og mer spontane fortellinger ved åpne spørsmål (Pipe, 2007). En fleksibel tilnærming gir barnet en viss grad av kontroll over situasjonen gjennom muligheten til å regulere hvor mye informasjon som skal deles.

2.2 Prosedyre

Planlegging

I studiens planleggingsfase deltok vi på et møte med representanter fra henholdsvis NKTVS og ansatte ved et av omsorgssentrene. Her ble det informert om den generelle situasjonen ved omsorgssenteret og deres prosedyrer vedrørende nyankomne enslige mindreårige asylsøkere. Vi drøftet omfang og rammer for vår studie, samt avklarte det videre samarbeidet med Ressursteamet. Det ble besluttet at vi i forbindelse med intervjuene også skulle gjennomføre den standardiserte kartleggingen av barnas psykiske helse, som ressursteamet vanligvis gjør, og at vi skulle utarbeide en oppsummerende rapport for Ressursteamet.

Rekruttering

I rekruttering til studien startet vi med én omsorgsbolig. Der ble samtlige barn, som ikke tidligere var kartlagt av et av ressursteamets medlemmer, spurt om å delta i studien. Da disse var ferdig intervjuet og kartlagt, viste en analytisk gjennomgang av disse 11 intervjuene at kravet om datametning etter vår mening ikke var nådd, og vi ønsket derfor å intervju flere barn. Vi opprettet kontakt med en ny omsorgsbolig og fulgte samme rekrutteringsprosedyre som tidligere. Ved å rekruttere fortløpende de av barna som ikke enda var kartlagt av ressursteamet, sikret vi en tilfeldig rekruttering til studien. Barna ble, med ett unntak som omtales senere, verken inkludert eller ekskludert på bakgrunn av antatte vansker eller andre forhold.

Samtykke

Samtlige informanter var mindreårige, og det var derfor nødvendig å innhente samtykke til deltakelse i studien fra barnas verger (se vedlegg). Disse ble kontaktet per telefon, informert om studien og siden tilsendt samtykkeskjema for undertegnelse. Samtlige verger samtykket til å la barna delta i studien. To verger ønsket å være tilstede under intervjuet, og disse ønskene ble etterfulgt. Vergene ble kontaktet før barna selv ble forspurt om deltakelse i studien. Barna ga sitt samtykke til deltakelse like i forkant av intervjuet etter at tolken hadde oversatt samtykkeerklæringen. I tillegg til informasjon om taushetsplikt og samtykke, ble det både i samtykkeskjemaet og under intervjuet lagt særlig vekt på å understreke valgfriheten og muligheten til å trekke sin deltakelse underveis i eller i etterkant av intervjuet. Enkelte av informantene ga også ettertrykkelig beskjed om visse temaer som de ikke ønsket å snakke om,

noe som da ble ivaretatt. Dette anses som et sentralt kriterium for at et barn skal oppleve forskningsdeltakelsen som positiv (Kassam-Adams & Newman, 2005).

Forberedelser til intervju

Forut for intervjuene ved det første omsorgssenteret, besøkte vi de ulike avdelingene og spiste middag med barna. Slik fikk vi anledning til å tilby informasjon om studien, samt gjøre det mulig for informantene å danne en viss kjennskap til oss (Cameron, 2005). Av ulike grunner lot ikke dette seg gjøre ved det andre omsorgssenteret. Her ble barna informert om studien av de ansatte ved senteret, eller av vergen sin, i forkant av intervjuene. Intervju og kartlegging ble gjennomført i lokaler tildelt av de ansatte ved omsorgssentrene. Disse var kontorer og møterom på eller utenfor selve avdelingene barna tilhørte, hvor intervjuet kunne gjennomføres uten forstyrrelser.

Tolk

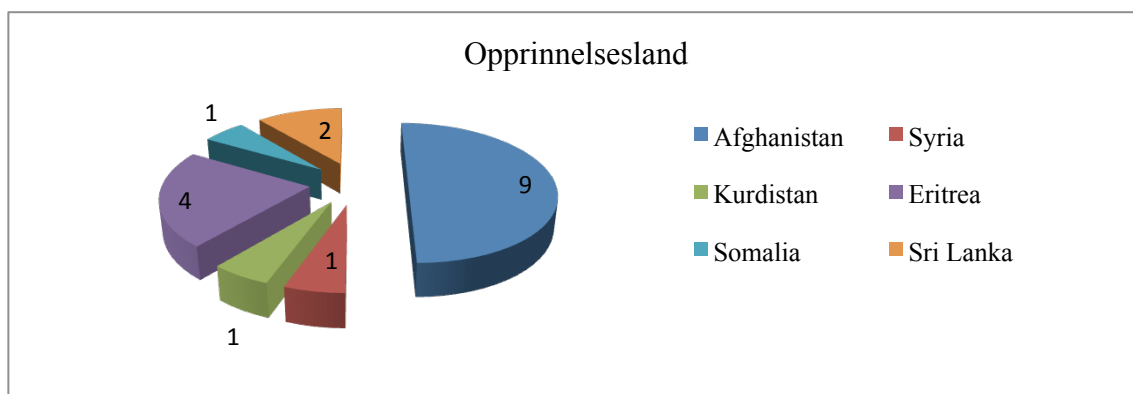
Tre av informantene snakket tilstrekkelig godt norsk til at intervjuene lot seg gjennomføre på norsk. De resterende ble gjennomført ved hjelp av tolk, enten ved oppmøte eller per telefon. Det ble av økonomiske årsaker kun prioritert oppmøtetolk for de yngste barna i studien. Fire av intervjuene ble gjennomført ved hjelp av oppmøtetolk, de resterende 14 med tolk per telefon. Tolkene ble bestilt og lønnet av de ulike avdelingene ved omsorgssentrene. Ved bestilling av tolketjeneste ble tolkene informert om at oppdraget gjaldt psykologsamtale. I de fleste tilfellene var barna kjent med tolkene fra tidligere situasjoner, som legeundersøkelser eller asylintervjuer.

Intervju og oppfølging

Intervju og kartlegging hadde varighet fra halvannen til tre timer, med et snitt på drøyt to timer. Intervjuene ble tatt opp på bånd og transkribert fortløpende. Kort tid etter intervjuene skrev vi feltnotater som inneholdt beskrivelser av intervjuets forløp, barnets ikke-verbale kommunikasjon og vårt kliniske inntrykk. Vi hadde ved begge omsorgssentre følge av en ansvarlig psykolog. Denne var tilgjengelig i tilfelle vanskelige situasjoner skulle oppstå, og hadde ingen rolle i selve studien. Ansvarlig psykolog ble rådført ved ett tilfelle, da vi var usikre på egnet fremgangsmåte i forbindelse med et barn som tvilte på om hun likevel ville være med i studien.

2.3 Utvalg

Vårt utvalg bestod i utgangspunktet av 21 barn. Ett barn ble vurdert av Ressursteamet til å være for sårbar til å delta i studien. Ytterligere ett barn ble av oss og de ansatte ved omsorgssenteret utelatt grunnet omstendigheter vi av anonymitetshensyn ikke kan utdype videre. Ett barn takket nei til å delta i studien til tross for at barnets verge var positiv til deltakelse. Det endelige utvalget bestod av 18 barn: 16 gutter og 2 jenter. Våre funn er basert på analyser av disse intervjuene. Alder ved intervjutidspunkt var mellom 8 og 16 år. Med et unntak, var barna 15 år da de ankom Norge. Snittalderen var 14 år. 11 av barna kom fra Midtøsten, henholdsvis Afghanistan, Syria og Kurdistan. De resterende kom fra Sri Lanka, Somalia og Eritrea (figur 3).

Figur 3 Barnas opprinnelsesland

I forhold til sammensetningen av den generelle populasjonen av enslige mindreårige i Norge, er barna i vår studie representativt fordelt i forhold til alder, kjønn og opprinnelsesland. Da intervjuene fant sted, bodde samtlige barn på omsorgssentre, og de gikk på skole, enten i form av introduksjonsklasser eller i vanlige skoleklasser. 10 av dem hadde fått oppholdstillatelse, enten i form av asyl eller opphold på humanitært grunnlag. De gjenværende ventet fortsatt på ferdigbehandling av asylsøknadene sine. Barna hadde på daværende tidspunkt vært i Norge fra én måned til halvannet år, i snitt i underkant av fem måneder. Noen av barna var eldre enn 15 år ved tidspunkt for intervju. Disse var under 15 år da de kom til Norge, men hadde oppholdt seg på omsorgssenteret over en viss tid.

2.4 Forskningsverktøy

2.4.1 Intervjuguide

Vi benyttet et semi-strukturert intervju bestående av åpne spørsmål som fokuserte på fire perioder i barnas liv: Den første tiden i Norge; tiden i hjemlandet; tiden på flukt; og framtiden. Vi identifiserte i forkant også en rekke underpunkter vi anså som interessante og relevante for å danne oss et mest mulig nyansert bilde av barna (se vedlegg). Det ble forsøkt stimulert til størst mulig grad av fri fortelling under hvert av temaområdene, og vi valgte å prioritere en åpen intervjustruktur slik at nye temaer kunne slippe til. Også temaenes rekkefølge var fleksibel.

Intervjuguiden ble innledet av en kort presentasjon av intervjuer og fortsatte med prosedyrer. Herunder fulgte en redegjørelse for studien, intervjuprosessen, bruk av båndopptaker, innhenting av informantens samtykke, forklaring av taushetsplikten og muligheter for å avbryte på eget initiativ underveis. Avslutningsvis undersøkte vi informantenes behov for eller ønske om videre oppfølging. Ved uttalt eller vurdert behov, ble dette videreformidlet til Ressursteamet.

2.4.2 Kartleggingsinstrumenter

Stressful Life Events (SLE)

SLE er utviklet spesielt for barn med flyktningbakgrunn. Skjemaet gir muligheter for å danne en oversikt over type og antall stressende livshendelser som barn på flukt kan ha opplevd. Skjemaet består av 13 dikotome spørsmål, som besvares med *ja* eller *nei*. 12 av spørsmålene er knyttet til spesifikke opplevelser, mens det siste åpner for opplevelser utover de som berøres i de foregående spørsmålene. SLE undersøker ikke erfaringen(e)s intensitet, men tillater noe utforskning av opplevde hendelser forutsatt at barnet ønsker det. Skjemaet er oversatt til 19 ulike språk, og er beregnet for barn i alderen 12 til 18 år. Stressful Life Events er utformet og validert av utviklerne i Belgia og Nederland (Bean, Eurelings-Bontekoe, Derluyn & Spinhoven, 2004).

Child PTSD Symptom Scale (CPSS)

Kartlegging av posttraumatisk stress ble gjennomført med CPSS (Foa, Johnson, Feeny, & Treadwell, 2001). Instrumentet er tilpasset barn i alderen 8 til 18 år, og består av to deler. Den første delen er basert på diagnostiske kriterier for PTSD i DSM-IV, og kartlegger de 17 ulike symptomene som inngår i faktorene gjenopplevelse, unngåelse og hyperaktivering. Barnet bes om å rapportere i hvor stor grad det enkelte symptom har vært tilstede de siste 14 dagene. Symptomene rangeres på en firepunkts skala fra 0 – 3 (0 = Ikke i det hele tatt, 1 = 1 gang i uken eller mindre/ en gang i blant, 2 = 2 til 4 ganger i uken/ halvparten av tiden, 3 = 5 eller flere ganger i uken/nesten hele tiden). Den andre delen av instrumentet består av seks spørsmål som kartlegger i hvor stor grad plagene forstyrrer daglig fungering (fritidsaktiviteter, forhold til venner, skolearbeid, forhold til familie, plikter og oppgaver hjemme, generelt hvor fornøyd de er med livet). En samlet skåre på 11 eller mer, minst ett symptom fra hver av de tre symptomfaktorene, samt svekkelse av minst ett funksjonsområde, regnes som symptomer over klinisk grense. Deltakere som hadde opplevd flere traumatiserende hendelser, ble bedt om å ta utgangspunkt i den hendelsen de opplevde som den verste.

Dette instrumentet har vært brukt i en norsk studie av traumatiserte barn som viser at den norske utgaven har tilfredsstillende indre konsistens i de fire faktorene (gjenopplevelse: $\alpha=.83$, unngåelse: $\alpha=.78$, hyperaktivering: $\alpha=.74$ og funksjon: $\alpha=.90$). (Ormhaug, Jensen, Hukkelberg, Holt & Egeland, in press). Den er imidlertid ikke validert på flyktningpopulasjoner i Norge.

Tre av barna var 10 år eller yngre, og kartlegging med SLE ble derfor ikke gjennomført. Rapporterte stressende livshendelser i SLE utgjorde grunnlaget for kartlegging med CPSS, og denne ble derfor heller ikke gjennomført med disse barna. Av de gjenværende 15, fikk 14 barn presentert skjemaene på sine morsmål. Ett barn ble stilt spørsmål på norsk, som så ble oversatt av tolk.

2.5 Resultater fra kartlegging

Serious Life Events (SLE) viste at 13 av de 15 barna som gjennomgikk kartleggingen rapporterte at de hadde opplevd én eller flere traumatisk(e) hendelse(r).

- Hendelser som hadde rammet familien: Syv av barna hadde opplevd dramatiske forandringer i familien det siste året, fem hadde blitt atskilt fra familien uten at de ville det, og 11 hadde opplevd at noen de var glad i hadde dødd.
- Opplevelse med sykdom, ulykke eller katastrofer: Fire av barna hadde hatt en livstruende sykdom eller skade, fire hadde vært involvert i en alvorlig ulykke, og tre hadde opplevd en katastrofe (for eksempel flom, orkan, brann, tornado, jordskjelv, gisselsituasjon eller annen miljøkatastrofe).
- Krig: 10 av barna hadde opplevd krig eller væpnet konflikt i det området de vokste opp i.
- Fysisk eller seksuell mishandling: Ni av barna hadde blitt slått, sparket eller skutt mot, eller på andre måter vært i fare for å bli skadet fysisk, 12 hadde sett at andre hadde blitt slått, sparket, skutt mot, eller på andre måter blitt skadet fysisk, og to hadde opplevd at noen hadde forsøkt å ta på kjønnsorganene deres uten at de ville det, eller tvunget dem til å ha sex.
- Andre: Syv av barna hadde opplevd andre skremmende hendelser hvor de trodde at *de* var i stor fare, og seks av barna hadde opplevd andre skremmende hendelser hvor de trodde at *andre* var i stor fare. Disse opplevelsene innebar å se døde mennesker på gata, overnatte flere netter på rad i skogen under flukten, nød og fattigdom i hjemlandet, og opplevelser knyttet til arbeid i hjemlandet.

Child PTSD Symptom Scale viste at 12 av de 13 barna som rapporterte om én eller flere traumatiserende hendelser opplevde symptomer på PTSD (DSM-IV, 1994). Syv av disse skåret over klinisk cut-off, som anses som en egnet grense for å skille mellom de som har lave og høye PTSD-symptomer (Foa, Johnson, Feeny, & Treadwell, 2001). Barna rapporterte om symptomer på både gjenopplevelse, unngåelse og hyperaktivering, med hovedvekt på gjenopplevelse.

2.6 Analyse

Intervjuene ble undersøkt tematisk etter prosedyrer beskrevet av Braun og Clarke (2006). Forfatterne fremhever *tematisk analyse* som en fleksibel og teoriuavhengig metode for å identifisere, analysere og rapportere mønstre eller temaer i kvalitativt datamateriale. Tilnærmingen gjør det mulig å danne et systematisk bilde av temaer og hendelser barna fremhever som viktige innenfor våre på forhånd bredt definerte temaområder. Temaområdene

ble identifisert gjennom et innledende litteratursøk med hensikt å få en oversikt over forskning som omhandler enslige mindreårige. Vi ønsket å minimere den tidlige forsknings innflytelse på innsamlingen av eget datamateriale, og vi valgte derfor å avvente detaljgjennomgangen av litteraturen til vi hadde gjennomgått de første fasene av analysen. Ettersom vi ønsket å sette barnas egen opplevelse i fokus, valgte vi en induktiv datadrevet koding av materialet. En slik tilnærming innebærer koding uten et forutbestemt teoretisk rammeverk. I stedet tilstrebet vi åpenhet i møtet med hele materialet og kodet og dannet tematiske kategorier med bakgrunn i barnas fortellinger.

Etter 15 intervjuer, så vi antydninger til metning i materialet i form av gjentakelser i barnas fortellinger. Vi valgte derfor å avslutte datainnsamlingen etter 18 intervjuer. Samtlige intervjuer ble inkludert i analysen. Vi gjennomførte 9 intervjuer hver, og vi transkriberte våre egne intervjuer. I tillegg lyttet vi til et par av hverandres intervjuer for å få innblikk i den andres intervjuarbeid, samt sikre transkriberingens nøyaktighet. Vi holdt oss så nært opp til informantenes språk som mulig. Tematisk analyse krever ingen særegen tilnærming til transkribering utover nøyaktighet; en verbatim gjengivelse av verbale ytringer (Braun & Clarke, 2006). Analysen foregikk i seks ulike faser, som beskrevet av Braun og Clarke (2006): 1) Få inngående kjennskap til materialet; 2) generere innledende koder; 3) søke etter temaer; 4) evaluere temaene; 5) definere og navngi temaene; og til slutt 6) produsere et skriftlig arbeide. Vi ønsket i størst mulig grad å unngå prematur konsensus i vår forståelse av materialet og startet derfor hver fase i analysen hver for oss, før vi kom sammen og diskuterte idéer og funn, og igjen gikk hver til vårt. Under følger en gjennomgang av arbeidet i de ulike fasene.

Få inngående kjennskap til materialet

Transkriberingen anses som første steg i analysearbeidet, da dette gir en anledning til å lære materialet å kjenne i detalj. Etter transkribering fulgte to gjennomlesninger av samtlige intervjuer. Disse ble fulgt opp av nye gjennomganger med mer aktiv lesning hvor vi søkte etter mening og mønstre i materialet. I denne fasen ble det også foretatt en gjennomgang av feltnotatene.

Generere innledende koder

Med god kjennskap til intervjuene, startet prosessen med å generere innledende koder (se tabell 3). Vi gjennomgikk systematisk alle meningsbærende setninger og ga disse deskriptive, handlingsorienterte koder. Deretter fulgte en sortering av data basert på de ulike kodene.

Data	Kodet som
Jeg var lei meg for at jeg skulle passere grensen, og jeg gråt mye og ville hjem, men hun nabodama fortalte meg, nå har du klart å komme hit, så da kan du passere grensen og reise videre, og så kan du hjelpe familien din etter hvert.	Var trist etter å ha forlatt familien Ble motivert og trøstet av reisefølge

Tabell 1 Utdrag fra materialet med tilhørende koder

Søke etter temaer

I denne fasen tok vi utgangspunkt i fem intervjuer vi anså som fyldige og varierte i forhold til barnas spredning i alder, kjønn og geografisk tilhørighet. Vi gjennomgikk de sorterte, innledende kodene og søkte etter overordnede og underordnede temaer. Deretter fulgte nye gjennomganger av de resterende intervjuene for å se om temaene var representative for hele datamaterialet, og om det fantes informasjon i de andre intervjuene som ikke ble fanget opp.

Evaluerer temaer

I evalueringen av temaene gjennomgikk vi innholdet for å undersøke intern homogenitet og ekstern heterogenitet (Braun & Clarke, 2006). Førstnevnte innebærer at data innenfor et tema samsvarer i meningsinnhold. Sistnevnte omhandler tydelige og identifiserbare skiller mellom de ulike temaene. Vi foretok også nye gjennomlesninger av intervjuene for å kunne vurdere temaenes gyldighet i forhold til materialets helhet.

Definere og navngi temaene

Utstyrt med et gjennomarbeidet utkast til temaer søkte vi i denne fasen å identifisere essensen i hvert enkelt tema, samt vurdere hvilke aspekter som ble, og ikke ble, dekket. Videre startet vi arbeidet med et skriftlig utkast. Her ble datautdrag i form av sitater knyttet til de ulike temaene organisert til en sammenhengende og indre konsistent gjengivelse omgitt av et tilhørende analytisk narrativ.

Produsere et skriftlig arbeide

Den avsluttende fasen omhandler skriveprosessen hvor temaene illustreres i et analytisk narrativ og funnene drøftes.

Vår analyse resulterte i fire temaer som omfavner sentrale elementer knyttet til opplevelser på tvers av barnas historier:

- Fortellinger om vold og overgrep
- Fortellinger om vanskelige følelser
- Fortellinger om samhold og sosial støtte
- Fortellinger om muligheter

Disse kategoriene omfavner det vi vurderer som de mest fremtredende elementene i materialet. De representerer en bredde i temaer knyttet til både utfordrende og positive aspekter ved barnas liv – temaer vi anser som viktige i arbeidet med å øke forståelsen av deres situasjon som barn i en fremmed kultur uten foreldre eller andre omsorgspersoner.

2.7 Etiske refleksjoner

Enslige mindreårige under 15 år er en gruppe barn det knytter seg utfordringer til i forskning. Utfordringene omhandler i hovedsak frykt for at barnet kan ta skade av å bli intervjuet om vanskelige opplevelser, og innhenting av informert samtykke. Derfor er det viktig å ta særskilte hensyn i forskning med denne gruppen (Thomas & Byford, 2003).

Fagpersoner har lenge diskutert hvorvidt barn som har opplevd vanskelige hendelser bør skånes for medvirkning i forskning. Man har vært redd for å retraumatisere barna (Thomas & Byford, 2003; Regan, Curtin & Vorderer, 2006; Powell & Smith, 2009). Begrepet retraumatisering er likevel omstridt. Da det er kvalitativ forskjell på å oppleve et traume og å ha symptomer på gjenopplevelse, blir begrepet misvisende. Frykten man erfarer i en traumatiserende hendelse er ikke likestilt med reaksjonene man kan få ved å i ettertid tenke på eller snakke om hendelsen. Personer som har opplevd sterke emosjonelle reaksjoner i forbindelse med intervju vedrørende deres traumatiserende opplevelser, rapporterer i ettertid at de ikke angret på at de deltok. Å konkludere med at emosjonelle reaksjoner er tegn på skade blir dermed feil (Newman & Kaloupek, 2004). Studier som har undersøkt traumatiserte

barns opplevelse av å delta i forskning viser i all hovedsak at barn ikke tar skade av slik deltakelse. Majoriteten av barna opplevde det derimot som positivt å fortelle sin historie, at det hjalp dem med å sortere tanker, og at de satte pris på å få muligheten til å hjelpe andre gjennom forskning (Dyregrov, Dyregrov & Raundalen, 2000; Kassam-Adams & Newman, 2002, 2005). Ved undervurdering av barnas sårbarhet *kan* vi risikere å skade eller krenke dem. Overdrivelse av deres sårbarhet kan føre til at vi mister kunnskap som kan hjelpe barna til en bedre livssituasjon. Det er derfor nødvendig å kontinuerlig vurdere risikoen forbundet med å involvere barn i forskning opp mot nytteverdien av deres deltakelse (Jensen, in press). Forskning bør balansere mellom beskyttelse og deltakelse for å: *"...enable children to be heard without exploiting them, protect children without silencing and excluding them, and pursue rigorous inquiry without distressing them"* (Alderson & Morrow, 2004 s. 12).

Kravet om informert samtykke kan være en utfordring i forskning med barn generelt, da det er vanskelig å vurdere hvorvidt et barn har tilstrekkelig forståelse av hva de samtykker til. Dette blir spesielt utfordrende med enslige mindreårige. De er barn som i tillegg snakker et annet språk, og kommer fra en kultur med andre normer. Det er derfor vanskelig å si med sikkerhet i hvilken grad barnet forstår studiens innhold og hensikt.

I vår studie valgte vi å vektlegge at intervjuet og kartleggingen er en av få formaliserte muligheter disse barna har til å uttrykke seg om egne utfordringer og behov. Videre anså vi det som forsvarlig å utforske informantenes erfaringer ved å sikre deres ivaretagelse i etterkant. Vi vurderte kontinuerlig studiens påvirkning på barna sammen med de ansatte ved omsorgssentrene og Ressursteamet. Vi informerte om studien og innhentet samtykke fra både barnet og fra vergen i forkant av intervju og kartlegging. Denne informasjonen ble gjentatt på barnets morsmål via tolk i selve intervjusituasjonen. Under intervjuet valgte vi å holde et tydelig fokus på barnas medbestemmelse i forhold til intervjuenes innhold, og vi var svært nøye med å respektere deres ønsker omkring temaer de ikke ønsket å snakke om. Eksempelvis uttrykte to av barna i forkant av intervjuet at de ikke ønsket å snakke om foreldrene sine.

3 Funn

Vi vil nå presentere temaer som ble viet en sentral plass i barnas fortellinger. Funnene representerer mønstre vi finner beskrivende for våre samtaler med denne gruppen. Vi tar ikke stilling til hvorvidt fortellingene er korrekte eller ikke. Dette er barnas fortellinger slik de har blitt delt med oss.

Anonymisering og sitering

Alle opplysninger angående barna som gjør dem direkte eller indirekte identifiserbare er anonymisert. Dette innebærer at navn og alder er endret. Barnas alder oppgis som enten ett år eldre, tilsvarende eller ett år yngre enn deres virkelige alder. Denne aldersanonymiseringen er gjort usystematisk. Hjemland gjengis i form av geografisk region i stedet for opprinnelsesland. Navn er hentet vilkårlig fra ulike kilder på internett. Disse ble funnet gjennom søk på følgende ord: [barnets hjemland], [barnets kjønn] og [navn]. Da det kun er to jenter blant barna, vil ikke deres alder oppgis. Navn på og lokalisering av omsorgssentrene, samt navngitte referanser i barnas nærmiljø, er også utelatt i presentasjonen av deres fortellinger.

Sitatene ble korrigeret for åpenbare grammatikalske feil for å bedre lesbarheten. Opprinnelig meningsinnhold er ikke endret. Intervjuers stemme er gjengitt i parenteser. Da 16 av 18 informanter var gutter, presiseres kjønn kun når det refereres til jentene i utvalget. For å bedre leseres oversikt over de ulike barna, har vi lagt ved en oversiktstabell med navn, alder, kjønn, opphavsregion og asylstatus (se vedlegg).

3.1 Fortellinger om vold og overgrep

Barna i vår studie forteller om vold og overgrep knyttet til tre kontekster: Samfunnet de forlot; deres egne familier; og tiden på flukt. Slike fortellinger forekom hos 15 av 18 barn. Ingen av barna fortalte om liknende hendelser etter at de kom til Norge. Flere påpekte derimot fraværet av vold i møte med ulike instanser og mennesker i det norske samfunnet.

De enslige mindreårige i vår studie har, som kartleggingen viser, opplevd en rekke stressende og potensielt traumatiserende livshendelser. Barna fortalte og rapporterte om mange ulike vanskelige erfaringer, og vold var et av de mest frekvente temaene. De hadde selv blitt utsatt

for vold, de hadde blitt truet med eller vært vitne til utøvelse av vold, både som følge av å vokse opp i samfunn preget av konflikt og krig, men også i relasjoner i deres egne familier. Å flykte alene uten voksne omsorgspersoner er i seg selv en dramatisk erfaring. For mange av barna innebar denne tiden også en rekke nye erfaringer med vold. Vi forholder oss til en bredere forståelse av vold og overgrep som også omfatter psykologisk vold.

3.1.1 Samfunn

Samtlige barn i vår studie kommer fra samfunn som er sterkt preget av uro, og dette preger de fleste fortellingene. For mange utgjør dette også selve årsaksforklaringen bak flukten. Vi skal nå se nærmere på hvordan deres beskrivelser av samfunnsforhold inkluderer erfaringer med vold og overgrep både mot dem selv og andre.

Fire av barna opplevde å miste én eller begge foreldre grunnet krig i hjemlandet, og de så flukten som en direkte konsekvens av dette. Sanjeev (9) skildret foreldrenes og søsknenes død slik:

Jeg var redd for den lyden. Geværlyden. ... Hele familien var i en bunker under krigen. Jeg var helt innerst. Mamma og pappa dro for å hente et eller annet. Og så kom det et skikkelig artilleri. Også døde alle. Alle søsken og mamma og pappa døde. Jeg overlevde fordi jeg var innerst i bunkeren. Jeg var den eneste som ikke ble truffet. De andre er døde. Jeg gjorde ingenting bortsett fra å gråte.

Han ble senere fraktet til en militærleir, hvor han møtte mannen som tok ham med til Norge. Sanjeev fortalte at han fortsatt husket alt, og det hendte han drømte om det og våknet på natten. Nimal (16) fra samme område, fortalte en liknende historie:

Det var mye bombing, så det var på grunn av bombingene at de døde. (Og søsknene dine? Hva skjedde med dem?) De døde også samtidig. ... (Men du unnslopp?) Jeg var ute og lekte mens alle de andre var inne i huset.

Flere av barna beskrev også hvordan det var å leve med kontinuerlig frykt for både eget og foreldrenes liv. Både myndigheter og ulike nasjonale og lokale grupperinger utgjorde en konstant trussel. Fire av barna fra Afrika hadde foreldre som ble forfulgt av myndighetene i hjemlandet. Madihah, en av jentene, fortalte om hvordan hennes far ble fengslet av myndighetene, og dette førte til at hun og søsknene måtte forlate hjemlandet. Slike fortellinger forekom også blant barna fra Midtøsten. Ziyas (14) far kunne være borte i to og tre måneder av gangen under oppveksten hans. Han og søsknene hans kunne ikke leke ute

ettersom moren var bekymret for at de skulle bli bortført, og familien var nødt til å flytte med jevne mellomrom:

(Du sa dere bodde i telt noen ganger?) Ja. Det var frykt, og vi måtte bytte steder. Mamma var redd for at vi skulle bli oppdaget. Derfor byttet vi ofte sted. (Dere var redd for noe, dere flyktet fra noe?) Fra [nasjonal gruppering] som rekrutterte små gutter til krig, og fra naboer. Små barn kunne bli kidnappet. ... Ja, jeg var redd.

Jaweed (14) fra Midtøsten kunne heller ikke uten videre bevege seg trygt på egenhånd utendørs. Grunnet fare for å bli seksuelt utnyttet av medlemmer av militære grupperinger som befant seg i hans nærmiljø, ble han skamklippet og barbert av familien slik at han ikke skulle være attraktiv for overgripere.

Faren for kidnapping og seksuell utnyttelse var ikke det eneste som la begrensninger for barnas bevegelsesfrihet. Flere av guttene fra Midtøsten fortalte om rasisme som resulterte i vold og trakassering mellom deres egen etniske gruppe og andre med annen tilhørighet. Noen av barna havnet stadig i slåsskamper, og for andre førte det til begrensninger i egen frihet. De måtte i hovedsak holde seg innendørs i frykt for å bli angrepet av andre grunnet sin etnisitet.

Et annet område som skilte seg fra deres nye hverdag i Norge var skolesituasjonen. Barna fra Afrika og Midtøsten fortalte om hvordan vold eller trusler om vold var vanlige former for disiplinering i skolen. Dette gjaldt både religiøse og ikke-religiøse skoler. Jaweed (16) fortalte følgende om sine år på den religiøse skolen i hjemlandet:

Jeg gikk på skolen i to år. Selv om jeg gikk på religiøs skole kunne jeg ikke be. Jeg fikk bank nesten hver dag. (Du ble slått.) Ja. Her [peker under foten]. Med stokk. (Det er veldig annerledes enn i Norge.) Veldig. Man lærer ikke hvis læreren slår. Elev vil ikke lære noe.

Senay (8) ble spurt om hvordan skolen i hjemlandet minnet om den norske skolen:

Nei. Forskjellen er jo at i [hjemlandet] får du juling. (Du får? Juling?) Ja, det gjorde jeg. Jeg kom på skolen, også var alle elevene inne, så jeg dro hjem igjen. Og det fikk jeg juling for.

Barna fortalte generelt om en trygg hverdag i Norge. Unntaket var Awat (13). I etterkant av intervjuet, under kartleggingen av psykisk helse, ble han stilt en rekke spørsmål knyttet til symptomer på angst. Han svarte bekreftende på noen av disse, før han brast i gråt. Han klarte å samle seg og fortalte så om hvor livredd han var for å bli sendt ut av Norge. Han fortalte om

en opplevelse fra en samtale på omsorgssenteret hvor han hadde syntes enkelte av spørsmålene var vanskelige å svare på. Da ble han fortalt av tolken at han måtte svare på alle spørsmålene. Hvis ikke kunne han bli sendt tilbake til hjemlandet. Awat ble livredd, og tanken på utsendelse hadde plaget ham siden.

3.1.2 Familie

For noen av barna var ikke vold og overgrep bare knyttet til forhold i samfunnet rundt dem. De hadde også levd under vanskelige omsorgsbetingelser; de hadde blitt utsatt for vold fra egne familiemedlemmer. Et flertall av barna i vår studie ønsket i liten grad å snakke om sine familier, og årsaker til dette ble sjelden gitt. Derfor blir det vanskelig å si noe om eksakt utbredelse av vold i nære relasjoner i vårt utvalg.

To av barna fortalte imidlertid om erfaringer med å bli utsatt for vold i nære relasjoner. Mirwais (14) fortalte om hvordan han selv, søsknene og svigerbror måtte forlate hjemlandet da foreldrene døde. De flyktet til et naboland, hvor søsteren og hennes mann tok seg av Mirwais og hans lillebror. Hans opplevelser med vold i familien skulle vise seg å bidra til hans avgjørelse om å forlate resten av familien for å reise til Europa:

Det var jeg som bestemte. Jeg vet ikke om de andre også tenkte på det, de som bodde sammen med meg, familien min, men først og fremst var det jeg som bestemte fordi jeg hadde det ikke bra i [naboland]. Svigerbror pleide å slå lillebror, meg og søsteren min. Alt var så vanskelig. Jeg var lei av å plukke søppel og ikke bli hørt hjemme, bli slått hjemme.

Sargon (16) ble tvunget til å avslutte skolegangen i 7 årsalderen. Da hadde han gått på skole i to år. Han og hele hans slekt måtte arbeide i tekstilindustrien for å klare seg. I tillegg til nød og konflikt i hjemlandet, var en voldelig far en av de sentrale årsakene til at han flyktet: *"Mitt mål var å forlate [hjemlandet]. Jeg bare jobbet og hadde ikke fri. Min far har problemer ..., vi sloss hver dag."*

3.1.3 Flukt

Fortellingene om flukt grupperte seg markant ut fra barnas opprinnelsesland. Barna som kom fra land i Midtøsten rapporterte om lengre perioder på flukt og om langt flere potensielt traumatiserende opplevelser underveis. Flukten foregikk til fots, med hest og kamel, og med ulike kjøretøy som bil, buss, tog og båt.

Barna som forlot sitt hjemland på Afrikas Horn eller i Asia fortalte generelt lite om flukten. I noen tilfeller hadde de følge med foreldrene til nabolandet, for så å bli overlevert til fremmede som tok dem med på flyet. I andre tilfeller foregikk hele reisen med fremmede. Barna reiste med fly, i følge med en eller to smuglere, og flukten var av langt kortere varighet enn for barna fra Midtøsten. De husket lite fra reisen, men de var svært redde. Nadif (12) fra Afrika fortalte at han ikke visste hvor han skulle da moren sendte ham av gårde. Han forlot et land preget av væpnet konflikt og uro, og det eneste han visste var at han skulle til et sted hvor han kunne gå på skole. Om selve flukten fortalte han: *”Nei, jeg visste ikke hvor jeg skulle. Jeg var redd og visste ikke hvor mannen skulle ta eller føre meg.”* Redselen knyttet til uvisshet omkring reisens mål og varighet, og den fremmede smuglerens intensjoner, gikk igjen hos de fleste barna fra Asia og Afrika.

Barna fra Midtøsten fortalte om felles fluktrute, men fluktens forløp varierte. Noen reiste direkte fra hjemlandet med Europa som mål. Andre oppholdt seg, både med og uten familie, i ulike naboland over lengre tid, før de reiste videre til Europa. Denne tilværelsen i eksil var ikke uten risiko, og noen fortalte om konflikter med lokalbefolkningen:

Vi var i [naboland]. Når vi skulle spille fotball fikk vi ikke lov av de [lokale] guttene. De tok alt fra oss, ballen og alt, vi fikk ikke lov. ... Akkurat der vi bodde, i det området, der var det helt greit. Men utenfor området var det ikke greit for [personer med hans nasjonalitet], for [nasjonalitet] flyktninger ble trakassert. Minstebroren min kunne ikke leke ute. Han fortalte foreldrene våre at vi ble slått av de andre barna. Så da kunne ikke jeg leke ute heller. (Yasir, 14 år.)

For disse barna foregikk flukten i etapper, og de hadde følge med mange ulike smuglere på veien. Enkelte smuglere tok vare på dem underveis, mens andre både truet med og utsatte dem for vold. Zelgai (15) fortalte om hvordan en av smuglerne behandlet ham på flukten:

... Det var ikke vi som styrte reisen. Det var en mann som pleide å styre reisen. Også ble vi levert til en annen person, fra sted til sted, og videre til nye personer. ... Jeg fikk bare en mobil av smugleren, slik at jeg kunne kommunisere med andre. Vi var en gang i en skog, det var ca. 70-80 stykker med smugleren, og så begynte mobilen min å ringe og lysene blinka. Da slo smugleren meg veldig mye, han sa vi kommer til å bli oppdaget av soldatene som kommer forbi her.

De var periodevis nødt til å vente, ofte alene og i skjul, mens smuglere organiserte flukten videre. Det hendte at de ble sperret inne mens de ventet. Ziya (15) fortalte:

I [naboland] så reiste vi hjem til smugleren. Jeg vet ikke om det var hjem til smugleren eller andre. Det var veldig mørkt inni huset, og jeg var veldig redd. (Så det var mørkt? Var det en kjeller eller?) Det var ikke en kjeller, men rommet var veldig mørkt. Jeg var redd for mørket inni rommet. Jeg var redd for dyr. Sånn dyr som, ja, finnes overalt når det er mørkt og sånn.

Ziya opplevde også å bli tatt av politi og fengslet mens han var på flukt, og han fortalte oss hvordan han selv og smugleren måtte rømme fra politiet.

Barna som flyktet fra ulike land i Midtøsten, fortalte om en lang og utfordrende fluktrute, og reisens varighet varierte fra to måneder til opptil ett år. Prosessen var svært uoversiktlig, og de visste lite eller ingenting om hva som ventet ved neste korsvei. Veien til Vest-Europa gikk gjennom Tyrkia, via Hellas og til Italia. Flertallet av barna var nødt til å oppholde seg i flyktningleire eller ulike skjulesteder i Hellas i kortere eller lengre tid, før de kunne reise videre til Italia. Mange av dem fortalte om vanskelige erfaringer fra møter med politi og andre representanter for myndigheter. Zemar (15) beskrev sitt fire måneder lange opphold i Hellas slik:

Vi bodde ute i skogen i Hellas. Hver dag kom politiet, og de gjorde sånn [reiser seg opp og gestikulerer og sparker i lufta], der vi satt. (De sparka dere?) Ja, det gjorde de. ... Ikke bra. Hellas var ikke bra. Hver dag de slo. Nå i Norge, det er veldig bra. Jeg er heldig. For vi hadde et sånt, vi lagde et hus. Etterpå kom politiet og ødela. Og når vi spiste mat, vi lagde mat i en sånn gryte, så sparka han i gryta. Og vi løp, vi løp. I Hellas.

De reiste videre over havet til Italia, og noen fortalte om hvordan de ble smuglet i containere. En gutt ble sittende fast i en container i nesten to døgn uten mat og vann, før han omsider ble sluppet ut. I likhet med situasjoner i Hellas, hadde flere av guttene dårlige erfaringer med italiensk politi. Dette ble særlig tydelig i form av diametralt motsatte erfaringer med politiet i Norge. Slik ordla Ziya (15) seg da han fortalte om hvordan hans forventninger samsvarte med hans første opplevelser i Norge: ”Ja, altså, jeg hadde tenkt at det skulle være et bra sted, og det var det jo. At Norge var et bra sted. Og førsteinntrykket var at jeg ikke ble slått av politiet.”

3.1.4 Drøfting – vold og overgrep

Femten barn fortalte om ulike potensielt traumatiserende erfaringer med vold og overgrep. I den videre drøftingen vil vi gjennomgå nære omsorgspersoners betydning for traumers effekt

på barn og potensielle tilleggsbelastninger knyttet til et liv i eksil. Noen former for vold og overgrep er assosiert med skam, og dette øker risikoen for underrapportering. Derfor vil også slike erfaringer drøftes.

Emosjonell støtte og fysisk nærhet virker stressdempende i situasjoner preget av psykososialt stress (Heinrichs et al., 2003), og omsorgspersoner utgjør vanligvis kilden til barns mulighet for å få slike behov dekket. I følge tilknytningsteori, vil barnas håndtering av traumatiserende opplevelser i hjemlandet bære preg av deres nære omsorgspersoners egen håndtering av situasjonen. Dersom omsorgspersonen(e) selv overveldes av frykt, vil evnen til å bistå barnet svekkes. Mer stabile og mestrende omsorgspersoner vil i større grad kunne bistå barnet i dets håndtering av egen frykt (Wallin, 2007). Barna beskrev ikke sine foreldres eller familiens håndtering av hendelser i hjemlandet, og det er sannsynlig at denne har variert. Det er likevel sannsynlig at foreldre og familie i varierende grad fungerte beskyttende for barna i deres hjemland. Men barna fortalte også om en rekke potensielt traumatiserende opplevelser fra tiden på flukt, og dette var situasjoner hvor de ikke hadde tilgang til mennesker de vanligvis ville søkt trygghet hos. Materialet gir ikke grunnlag for å differensiere mellom grad av psykososialt stress under og før flukten, men det er sannsynlig at nærhet til primære tilknytningspersoner i hjemlandet har bidratt til en viss kvalitativ forskjell i påvirkning av traumer fra flukten og av traumer fra tiden i hjemlandet. Gjentatt traumatisering i en periode av livet hvor barnet fortsatt er under utvikling vil likevel være med på å forme både barnets personlighet og evne til psykologisk mestring. I tillegg til fravær av tilknytningspersoner og mulig gjentatt traumatisering, befinner de enslige mindreårige seg i en situasjon hvor de må lære akseptert atferd, verdi- og kommunikasjonssystem i deres nye hjemland. Å tilpasse seg en ny kultur vil for mange være utfordrende, og denne tilleggsbelastningen kan bidra til å svekke deres evne til håndtering av vanskelige affekter og situasjoner (Elbedour, Ten Bensel & Bastien, 1993).

To av barna i studien oppga familievold som delårsak til deres flukt fra hjemlandet. Forskning har vist at forekomsten av vold i hjemmet er svært høy i land som Afghanistan og Sri Lanka (Catani et al., 2008). Vanligst var utøvelse av vold fra begge foreldre mot barnet, etterfulgt av fars utøvelse av vold mot mor. Samme studie tyder på økt forekomst av vold i familien i perioder preget av krig og konflikt sammenliknet med perioder med fred. Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU) gjennomførte semistrukturerte intervjuer og fokusgruppeintervjuer med medlemmer fra 61 familier fra fire ulike provinser i Afghanistan.

De fant at vold mot barn i familier var svært vanlig, og de indentifiserte to former for vold: som et ledd i barneoppdragelsen; og som utslag av opplevd stress og frustrasjon hos foreldrene som så gikk ut over barna. Manglende kunnskap om alternativer til vold som straffemetode, normalisering og fravær av sosialt press og stigma knyttet til vold mot barn i familien, ble ansett som opprettholdende faktorer. Det bør presiseres at forekomst av vold ikke indikerte fravær av kjærlighet, affeksjon og omsorg i foreldrenes og andre familiemedlemmers relasjon til barna (AREU, 2006). Det er rimelig å anta at også barna normaliserer forekomsten av vold og dermed ikke nødvendigvis opplever det som eksepsjonelt eller galt (Elbedour et al., 1993), og dette kan bidra til at slikt ikke rapporteres i undersøkelser av vanskelige opplevelser. Flere av barna i studien kommenterte også på fravær av bruk av vold i ulike møter med representanter fra det norske samfunnet, inkludert intervjuerne i denne studien. Den offentlige fordømmelsen av vold mot barn, som eksisterer i diskurser i det norske samfunnet, kan problematisere barnas tidligere erfaringer med vold. En innsikt som involverer vedkjennelse av at det som tidligere ble oppfattet som normalt får ny betydning som noe uakseptabelt og galt, kan bidra til følelse av skam og således øke risikoen for underrapportering.

Seksualisert vold og overgrep er også forbundet med skam. Som nevnt fortalte en av de afghanske guttene i studien at dette var et svært vanlig fenomen i hans hjemland. I kartleggingen av stressende livshendelser (SLE) var det likevel bare to barn som svarte bekræftende på spørsmålet ”Har noen tatt på kjønnsorganene dine uten at du ville det, eller tvunget deg til å ha sex?”. Vold i familien inkluderer også seksuelle overgrep, og forholdene i samfunnene flertallet av barna kommer fra antyder at forekomsten av slike overgrep er relativt høy (Catani et al., 2008). Både sex mellom menn og seksuelle overgrep er tabuiserte temaer i Afghanistan. FNs høykommissær for flyktninger har rapportert at det under tidligere konflikter ikke var uvanlig at autoriteter i militære grupperinger og stammer holdt seg med yngre gutter for både seksuelle og andre formål, og anser en praksis hvor gutter utnyttet som nytelsesobjekter som mer enn uvanlig. Disse tilfellene preges av makt og opportuniste hvor eldre, innflytelsesrike menn utnytter familier og unge menns vanskelige økonomiske situasjon (UNHCR, 2009). Tabu og skam, vanskelige samfunnsforhold og usikre kilder gjør det problematisk å vurdere prevalens av seksuell utnyttelse av barn. Nevnte tabuisering og følelse av skam bidrar sannsynligvis også til at det er vanskelig for barn å fortelle om det. Også i Norge er seksuelle overgrep, både mot barn og voksne av begge kjønn, et tema preget av tabu (Eide-Midsand, 1997). Det er sannsynlig at dette også gjelder både hjelpere og behandlere

som møter barna. I en situasjon hvor den som har vært utsatt for slike overgrep finner det vanskelig å tematisere, og hjelper eller behandler unnlater å utforske temaet, risikeres det at årsaker som ligger til grunn for barnets vansker ikke oppdages.

Barna fra Afrika og Sri Lanka hadde andre erfaringer fra flukt enn barna fra Midtøsten. De fortalte ikke om vold eller andre trusler under flukten. Derimot fortalte de fleste at de var svært redde ettersom de ikke visste hvor de skulle eller kjente til smugleren og hans intensjoner. De ble atskilt fra nære omsorgspersoner og overlatt til fremmede som tok dem med til en annen del av verden. Denne frykten kan for barnet oppleves som like alvorlig, og være potensielt traumatiserende, som for barn som utsettes for vold og overgrep under flukten. Dette understreker viktigheten av barnets subjektive opplevelse av egne erfaringer når mulig traumatisering skal vurderes.

3.2 Fortellinger om vanskelige følelser

I analysen av intervjuene ble det tydelig at en stor andel av barna strevde med vanskelige følelser i sin hverdag. I fortellingene forekom disse i form av savn, sorg, og bekymring. 13 av barna gav uttrykk for slike vanskelige følelser i sine fortellinger. Gleder forekom i noen få fortellinger, som at de gledet seg til å få nye sykler eller dra på utflukt. Sinne ble verken nevnt eller uttrykt, og frykt var relatert til opplevelser fra deres fortid. Det fremtredende var fortellinger om sorg, savn og bekymring.

3.2.1 Savn

Barnas savn kom til uttrykk i fortellingene om det de hadde forlatt. De savnet hovedsaklig foreldre, søsken og venner, men noen få fortalte også om savn av hjemlandet, nærmiljøet og huset de bodde i.

Senay (8 år) ble sendt avgårde sammen med søsknene sine av deres mor, da hun ikke lenger var i stand til å ta seg av dem. Da mor var samtaletema ble Senays smil erstattet av et trist ansiktsuttrykk. Intervjuer kommenterte på endringen i ansiktsuttrykk, hvor på Senay svarte: *”Ja. Jeg blir lei meg, jeg savner.”* Senere i intervjuet ble han spurt om hva han ville ønsket seg akkurat nå dersom han kunne ønske seg hva han ville i hele verden. Da svarte han: *”Å finne mamma.”*. Senay (8) uttrykte eksplisitt at han kjente på savn etter moren, og viste det

tydelig med kroppsspråket sitt. Da vi snakket om moren, dro han skjortekragen opp over ørene og gjemte seg bak gardinen som hang ved siden av ham. Det var ikke alltid barna eksplisitt uttrykte savn slik Senay gjorde. Ofte var det kvaliteter i stemmen, vegring mot å fortelle, ansiktsuttrykk, og fysisk uro som indikerte at barna kjente på savn. Andre ganger kunne vi lese savn ut av innholdet i fortellingene knyttet til dem de hadde forlatt. Sanjeev (9), som mistet hele familien sin i et bombeangrep, benyttet ikke ordet savn, men gjennom måten han fortalte om hjemlandet, familien sin og huset han bodde i, fremstod det for oss som at det lå savn i det han formidlet. Et eksempel på dette var hver gang han med glød i blikket begynte å snakke om faren sin når samtalen egentlig handlet om noe annet. Da vi snakket om hjemlandets flagg, utbrøt han: *”Pappa har lært meg masse. Pappa jobbet som lærer på skolen. Han gjorde alt mulig rart på skolen”*.

Andre barn savnet søsknene sine, slik som Zalmai (15). Foreldrene hans var døde, mens brødrene ble igjen i hjemlandet da han flyktet:

(Ble brødrene dine igjen hos onkelen din?) Ja. De bor sammen. (Snakker du med dem noen gang?) [med spak stemme:] Nei. [sitter med tårer i øynene]. Jeg bare reiste [snufser]. Jeg orker ikke å fortelle mer om det.

Zalmai uttrykte her at han ikke ønsket å snakke mer om familien. Dette gjaldt for mange av barna.

Et fåtall av fortellingene om venner og hjemsted var preget av savn. Awat (13), som ble sendt avgårde sammen med søsknene sine av moren, fortalte om dette:

Jeg bare savner. Det er alt. [......] Jeg savner både kameratene mine der nede, og moren min. Det som var så fint med [hjemlandet] var vennene, kameratene og nabolaget og alt det der. Vi samlet oss og lekte.

Noen av barna gav uttrykk for at de i fremtiden håpet å kunne hente familien sin til Norge, som Madihah, en av jentene: *”Jeg vil gjerne hente faren og broren min hit, og så vil jeg treffe moren min”*. Også Yasir (15) håpet en dag å kunne gjenforenes med sin familie: *”Også ønsker jeg at familien min kan komme hit så de kan motivere meg enda mer og sånn”*. Et ønske om familiegjenforening kan antas å være et uttrykk for savn.

3.2.2 Sorg

I noen av barnas fortellinger om familiemedlemmer opplevde vi at de ble grepet av en sterk tristhet, men uten følge av fortellinger om savn eller bekymring. Denne aktiveringen kunne minne om den vi så da andre barn snakket om savn eller bekymring, men vi opplevde i stedet at barna sørget. Barna dette gjaldt fortalte også at begge deres foreldrene var døde. Sorgen til disse barna tydeliggjøres best ved å gjengi deler av disse intervjuene. Zalmai (15) fortalte:

Intervjuer: Begge to døde?

Zalmai: Ja.

Intervjuer: Det er leit å høre. Er det lenge siden eller?

Zalmai: Ehm, ja. Et år eller to.

Intervjuer: Så det er ikke så veldig lenge siden.

[Det blir stille og Zalmai sitter med ansiktet i hendene]

Intervjuer: Er det vanskelig å tenke på?

Zalmai: [er grøtet i stemmen] Ja...

Intervjuer: Mhm.

[Zalmai puster tungt og har tårer i øynene]

Jeg skjønner at dette er vanskelig.

]Lengre pause]

Skal vi fortsette eller ta en liten pause?

Zalmai: Vi kan fortsette.

Intervjuer: Mm. Så det var etter at de døde... At du endte opp med å reise hit?

Zalmai: Ja. [Svelger tungt] Det er derfor jeg måtte reise hit.

Måten denne intervjusekvensen forløp viste seg å være gjennomgående, særlig for de eldste guttene i utvalget, når samtalen omhandlet familiemedlemmer som var døde. Ofte ble guttene stille, eller de uttrykte et ønske om å skifte tema samtidig som de strevde med vanskelige følelser. Dette gjaldt også Azar (14):

Intervjuer: Kan du forteller meg litt om dem [familien]?

Azar: Nå har jeg ingen familie.

Intervjuer: Men hvordan var det da du var liten?

Azar: Når jeg var liten hadde jeg familie. Jeg hadde, men jeg har ikke nå.

[Azar blir spak i stemmen]

Intervjuer: Vil du fortelle mer om det?

Azar: Jeg synes det er vanskelig.

Nei, det vil jeg ikke.

Intervjuer: Det er fint at du sier ifra om det.

Azar: Mhm.

3.2.3 Bekymring

Barnas bekymring viste seg i fortellinger om familie, venner og hjemland, og aspekter ved framtiden og hverdagen ved omsorgssenteret. Bekymring knyttet til elementer i hjemlandet overlappet til dels med mange av barnas fortellinger om savn. Vi har likevel valgt å skille mellom savn og bekymring. Vi anser dette som kvalitativt ulike opplevelser, i tillegg til at barna selv ved flere anledninger skilte mellom savn og bekymring. Bekymringen knyttet til framtiden omhandlet utfallet av asylsøknaden eller fremtidig bosetting.

Noen av barnas vanskelige følelser lot seg ikke tydelig kategoriseres som enten savn eller bekymring. Yasir (14) ble sendt avgårde av sine foreldre og fortalte: ”*Jeg tenker mye på familien min, de kommer i drømmene mine*”. Dette utsagnet kan, i likhet med flere andre, indikere både savn og bekymring. Andre barn skilte i større grad selv mellom disse to opplevelsene, slik som Zelgai (14): ”*De tre første månedene var jeg veldig bekymret og tenkte mye. Jeg tenkte på det jeg hadde opplevd på veien, og på familien min*”. Zemar (14) bekymret seg også for familiemedlemmer. Han flyktet fra hjemlandet sammen med onkelen sin, men kom bort fra ham i Hellas. Ved intervjutidspunktet visse han ikke hvor onkelen befant seg: ”*Jeg har ikke snakket med ham siden jeg dro fra Hellas, og jeg vet ikke hvor han er. Det er kjempevanskelig. Jeg har vært i Hellas og der er det ikke bra*”. Yasir (14) visste derimot hvor hans familie befant seg, men han var bekymret for hvordan de hadde det:

Jeg synes det er vanskelig å sove. Man får mareritt, man får drømmer om foreldrene sine, og man vet ikke hva man skal gjøre med alle drømmene. Og det er vanskelig å spise mat. Når man spiser mat så tenker man på familien sin, om de har mat å spise, eller hvordan de har det. Jeg har det litt på den måten, så jeg vet ikke hva jeg skal gjøre. [...] Selv om jeg blir fortalt her at du kan komme å spise maten fordi den er god, tenker jeg på familien min om de har mat å spise eller ikke, så da forsvinner matlysten min.

Mens Yasir bekymret seg for foreldrene sine i hjemlandet, bekymret Nimal (16) seg for befolkningen i hans krigsherjede hjemland generelt: *"Jeg tenker av og til at de som bor i [landet] kommer til å dø. Og at mange allerede er døde"*. Sanjeev (9) kom fra samme region og var også opptatt av situasjonen i hjemlandet. Han brukte mye av tiden i intervjuet til å snakke om den politiske situasjonen i hjemlandet, som har vært preget av konflikter og krig i lang tid. Sanjeev sin interesse kan forstås som nysgjerrighet eller interesse for hjemlandet, men også som bekymring. Han fortalte blant annet: *"Jeg har sett når de skyter store bomber. Artilleri. (Tenker du mye på det?) Jeg har hørt at lederen for [en av grupperingene i landet] ikke er død enda? [Sanjeev ser spørrende på intervjuer]"*.

I tillegg til å være bekymret for hjemlandet, var Nimal (16) også bekymret for sin egen framtid. Han ventet fortsatt på svar på asylsøknaden, og dette opptok mye av hans tid: *"Det er mange som får opphold etter kun tre måneder, så hvorfor får ikke jeg oppholdstillatelse? Jeg pleier å tenke mye på det"*. Videre fortalte Nimal at det han hadde mest lyst til var å bo her, men at han noen ganger mistet håpet, og at han bekymret seg for hva som ville skje med ham dersom han ikke fikk bli. På denne måten opplevde barna også vanskelige følelser da samtalen omhandlet det som ligger framover i tid, og ikke kun da samtalen omhandlet deres vanskelige fortid og personer de hadde reist ifra. De uttrykte bekymring i forbindelse med asylsøknaden og hvorvidt de ville få bli i Norge, eller om de måtte reise ut av landet, og om det å skape seg et liv i et nytt land. Sistnevnte var tilfelle for Matteen (13): *"Alt var ukjent. Og jeg tenkte: Hvem skal jeg være her? Og hvordan skal jeg begynne? Hva kommer dette til å bli til? Og hvem skal jeg bli kjent med?"*. Jaweed (14) hadde også lignende refleksjoner da han ankom landet. Han var et av barna i utvalget som hadde oppholdt seg lengst i Norge. Om det å skulle skape seg et liv fortalte han: *"Jeg tenkte bare: Det blir vanskelig. Det blir vanskelig. Nytt land, nytt folk, alt nytt. Så gikk det noen måneder og jeg skjønnte etterhvert at det blir bra"*. Da vi snakket med Jaweed hadde han fått både oppholdstillatelse og et sted å bo som han ventet på å flytte til. Det betyr at han på igjen stod overfor nok en ny start og en uviss fremtid, slik han også opplevde da han først kom til Norge. Vi spurte om hva han tenkte omkring det å skulle flytte, om han var spent, bekymret seg eller gledet seg. Han svarte: *"Jeg er litt sånn bob-bob. Egentlig ville jeg bo her i [norsk by] på grunn av treningen min. For her har jeg på en måte begynt å få et liv"*. Han sa ikke direkte at han bekymret seg, men han uttrykte uro for igjen å skulle rives opp fra et sted og forsøke å skape seg et nytt liv. Matteen (13) bekymret seg for mye av det samme. Han hadde også fått oppholdstillatelse, men ventet

på å få et sted å bo. Han fortalte om bekymring relatert til det skulle begynne på nytt et annet sted: ”Jeg er her nå, og jeg har venner. Og så begynner jeg å tenke at hva om jeg ikke får venner dit jeg skal. Og da må jeg finne andre ting, og det er litt vanskelig.”

Andre bekymringer

Barna uttrykte generelt bekymring knyttet til uvisse framtidsutsikter og manglende informasjon om dem de hadde forlatt. Noen av barna fortalte også om mer hverdagsrelaterte bekymringer. En av dem var Mirwais (14), som fortalte om bekymring knyttet til fotballaget han spilte på:

Det er én ting som jeg er bekymret for. Det er at jeg ikke kan delta i kamper på fotballen, jeg får bare være med på trening. Det er urettferdig at en gutt på en annen avdeling kan delta i kamper og ikke jeg.

Sanjeev (9) bekymret seg for hva han skulle ha på seg på 17. mai. Han fortalte at han skulle ha på seg en dress han hadde fått, men at han manglet sko. Han viste fram joggeskoene sine og sa at han ikke kunne bruke dem sammen med dressen: ”Hvis jeg ikke har fine sko vil jeg ikke være med”.

3.2.4 Drøfting – vanskelige følelser

Når det gjelder barnas vanskelige følelser i form av savn var disse i stor grad knyttet til savn av familie. Noen få barn fortalte også om savn av venner og hjemsted, men savn av familiemedlemmer var mest framtrødende. Med ett unntak, var det ingen barn som fortalte om savn knyttet til lekene sine, skolen sin, huset sitt eller liknende. Dette er elementer som ofte er betydningsfulle for barn som ikke befinner seg i en vanskelig livssituasjon. Det ville være interessant å sammenlikne barn som flykter sammen familie med de enslige mindreårige når det gjelder opplevelser av savn. Det er mulig at barn som flykter sammen med familie i større grad ville uttrykt savn av slike elementer siden disse ikke er atskilt fra sine foreldre eller familie. Dersom dette er tilfelle, kan det bety at de enslige mindreåriges savn av familien overskygger savn av elementer som barn i følge av familien sin ville savnet. Barnets omsorgspersoner utgjør selve kjernen i deres liv. Når denne ikke er tilstede kan det tenkes at andre elementer i barnets liv før flukten ikke lenger fremstår som like betydningsfulle. Oppedal et al. (2009) fant i sin studie av enslige mindreårige etter bosetting at det først og fremst var jentene som fortalte om savn. I vårt utvalg var det ingen tydelige kjønnsforskjeller i fortellingene om savn.

En stor andel av barna fortalte om bekymring, enten for familiemedlemmer, framtiden sin eller aspekter ved hverdagen på omsorgssenteret. Noen hadde vansker med å sove, mens andre syntes det var vanskelig å spise når det var usikkert om familien hadde mat. Enslige mindreåriges bekymring for gjenværende familie og venner i hjemlandet, og tilpasning til den norske kulturen, har vist seg å korrelere med dårlig psykisk helse i form av økt risiko for depresjon (Oppedal et al., 2008). Som nevnt tidligere er det bred enighet i forskningslitteraturen om at enslige mindreårige er i en risikogruppe for å utvikle psykiske plager i form av symptomer på både depresjon, angst og posttraumatisk stress (Joshi & O'Donnell, 2003; Shaw, 2003). Dette er ikke utelukkende et resultat av stressende opplevelser før ankomst til Norge, men også en konsekvens av å befinne seg i eksil. Eksiltilværelsen er en stor belastning og bidrar til det forhøyede nivået av psykiske plager som har blitt observert hos denne gruppa (Miller, 1999). Bekymring kan muligens anses som en av belastningene som følger et liv i eksil. Barnas utstrakte bekymring kan slik ses i sammenheng med risikoen for å utvikle psykiske plager.

Et gjennomgående fenomen i intervjuene var at barna syntes det var vanskelig å snakke om temaer som medførte aktivering av vanskelige følelser. Mange ga underveis i samtalen klart uttrykk for at de ikke ønsket å snakke om familien sin, mens noen få ga beskjed i forkant av intervjuet om at de ikke ønsket å snakke om dette temaet. Å ikke ville snakke om vonde minner og vonde følelser har blitt forklart som en passiv mestringsstrategi, kalt unngåelsesmestring, enslige mindreårig anvender for å håndtere vanskelige følelser (Ní Raghallaigh & Gilligan, 2010; Stein, 2008). Goodman (2004) fant at unngåelse kombinert med distraksjon var de vanligste strategiene enslige mindreårige gutter fra Sudan brukte for å håndtere vanskelige følelser. Unngåelse har ofte blitt hevdet å være en dysfunksjonell måte å håndtere problemer på. Å håndtere et problem ved å aktivt søke støtte, foreta konkrete handlinger for å løse problemet eller ved å reflektere over mulige løsninger anses derimot som mer funksjonelle mestringsstrategier. Unntaket er tilfeller hvor individet ikke har kontroll over situasjonen (Oppedal et al., 2008). 14 av barna i studien vår visste ikke hvorvidt familiene deres fortsatt var i live eller ikke. De var i en situasjon preget av usikkerhet og uvitenhet som det er vanskelig å ha kontroll over. Forskning viser at unngåelse i en slik situasjon kan være en funksjonell strategi (Seiffge-Krenke, 2004). Unngåelse er også et symptom på posttraumatisk stress, og kan slik sees i sammenheng med psykiske vansker som konsekvens av traumeopplevelser i form av tap. Kartleggingen viste at 12 av de 18 barna

rapporterte om posttraumatiske symptomer (tre ble ikke kartlagt på grunn av for lav alder). Syv av disse skåret over klinisk cut-off, som anses som en egnet grense for å skille mellom høyt og lavt nivå av symptomer. Posttraumatiske symptomer var dermed relativt utbredt blant barna i studien.

Felles for barna i studien var at de måtte håndtere et tap av sine foreldre, uavhengig av hvorvidt tapet var endelig eller ikke. 12 av barna fortalte at foreldrene var i live da de flyktet fra hjemlandet, fire fortalte at foreldrene var døde, mens to ikke presiserte foreldrenes status. Med Bowlby sin tenkning om sorg, som er beskrevet innledningsvis, vil et uavklart og avklart tap kunne påvirke barnas håndtering av tapet ulikt. Barna som er nødt til å forholde seg til et uavklart tap, ved at de ikke vet om foreldrene fortsatt er i live, har ikke anledning til å bearbeide dette tapet ved å gjennomgå Bowlbys sorgfaser. Det har derimot barna som har et avklart tap å forholde seg til. Siden tapet av foreldrene ikke var endelig kunne de ikke ta inn over seg dette tapet, noe som i følge teorien dermed også vil påvirke muligheten for å etablere nye relasjoner. Nyere forståelse av sorg vektlegger derimot betydningen av voksne personer for barns håndtering av sorg. I den sammenheng vil de enslige mindreårige ha behov for voksne, stabile personer som kan guide dem i bearbeiding av følelser og reaksjoner. Varvin (2003) understreker at tap må forstås som en del av traumatiseringsprosessen hos flyktninger; at traumeerfaringene ikke begrenser til hendelser som tilhører tiden i hjemlandet og på flukt.

3.3 Fortellinger om samhold og sosial støtte

Både tiden på flukt, og deres nye tilværelse i eksil, innebar en rekke utfordringer for de enslige mindreårige. Barnas fortellinger viste at mange, i fravær av sine omsorgspersoner, fant støtte og omsorg i hverandre i slike situasjoner. 12 av 18 barn fortalte om hvordan andre mennesker var viktige for dem under flukten og etter ankomst til Norge. Barna fortalte ingen historier om samhold og sosial støtte fra tiden i hjemlandet.

3.3.1 Flukten

Tre fenomener ble aktualisert i barnas historier om samhold og sosial støtte: Praktisk og økonomisk hjelp; emosjonell støtte; og fellesskap.

Barnas erfaringer med vold og overgrep fra flukten delte seg som nevnt ut fra deres opprinnelsesland: De åtte barna som flyktet fra Afrika eller Asia, og de 11 som flyktet fra

land i Midtøsten. Førstnevnte hadde følge med én eller to smuglere, og selve reisen ble foretatt med fly og var av kortere varighet. Disse barna fortalte ikke om opplevelser knyttet til samhold underveis, på tross av at noen av dem flyktet sammen med søsken. Barna opplyste oss om at de reiste sammen med søsknene sine, men utdypet ikke betydningen av dette. Sistnevnte reiste i etapper med ulike fremkomstmidler og i følge med andre barn og voksne i samme situasjon. Barna hadde en rekke opphold underveis i påvente av smuglere som kunne hjelpe dem videre, og tiden på flukt varierte fra to måneder opp til ett år. Av de 11 som flyktet fra hjemland i Midtøsten, fortalte ni barn om erfaringer knyttet til samhold og sosial støtte under flukten.

Mirwais (14) var en av dem som fremhevet praktiske støtte og fortalte om hvordan andre gutter på flukt ble nøkkelen ut av eksil i et av landene som grenser til hans hjemland. De hjalp ham med å kontakte en smugler, og de hjalp hverandre med å skjule seg fra politi og soldater underveis. Etter å ha blitt overlatt til seg selv i Italia, fikk han hjelp fra andre til å komme seg nordover i Europa. Zemar (14) opplevde også å få praktisk støtte underveis. Han flyktet fra hjemlandet sammen med sin onkel. Han forteller om hvordan onkelen passet på ham underveis, både under lengre opphold i naboland og på veien til Europa. Av årsaker som ikke kom frem, måtte onkelen bli igjen i Hellas, mens Zemar flyktet videre til Italia i en container:

(Du kom dit, der var du sammen med onkel.) Ja. (Og så reiste du til Italia?) Italia, ja. Jeg var i, når jeg var i container, så var jeg sammen med to-tre [etnisitet] gutter, eller fire, jeg vet ikke. Da var [samme folkegruppe som han selv]. Da sa til meg at det går bra, du har ikke onkel, så vi tar deg med oss. Det går bra.

Zemar tematiserte vanskene knyttet til bruddet med sin onkel, og han ga inntrykk av at dette fortsatt preget ham. Men sitatet viser også at han fikk både praktisk og emosjonell støtte fra guttene han møtte underveis. Han ble både betrygget om at guttene skulle hjelpe han videre på reisen, og om at det kom til å gå bra. Fra Italia reiste han og de andre guttene nordover til Frankrike, hvor de oppholdt seg i en leir for flyktninger, før reisen fortsatte. Zemar hadde ingen penger, så de andre guttene hjalp ham med både å bestille og betale for tog- og bussbilletter, og fortalte ham hvordan han skulle kontakte politiet og søke asyl etter han hadde krysset grensen til Norge. Også Karwan (15) hadde fått økonomisk hjelp av venner under flukten. Han hadde ingen penger og forstod ikke det økonomiske aspektet ved menneskesmugling.

Matteen (13) ønsket ikke å utdype sine erfaringer fra flukten, men han fortalte følgende om hvordan det var å flykte:

Som jeg sa, det var farlig. Går du med bil, så kjører de veldig fort, og går du med båt så er du stengt inne i mange, mange timer. (Mmm. Hadde du noen å snakke med på reisen, som, ja?) Ja, jeg hadde venner med meg, ja. (Var det venner fra, på en måte, der du bodde, eller var det noen du møtte på veien?) Vi blir kjent på veien. ... Jeg tenkte mye på hvor vi skal, at vi skal til et sted hvor det er trygghet. Sånn tenker vi hele tida.

Utsagnet fra Matteen viser også et annet typisk trekk ved disse barnas fortellinger: Store deler av fortellingene om flukt ble fortalt i vi-form. Egne følelser underveis ble skildret i jeg-form, men vi fikk for øvrig inntrykk av opplevelser fra flukten som kollektive erfaringer. På spørsmål om hvordan det var for ham å flykte, svarte Azar (14): *”Ja, det var en hard reise, men vi klarte det, å komme frem.”*

Noen av guttenes vennskap som ble dannet under flukten ble opprettholdt etter at de kom til Norge. Zelmai (15) var en av dem:

(Reiste du sammen med noen du kjente?) Ja, det var mange. (Fra der hvor du bodde, eller som du møtte på veien?) Ehm, nei. Jeg møtte, jeg. De var fra [hjemlandet], men de var ikke fra der jeg kommer fra. De var fra [hjemlandet], ja. (Var det andre på din alder, eller var det mest voksne?) Nei, på min alder. Jeg var sammen med to, en som kom med meg. Han bor i [annen norsk by] nå. Ja. Vi kom sammen. (Snakker du med han nå?) Ja, det gjør jeg.

Zelmai og kameraten kom sammen til politiet i Oslo, men de ble siden plassert på forskjellige omsorgssentre i ulike deler av landet. Flere av guttene fortalte at de hadde holdt kontakten med hverandre gjennom sosiale medier, som Facebook. Tidligere nevnte Azar (14) kunne også fortelle om hvordan han fikk venner under flukten og at de kom sammen med ham til omsorgssenteret. Vennene hadde på intervju tidspunktet fått opphold og hadde flyttet til en kommune i en annen del av landet. Han hadde fortsatt kontakt med dem og håpet på å bli bosatt i samme kommune.

Barna var alene på flukt, men de fleste var alene sammen. I denne potensielt svært sårbare situasjonen, oppstod det også fellesskap og samhold. Jaweed (15) sin fortelling om samhold innebærer også elementer av humor blant guttene underveis på flukten:

(Er det noen episoder på reisen som du husker spesielt godt?) Ja [ler]. Det som skjedde i lastebilen. ... Dere tenker kanskje at det bare er vanskelig å den ulovlige veien fra [hjemlandet] til Norge, men det er ikke bare det. Det er noen ganger det er morsomt, også. Vi snakket litt, vi var fem stykker i lastebilen. Det var lite oksygen i containeren, og så begynte en av oss å prompe. Så vi ba, vær så snill, ikke promp, ikke promp! Så sa han, vær så snill å la meg prompe. Og så prompa han igjen. Så da tenkte alle sammen, det er bedre å lukte sin egen promp enn andres promp. Så da begynte alle å prompe.

3.3.2 Den første tiden i Norge

Kort tid etter registrering hos politiet i Norge ble barna hentet av ansatte fra omsorgssentrene. Der ventet en ny tilværelse i påvente av behandlingen av søknaden om asyl. Noen ankom med venner de møtte på flukt, andre kom med søsken, og andre igjen kom helt alene. På omsorgssentrene ventet ukjente mennesker, legeundersøkelser, asylintervjuer og møtet med det norske samfunnet. I omtalen av de ansatte ved omsorgssentrene fremhevet barna hjelp til praktiske utfordringer i hverdagen. Emosjonell støtte og samhold fant de hos hverandre.

På omsorgssenteret er barna fordelt på ulike avdelinger som fungerer som separate boenheter. Zelgai (15) fortalte om hvordan de besøkte hverandre på de ulike avdelingene om kvelden. De pratet, så filmer og spilte ball utendørs. Barna gikk på samme skole og tilbrakte også mye tid sammen der. Yasir (14) fra Midtøsten hadde følgende beskrivelse av livet på omsorgssenteret:

Ofte sitter vi og ser på tv, vi spiller ofte. Også har de lagd et rom til oss hvor vi kan gå og være sammen, vi kan danse der. Vi har det gøy her. Vi går på tur, også. Spiser mat.

Noen av barna hadde også fått venner utenfor omsorgssenteret. Mirwais (14) fortalte om hvordan han og tre av hans norske kamerater passet på hverandre og forsøkte å hjelpe hverandre hvis de hadde det vanskelig. Zalmai (15) hadde også fått nye venner utenfor senteret. Han reflekterte over hvordan tilværelsen hans la visse begrensninger for hans sosiale omgang med andre: ”Så det er litt vanskelig nå, å få besøk her fra de andre vennene mine, det er litt vanskelig å overnatte her. Så det er litt problem, ja.” Andre barn fortalte at det hadde vært vanskelig å etablere vennskap utenfor omsorgssenteret. Awat (14) hadde vært i Norge i to måneder, og han fortalte om hvordan språket hindret ham i å danne vennerelasjoner med norske barn:

(Så alt er bra på skolen?) Ja. (Har du fått deg venner der, også?) Det er bare de som bor her. (Det er kanskje vanskelig å bli kjent med de andre på skolen, eller?) Jeg går på skolen med de som er her. De andre er det så vanskelig å kommunisere med fordi jeg ikke kan språket enda.

Også Jaweed (14) delte sine erfaringer med forsøk på å få norske venner, både på skolen og i forbindelse med fritidsaktiviteter:

Når det var min dag [på skolen], så kom nesten alle elevene fra 9. trinn. Hei, går det bra? Jeg heter... Hva heter du? Jeg heter... Og så videre. Så alle kom og hilste. Trodde jeg fikk masse venner. Så dagen etter var det ingen som sa hei. Det var veldig rart. Første dag så kom alle og jeg trodde vi var venner, og så andre dagen ingenting.

Han hadde forsøkt å komme kontakt med jevnaldrende i den lokale bokseklubben, noe han opplevde som utfordrende:

Jeg snakket ikke med folk, jeg snakket ikke med de i klubben fordi jeg var litt redd. Jeg prøvde å snakke med dem, jeg prøvde å snakke med [navn] og [navn]. Når de begynte å snakke så skjønte jeg ingenting. De snakket totning. [ler] De begynner å snakke også skjønner du ingenting. Ikke snakk.

Jaweed hadde også blitt forvirret i møte med folk på gata, og han undret seg over hvorfor de virket så lukket, om de ikke følte seg trygge på fremmede? De ansatte ved omsorgssenteret hadde forklart at nordmenn kan være reserverte i møte med nye mennesker. Intervjuer undret seg over hvordan han forholdt seg til dette på skolen. "Jeg er sammen med utlendinger", var Jaweeds svar.

Ettersom barna kom til omsorgssenteret på ulike tidspunkt, hadde noen vært der lengre enn andre og derfor hatt anledning til å lære seg norsk. Slik kunne barna fungere som tolk for hverandre i dagligdagse situasjoner. Senay (8) fortalte om hvordan han fant støtte og hjelp i en eldre gutt ved omsorgssenteret fra hans hjemland:

(Hva tenkte du da du kom til [omsorgssenteret] også så du bare masse snø?) Når jeg først så den så skvatt jeg. Hva er dette for noe, denne snøen, sa jeg bare. (Ja. Det var litt rart, kanskje?) Jeg skvatt bare når jeg så de andre skli nedover og tenkte, ååååh, det der er skremmende. (Men så fikk du kanskje litt lyst til å prøve, også?) Etter hvert så fikk vi [eldre gutt] som tolk, og han begynte å ta oss med ned på snøen.

Matteen (13), som syntes det var vanskelig å snakke om sin familie, knyttet behovet for venner opp mot tapet av familien han hadde forlatt:

(Ehm, har du noe kontakt med familien din nå, eller håper du å få kontakt med dem senere?) Jeg vet ikke hvor de bor, hvor de er, jeg har ikke kontakt. (Hvordan er det, ja, å ikke vite?) Det er vanskelig, men nå har jeg venner om meg, så jeg tenker ikke så mye på dem, på familie. (Mmm. Du har venner i stedet for nå?) Ja. (Blir nesten litt som kanskje å lage en ny familie?) Det er litt vanskelig.

De ansatte på omsorgssentrene ble i liten grad nevnt i barnas fortellinger. Yasir (14) understreket at de ikke slår, og Karwan (15) fremhevet den praktiske hjelpen de bidro med:

De er bra for alt. ... Jeg vet ikke hvordan jeg skal beskrive hvordan de er bra for alt, det er bra fordi de sender meg til skolen, og de kjøper klær for meg.

Den eneste fortellingen relatert til emosjonell støtte fra ansatte, kom fra Madihah, som understreket det hun opplevde som fravær av slik støtte:

Når jeg får problemer og vil gjerne snakke med dem [ansatte på omsorgssenteret], det kan være om familie, eller vansker med å sove. Jeg vil gjerne snakke med dem, men de vil ikke. De har ikke noen gode ansikter slik at jeg kan snakke med dem. Derfor gråter jeg bare. Jeg gråter fordi de ikke klarer å snakke med meg.

3.3.3 Drøfting – samhold og sosial støtte

Tiden på flukt ble gjennomgående omtalt som utfordrende eller vanskelig. Med unntak av Zemar (14), som hadde følge med sin onkel til Hellas, var barna uten personer det vanligvis ville være naturlig å søke støtte og omsorg hos. Deres fortellinger beskrev ulike relasjoner som ble dannet underveis med andre barn i samme situasjon. Noen av disse relasjonene hadde praktiske funksjoner, men de fortalte også om emosjonell støtte og samhold. Med få unntak var disse nye relasjonene midlertidige, og de medførte dermed nye brudd for barna. Disse bruddene ble ikke utdypet videre. For barna kan flukten beskrives som en unntakstilstand, hvor overlevelse på veien til et mer eller mindre definert mål er av sentral betydning. I en situasjon hvor overlevelse er overordnet, vil det være naturlig å vektlegge de nyttige aspektene ved relasjonene som oppstår i prosessen heller enn tapet av dem i etterkant. Nylig atskillelse fra foreldre og familie kan ses som en ytterligere belastning, og kanskje vil disse bruddene fremstå som mer betydningsfulle og hierarkisk mer påtrengende enn bruddene med menneskene som hjalp dem på veien. Uten nærmere utdyping fra barnas side, er det problematisk å konkludere i forhold til betydningen av fluktrelationene. Samtidig er nye brudd et gjennomgående tema i de enslige mindreåriges tilværelse – brudd med foreldre og

familie, med mennesker som hjalp dem under flukten og kommende brudd i forbindelse med eventuell bosetting eller retur, som de ansatte ved omsorgssentrene, deres verger, nye venner og bekjente fra skole og fritidsaktiviteter, og barna som var sammen med dem på omsorgssenteret.

De fleste barna i studien opplevde at det eksisterte et visst samhold mellom dem og deres jevnaldrende, både under flukten og på omsorgssentrene. De ansatte på omsorgssentrene ble assosiert med praktisk støtte, mens jevnaldrende på senteret ble fremhevet som kilde til emosjonell støtte. Etter tapet av viktige omsorgspersoner grunnet død eller atskillelse, ser det ut til at barna søkte mot hverandre til tross for at de daglig var omgitt av voksne som ønsket å bistå dem. Dette mønsteret har paralleller til observasjoner fra arbeidet med barn som ble omplassert og skilt fra foreldrene sine under andre verdenskrig. Disse barna, som var under skolealder, utviste atferd som tilsa at de trøstet og beskyttet hverandre i møte med nye og fremmede omgivelser i barnehjemmene (Freud og Burlingham, 1943). Dette fenomenet er lite belyst i nyere forskning. Barna i vår studie var alle i samme situasjon; de forsøkte å tilpasse seg en ny kultur i et nytt samfunn, uten støtte fra sine familier, i en tid preget av usikkerhet omkring asylsøknad og bosetting. I motsetning til de ansatte ved omsorgssentrene, som jobber skift og dessuten er midlertidig tilstede i barnas liv, hadde de hverandre døgnet rundt, også på skolen. Hopkins og Hill (2010) intervjuet enslige mindreårige asylsøkere i alderen 15 til 17 år i Skottland, samt ansatte ved ulike tjenester knyttet opp mot barnas behov. Deres studie tydet på at disse i den første tiden etter ankomst var mest opptatt av praktiske behov, som bosted, informasjon og juridisk støtte. Tilsvarende undersøkelser er ikke foretatt med yngre barn, men det er viktig å undersøke om disse kan ha større behov for trygghet og omsorg fra voksne. Barna i vår studie nevnte ikke emosjonell støtte i sine beskrivelser av de ansatte ved sentrene. Det betyr ikke nødvendigvis at de ikke opplevde å få tilfredsstilt også slike behov. Intervjuene viste at barna deltok på mange ulike fritidsaktiviteter, og de var ofte avhengig av de voksne for transport. Vår studie inkluderer ingen systematisk gjennomgang av antallet voksne på sentrene i forhold til antallet barn på hver avdeling, men én til én-kontakt med voksne på omsorgssentrene vil nødvendigvis være et begrenset gode som barna har størst tilgang til under transport til ulike aktiviteter samt ved leggetid. Det er således nærliggende å anta at barna i disse situasjonene i større grad vil kunne sette ord på sine vanskelige opplevelser og søke trøst hos de voksne.

Baker (1982) hevder at nyankomne flyktninger, for å kunne tilpasse seg sin nye situasjon emosjonelt, har behov for emosjonell støtte fra egne landsmenn eller andre som snakker deres eget språk. Eide og Broch (2010) referer til både norske og britiske studier og påpeker en diskrepans mellom utøverfeltets idéer om barnas beste og barnas egne forventninger til det nye livet. Barna i disse studiene var mest opptatt av å bli behandlet som vanlig ungdom, og utviste også skepsis overfor mørkhudede ansatte. Flere av barna i vår studie uttrykte et ønske om å få norske venner utenfor omsorgssentrene, og noen hadde lyktes i dette. Andre barn nevnte ikke venner utenfor sentrene. Det er ikke selvsagt at ønsket om å bli integrert i det norske samfunnet og behovet for å bli forstått av noen med samme bakgrunn som seg selv er motstridende fenomener. Deres potensielt traumatiserende erfaringer tatt i betraktning er det rimelig å anta at barna i studien har funksjoner for hverandre som norske venner uten liknende erfaringer ikke umiddelbart kan erstatte.

3.4 Fortellinger om muligheter

Barna i studien hadde alle forlatt hjemland og eventuell familie og reist til en annen del av verden for å starte et nytt liv. I intervjuene fortalte de om viktigheten av å lære det norske språket, ønsket om å gå på skole og få seg en utdanning, og om hvilke håp og drømmer de hadde for fremtiden.

3.4.1 Språk og utdanning

Ønsket om et nytt og bedre liv var uttalt hos de fleste barna. Svært mange av dem var opptatt av å få seg en utdanning og å lære seg det norske språket. At språket var en inngangsport til mulighetene som fantes i Norge var noe mange hadde innsett. Flere anså språket som nøkkelen til både integrering og en fremtidig utdanning. Matteen (13) var en av dem som uttrykte viktigheten av å lære det norske språket:

Først vil jeg lære språket. Det er det som er viktig, og jeg vet ikke hva jeg kommer til å bli senere. ... Ja, jeg vet ikke. Jeg har ingen planer, bare lære språket først. ... Ja, det er viktig.

Flere av barna var, i likhet med Matteen, svært motiverte til å lære språket og utdanne seg. Mirwais (14) var en av disse:

*(Er det noe du skulle ønske var annerledes i livet ditt, her i Norge eller på senteret?)
Forandring på skole og læring ved at jeg gjerne vil lære enda mer. Jeg ønsker å utvikle meg og jeg prøver mitt beste for å gjøre dette.*

Muligheten til å lære det norske språket og ta en utdanning var også en kilde til glede hos barna. På spørsmål om det var noe Azar (14) gleder seg til når han stod opp om morgenen svarte han: ”Å ja. Jeg er glad i skole. Det som er bra med å være her er at jeg går på skole”. Awat (14) fremhevet det samme: ”Det som er bra her er først og fremst at man studerer. I tillegg til studiene lærer man norsk, og det er veldig fint”.

Zalmai (15) var en av tre som hadde lært å mestre språket godt nok til å gjennomføre intervjuet på norsk. Han hadde også gått flere år på skole i hjemlandet og var optimistisk i sin beskrivelse av egen skolehverdag:

Ja, det er, jeg har ikke noe problem med fagene, men litt problemer med norsk, fordi det er litt vanskelig for oss, vi som kommer fra andre land. Ja, det blir vanskelig, men det går bra likevel. (Blir det lettere og lettere, eller?) Ja, det blir lettere. Så jeg har ikke noe problem med fag fordi jeg har vært på skolen i mange år. ... Det er litt strengere på skolen i [hjemlandet]. Vi måtte lese mye og gjøre mye lekser, så jeg har lest ganske mye, skrevet ganske mye, så jeg har ikke noe problem med fagene.

Også Zemar (14) behersket språket godt nok til å gjennomføre intervjuet uten tolk. Da intervjuer innledningsvis kommenterte på hans språkferdigheter, virket han svært stolt:

... Jeg snakker ikke mye på [morsmål] eller [andre morsmål] eller sånn, bare norsk. For når jeg vi er på skolen, jeg snakker, og i klubbhuset og sånn. (Mmm. Så norsken...) Ja, jeg er kjempegod. I Norge du må snakke norsk. Alle sier til meg, du må snakke norsk. Du må gjøre sånn og sånn, jeg sier greit. Og jeg kan snakke norsk.

Slik kunne læring av språk også være kilde til mestringsfølelse. Noen av barna hadde derimot lite skolegang før de kom til Norge, noe som bød på utfordringer. Sargon (17) fra Midtøsten fortalte at dersom han kunne endre på noe her og nå, så måtte det være at han lærte norsk raskere. For ham var språket knyttet til både muligheter og begrensninger:

Da jeg var liten, jeg jobbet syv dager i uka. Vil veldig gjerne bare lese, skole, også trene. (Er det noe spesielt du har lyst til å studere?) Ikke noe spesielt, nei. Men det som er viktig for meg er opphold og arbeidstillatelse. ... Nei. Unnskyld, jeg vet ikke. Jeg kan for eksempel... Jeg er usikker på om jeg blir ferdig med skolen, det er veldig vanskelig for meg.

3.4.2 Framtid

Alle barna hadde forlatt vanskelige forhold i sine hjemland i håp om å få det bedre et annet sted. Noen av barna fortalte lite om framtiden, mens andre hadde mer omfattende tanker om mulighetene i sitt nye hjemland, og hadde tydelige ønsker om fremtidig karriere og livssituasjon.

Azar (14) hadde flyktet etter at moren hans døde og faren ble drept i krigen. Han var en av dem som ennå ikke hadde fått behandlet asylsøknaden sin, og kanskje bidro dette til at han syntes det var vanskelig å vurdere sine muligheter og si noe konkret om sine drømmer for framtiden:

Jeg håper jeg skal ha et godt liv, da blir jeg kjempeglad. (Hva tenker du at er et godt liv, [navn]?) Når jeg er glad, er det et godt liv, det betyr at jeg har et godt liv. Og jeg ønsker at jeg skal være glad. (Mmm. Det tror jeg at vi alle ønsker. Har du noen drømmer eller tanker i forhold til jobb, eller et sted å bo eller familie eller sånne ting?) Jeg tenker mye på familien min, de kommer i drømmene mine, og så ønsker jeg å jobbe og ha en god jobb her. (Mmm. Er det noe spesielt du har lyst til å bli eller jobbe med?) Jeg kan ikke si akkurat nå.

Selv om Azar hadde vanskelig for å si noe konkret om sine drømmer for framtiden, var han svært tydelig på at han drømte om et godt liv. For Azar var livet godt når han var glad. Nadif (12) fortalte også om håp om et godt liv: *”(Hvis jeg hadde møtt deg om 15 år, hvordan ser livet ditt ut da tror du?) Om 10 år har jeg gått på skole, jeg har lært norsk og håper at livet blir veldig bra”*. Bortsett fra et håp om at livet skulle bli bra, hadde ikke Nadif noen mer konkrete drømmer for framtiden: *”(Drømmer du om en jobb, er det noe du ønsker å bli?) Nei, jeg tenker ikke på det nå”*. Jaweed (14) var en annen som syntes det var vanskelig å svare på spørsmål om hvordan han så for seg sitt eget liv 15-20 år frem i tid:

Jeg vet ikke. Det jeg tenker nå, det jeg planlegger nå, det skjer ikke. Jeg vet ikke hvorfor. (Hva er det du planlegger?) Jeg planla for boksing. Så ble det ikke sånn som jeg planla. Jeg ville bokse i OL i 2016, men jeg er ikke på trening nå. Så jeg har ikke fått noen kamp. Hvis jeg hadde fått kamp i mars så... (Men det er kanskje fortsatt håp?) Men sånn jeg planla så hadde det vært veldig bra. Man kan ikke bokse i OL når man ikke har noen kamp eller tap. Ja, det ble ikke.

Han hadde likevel gjort seg tanker om hva han ville gjøre med livet sitt. Jaweed fortalte videre om hva han hadde tenkt om et fremtidig yrke og om hvordan han ønsket å bidra til å forbedre mulighetene for menneskene i hjemlandet:

Når jeg kom til Norge så tenkte jeg at jeg skulle bli politi, men når jeg bodde i [hjemlandet] så ville jeg bli sånn internasjonalt politi, interpol. Så jeg ville bli det. Når jeg kom til Norge så tenkte jeg, nei, jeg vil bli vanlig politi. Så tenkte jeg, nei, politi er bare tull, jeg skal bli advokat. Nå tenker jeg at jeg skal jobbe i ambassade. Jeg vet ikke. ... Hvis jeg kan jobbe i den norske ambassade i [hjemlandet] så kan jeg hjelpe litt. Eller det er noen [fra hjemlandet] som driver, hva heter det, organisasjon i Oslo, så jeg kan melde meg i det. Og så, ikke mye, 100 kroner per måned, det er nok for en familie. I [hjemlandet]. Ikke mye. Litt.

Også Sanjeev (9) uttrykte et ønske om å hjelpe andre: ”(Jeg lurer på hva du har lyst til å bli når du blir stor?) Doktor. (Du har lyst til å bli doktor.) Ja. (Å hjelpe mennesker.) Ja. Jeg sier til alle at jeg vil bli doktor.” Senay (8) drømte både om å lære å kjøre bil og å fly:

Jeg skal bli pilot. (Oi! Pilot! Du har lyst til å fly!) Ja, jeg kan fly hvor jeg vil. (Hvor vil du fly da?) Ja, da kan jeg fly fra flyplassen og ta med masse folk derfra. (Kan jeg være med?) [ler] Ja! (Hvorfor har du lyst til å bli pilot da?) Fordi jeg har lyst til å fly i lufta.

Andre mulige yrkesveier som ble nevnt av barna var lærer, meteorolog og journalist. For flere av guttene var framtidsdrømmene knyttet opp mot idrett, og det å bli profesjonell fotballspiller gikk igjen. Mirwais (14) uttrykte seg slik:

Jeg har sett bilder av Kristiansand på Facebook, og Arendal. Jeg vil flytte til Arendal hvis det er mulig for meg. Også skal jeg bo der, så får vi se hvor lenge jeg lever, hvor mange år. (Er det fotballspiller du har mest lyst til å bli, eller er det bare en drøm?) Mitt første ønske er å bli fotballspiller. Hvis jeg ikke kan bli det, så må jeg velge noe som er bra både for meg og for Norges land. For det er Norge som har gitt meg oppholdstillatelse, og jeg bor her. Jeg må gi noe tilbake til Norge, også.

Ved å fremheve ønsket om å gi noe tilbake til landet som hadde tatt i mot ham og gitt ham trygghet, fremviste Mirwais også takknemlighet. Videre eksemplifiserer fortellingen hans hvordan flere av barna nå opplevde nye muligheter til på sikt å kunne bevege seg fritt, og velge selv hvor og hvordan de ville leve - en mulighet mange ikke hadde i hjemlandet. Gjennom samtaler med venner og kjente, via Facebook og andre sosiale medier, som hadde vært i samme situasjon, fikk de se at dette var en reell mulighet for dem.

Madiah, en av jentene, håpet at det i framtiden ville bli mulig å få sin familie til Norge. Hun og søsknene hadde reist fra far, mor og en lillebror i hjemlandet: ”Jeg vil gjerne hente faren og broren min hit, og så vil jeg treffe moren min”. Familiegjennomføring og å få bo sammen med hele familien, var det viktigste for henne. Yasirs (15) drømmer omhandlet både familie

og fotball. Han ville gjerne bli profesjonell fotballspiller, men han savnet familien sin svært mye og håpet også på en framtidig gjenforening:

Også ønsker jeg at jeg kan spille på landslaget her i Norge. Også ønsker jeg at familien min kan komme hit så de kan motivere meg enda mer og sånn. Også ønsker jeg å spille sammen med broren min, for han er også god til å spille fotball.

3.4.3 Drøfting – muligheter

Skole og utdanning ble trukket fram i mange av intervjuene med barna. De så nytten av å tilegne seg språkkompetanse og utdanning, i tillegg til at skolen ble fremstilt som noe de gledet seg over. Enslige mindreåriges sterke ønske om kunnskap har blitt understreket i tidligere forskning. Å få leve som andre barn, med skole, rutiner og struktur, er også et ønske de enslige mindreårige selv har fremhevet (Eide & Broch, 2010). Studier har også vist at en del enslige mindreårige har uttrykt et ønske om å distansere seg fra merkelappen 'asylsøker' (Chase, 2010). På skolen gis barna en mulighet til å være elev på lik linje med andre barn. Skolen kan videre tenkes å representere et trygt sted som legger til rette for å fokusere på framtiden, heller enn deres ofte vanskelige fortid (Hopkins & Hill, 2010; Fazel & Stein, 2002). Andre har fremhevet skolen som en arena hvor barna får anledning til å danne relasjoner med jevnaldrende. Undersøkelser av enslige mindreårige barn i Danmark etter bosetting viste at skoledeltakelse korrelerte med redusert angst og depresjon (Montgomery, 2008). Fazel og Stein (2002) hevdet at ved å øke barnets kompetanse, vil barnet oppleve økt selvtillit og økt kontroll over eget liv. Tilførsel av kunnskap innehar dermed en bred funksjon i barnas liv ved at det gir dem mulighet til å utvikle seg både personlig og sosialt, og har en beskyttende effekt på psykisk helse (Hopkins & Hill, 2010). Studier som omhandler tiden etter bosetting for flyktningbarn generelt viser at skolegang og en følelse av skoletilhørighet er assosiert med lavere risiko for depresjon (Kia-Keating & Ellis, 2007; Montgomery, 2008). På denne måten kan deltakelse i skolen anses som en beskyttende faktor i barnas oppvekst både i den tidlige fasen etter ankomst og videre etter bosetting.

Barnas forestillinger om framtiden kunne grupperes i tre kategorier: De ønsket seg et spesifikt yrke; de ønsket å være sammen med familien sin; og de ønsket å få et godt liv. Barna beskrev således et liv som de fleste barn uten deres erfaringer ofte tar for gitt. Liknende beskrivelser er også gitt av andre barn i en livssituasjon hvor trygghet, rammer og stabilitet er fraværende. Øverlien (2011) intervjuet barn og ungdom fra 11 til 17 år som bodde sammen med sine

mødre på krisesentre, og fant at disse ønsket seg et liv med blant annet skole, et trygt hjem, og venner. Framtidsbeskrivelsene til barna i vår studie og barna Øverlien intervjuet, står i sterk kontrast til hva barn som ikke befinner seg i en sårbar livssituasjon drømmer om for framtiden. Halldén (1998) samlet inn tegninger og skrevne historier fra 13-14 år gamle gutter født og oppvokst i Sverige med sine foreldre, med temaet ”Min framtidige familie”. Guttene forestilte seg blant annet å vinne store summer i lotto, å bedrive fritidsaktiviteter, og å arrangere fester. Videre var beskrivelsene av deres framtidige liv preget av drømmer, fantasier og idoler. Framtidsforestillingene til barna i vår studie inneholdt derimot beskrivelser av et liv med et mer hverdagslig preg, hvor grunnleggende ønsker og behov ble innlemmet. Bruner (1991) hevder at når individet skaper mening av noe som *har* hendt, konstruerer det ikke fortellinger om det trivielle, men fortellinger om det eksepsjonelle. Når det er snakk om konstruksjon av fortellinger som refererer til noe som enda ikke har hendt, men om fremtiden, er ikke Bruner sitt resonnement direkte overførbart. Likevel kan vi se en parallell når det gjelder hvordan barna prøver å lage mening ut av fremtiden. Barna i Halldén sin studie hadde en rekke grunnleggende behov som familie, skole og trygghet dekket, og de tok disse for gitt. Dette ble ansett som trivielt og derfor utelatt fra beskrivelsene av framtiden. For barna i vår studie framstod disse elementene derimot som ønsker og drømmer. For disse barna representerte familie, skole og trygghet noe eksepsjonelt.

Noen av barna anså det som vanskelig å planlegge fremtiden, mens andre formidlet at de ikke hadde tanker om livet framover. Man kunne tenke seg at mangel på fortellinger om framtiden hang sammen med en uavklart asylsøknad, men det ser ikke slik ut. Vansker med å se for seg, eller drømme om framtiden, gjaldt både for barn som ventet på svar på asylsøknaden, og barn som hadde fått søknaden sin innvilget. En mulig forklaring *kan* være at det generelt er vanskelig å orientere seg om framtiden når fortiden er vond og framtiden usikker. Barna vet ikke om de får bli i Norge, eventuelt hvor de skal bosettes, hvor lenge de får bli, eller hva som vil skje med gjenlevende familie. På tross av fravær av fortellinger om framtiden, formidlet ikke barna pessimistiske framtidsutsikter. Unntaket var barnet som hadde oppholdt seg lengst av alle barna på omsorgssentrene og ventet lenge på bosetting. Han la ingen planer for framtiden siden han tenkte at disse uansett ikke ville bli realisert. Andre studier har også ansett de enslige mindreårige som optimistiske på tross av usikkerheten de lever med (Eide & Broch, 2010).

4 Diskusjon

Første del av diskusjonen vil inneholde en drøfting av studiens funn ut ifra Bronfenbrenners økologiske teori om menneskets utvikling. Tilknytning er et sentralt aspekt i barnets mikrosystem, og vil i hovedsak drøftes her. Andre del vil ta for seg metodologiske utfordringer og begrensninger knyttet opp mot intervjuerne, utvalget, og konteksten intervjuene ble foretatt i.

4.1 Drøfting av funn

Enslige mindreårige under 15 år er i en særstilling blant barn i Norge. De befinner seg i en ny verden, langt fra alt som en gang var kjent og uten sine nærmeste til å bistå dem. Barna har mange fellestrekk, både i bakgrunn og aktuell tilværelse, men de er også individer med til dels svært ulike erfaringer, ulik sårbarhet og ulik evne til å håndtere sin livssituasjon. Deres tilværelse er kompleks, og samspill mellom ulike fenomener påvirker på tvers av ulike nivåer i deres helhetlige utviklingsmiljø. Som både nasjon og profesjon har vi et ansvar for å legge best mulig til rette for dem, og en grundigst mulig forståelse av deres situasjon er essensiell i dette arbeidet. Slik forståelse bør ta hele barnets utviklingsmiljø i betraktning, og denne studien eksemplifiserer noe av den nevnte kompleksiteten. En økologisk ramme for forståelsen av de enslige mindreåriges livssituasjon, innebærer undersøkelser av hvordan faktorer både i og utenfor barna former deres tilværelse.

Mikrosystemnivå

Barna i studien hadde opplevd store endringer i sine mikrosystemer, og dette gjaldt særlig tapet av nære omsorgspersoner. Forskning har vist ulikheter i kulturelle antakelser om tilknytningsatferd og det endelige mål for barnets tilknytning (Hinde, 1991). Det er likevel enighet om at nære omsorgspersoner, i samspill med barnets fysiologiske og psykologiske utvikling, påvirker effekten av potensielt traumatiserende opplevelser (Ajduković & Ajduković, 1993). På den ene siden kan omsorgspersoner bidra til å hjelpe barnet i fortolkningen av opplevelsene, til å forstå og regulere følelser, og å tilføre barnets tilværelse stabilitet – de kan fungere som et beskyttende skjold for barnet i farlige omgivelser (Pynoos, Steinberg & Piacentini, 1999). Garbarino (1992) viste hvordan tilknytning til familien, og foreldres evne til å gi barnet en følelse av stabilitet og styrke øker barnas evne til å mestre

utfordrende situasjoner som krig (i Ajduković & Ajduković, 1993). På den andre siden vil omsorgspersoners dysfunksjonelle mestring av stressende hendelser kunne komplisere barnets mestring. Hvis barnet i sin søken etter ro og mening møter uro og overveldelse hos sine næreste, kan det oppleves som hint om hvordan han eller hun skal forstå egen uro. Effekten av potensielt traumatiserende hendelser avhenger således av både egne intrapsyriske prosesser og faktorer i dets mikrosystem. Kunnskap om foreldrenes håndtering av potensielt traumatiserende hendelser i barnas liv er utfordrende å fremskaffe, og våre intervjuer bidrar i liten grad til en slik forståelse. Det er likevel rimelig å anta at det er store forskjeller mellom de enslige mindreårige og deres foreldres mestring av tidligere hendelser.

Erfaringer med tap var et stadig gjentakende tema på tvers av vårt samlede materiale. Flere forskere fremhever viktigheten av å inkludere tapsopplevelsen i den helhetlige forståelsen av barnas potensielt traumatiserende erfaringer, heller enn å anse tapet som en faktor som forverrer eventuell traumatisering (Richmann, 1993; Varvin, 2003). For barna i vår studie var tapet av omsorgspersoner en sentral fellesfaktor, men det var kvalitative forskjeller ved disse tapene. I tilfeller hvor barna hadde gjenlevende familie i hjemlandet, fantes det fortsatt håp om å kunne gjenforenes på et senere tidspunkt, og tapet kan dermed betraktes som udefinert og midlertidig. Savnet var utpreget hos noen av dem, og uvisshet omkring familiens situasjon bidro til bekymring. Som nevnt innledningsvis viser studier at dette kan bidra til økt risiko for depresjon (Oppedal et al., 2008). Andre barn hadde mistet foreldrene sine ved sykdom eller krig, og for dem var tapet endelig. Hos noen av disse barna var sorgen uttalt. Varvin (2003) fremhever viktigheten av særegne kulturelle ritualer i sorgarbeidet. Barna i studien befinner seg i eksil, og denne tilværelsen medfører ofte fravær av muligheten til å gjennomføre eller oppsøke kulturelt betingete aspekter ved sorgprosessen og kan derfor medføre forsterket lidelse. I lys av forskning og teori er det rimelig å anta en viss variasjon i form og grad av sorg hos de enslige mindreårige.

I tillegg til fravær av omsorgspersoner, fortalte de enslige mindreårige i vår studie om en rekke erfaringer hvor andre voksne hadde begått både vold og overgrep mot dem. Studien gir ikke grunnlag for å stadfeste den eksakte påvirkningen fra disse erfaringene. Barnas historier gir likevel grunnlag for å anta at flere av dem har opplevd brister i sine verdensanskuelser: Opplevelsen av verden og mennesker som gode, og verden som forutsigbar og meningsfull, og seg selv som verdig (Janoff-Bullmann, 1992). Erfaring med andre voksne som truende kan være med å bidra til en videre skepsis omkring andres intensjoner overfor dem. Økt

mistenksomhet overfor andre voksne kan, i tillegg til økt identifisering med andre som var i tilsvarende situasjon som dem selv, ha bidratt til å styrke det samholdet som eksisterte mellom barna både under flukten og i hverdagen på omsorgssentrene. I fraværet av voksne mennesker de med sikkerhet visste at de kunne stole på, fant de emosjonell støtte og trygghet i hverandre.

Skole og fritidsaktiviteter ble av barna fremhevet som arenaer for motivasjon og læring, sosialisering og mestring. Sammen med omsorgssentrene er skolen det mest sentrale miljø i denne perioden av barnas liv. I tillegg til å være et sentralt mikromiljø for barna, bidrar skolen også som introduksjon til elementer på makrosystemnivå, som normer for sosial kommunikasjon og atferd. Samtidig har barna fortsatt tilgang sitt eksisterende, trygge fellesskap på omsorgssenteret. Videre gir skolen en anledning til å skape følelse av tilhørighet, som kan være beskyttende i forhold til utvikling av depresjon og samtidig bidra til økt mestringsfølelse (Kia-Keating et al., 2007). Skolen utgjør dessuten en arena hvor barna kan føle seg ”som alle andre” i et miljø som i hovedsak omhandler læring og framtid, heller enn barnas ofte vanskelige fortid (Eide & Broch, 2010; Chase, 2010; Hopkins & Hill, 2010; Fazel & Stein, 2002).

Mesosystemnivå

Mesosystemet omhandler samspill mellom ulike mikromiljøer hvor barnet selv også er involvert. For de enslige mindreårige er sannsynlige aktører omsorgssentrene, skoler, fritidsaktiviteter, ulike hjelpeinstanser og myndigheter, og verger. Tolkene, som bidrar i mange sammenhenger, kan også innlemmes på dette nivået. Awats opplevelser fra en intervjusituasjon på et tidligere tidspunkt, kan bidra som eksempel på hvordan samspill mellom ulike mikrosystemer hvor barnet er involvert påvirker deres livssituasjon. Awat ble fortalt av tolken at hans vegring mot å svare kunne føre til hjemsendelse, og dette gjorde ham svært redd og bekymret. Vår studie bidrar ikke til utvidet innsikt i disse samspillene, men det er viktig å understreke at også disse har en påvirkning på barnas helhetlige situasjon.

Exosystemnivå

Dette nivået omhandler eksterne miljøer, hvor barnet selv ikke er tilstede, men som likevel påvirker tilværelsen. For de enslige mindreårige kan myndigheter som tar avgjørelser ved asylsøknader være et slikt miljø. Tiden på omsorgssentrene, som for barna i vår studie hadde vart fra halvannen måned til halvannet år, er for de enslige mindreårige preget av venting,

usikkerhet og bekymring knyttet til faktorer de selv i liten grad kan påvirke. Asylsøknader skal behandles med bosetting i en ny kommune eller retur til hjemlandet eller et annet land i Dublin-samarbeidet som resultat. Både avgjørelsen om hvorvidt de får bli eller ikke, og hvor de så skal flytte, er viktige avgjørelser for barna. Utlendingsdirektoratet prioriterer asylsøknader fra enslige mindreårige, og ideell behandlingstid regnes som tre måneder. Likevel forekommer til dels store forskjeller i behandlingstiden. Når ett barn får opphold, vekkes både glede og usikkerhet hos andre, og tankerekken er kort fra glede over andres oppholdstillatelse til engstelse og frykt knyttet til egen søknad. Gleden over å få oppholdstillatelse ble for noen av barna raskt erstattet av bekymring omkring sitt kommende bosted. På den ene siden innebærer flyttingen nye relasjonelle brudd med både verger, de andre barna på omsorgssenteret og de ansatte, og vil for de enslige mindreårige resultere i nye tapsopplevelser. På den andre siden opplever de også engstelse omkring sitt kommende bosted og hvorvidt de vil klare å etablere et nytt sosialt nettverk der. Avgjørelser om oppholdstillatelser og bosetting er nyttige eksempler på situasjoner hvor barna ikke nødvendigvis er direkte involvert men som likevel får konsekvenser for deres tilværelse.

Makrosystemnivå

Makrosystemet involverer for de enslige mindreårige blant annet kultur, politikk og lover og forskrifter. Dette tydeliggjøres av Vitus og Lidén (2010), som i sin studie av flyktningbarn i Norge og Danmark beskriver hvordan diskurser i samfunnet får betydning for barnas livssituasjon. I Norge omhandler dette særlig balansegangen mellom to diskurser: Barns rettigheter og regulering av innvandring. Norge har blant annet forpliktet seg til FNs konvensjon om barnets rettigheter (1989), og dette gjenspeiles i stor grad av lover og retningslinjer for behandlingen av enslige mindreårige under 15 år. Vitus og Lidén (2010) hevder likevel at særbehandlingen av barn i større grad gjelder diskurs enn praksis. Engebrigtsen (2002) eksemplifiserer dette i sin diskusjon av innvandringsmyndigheters mistenksomhet overfor asylsøkerbarn og ”ankerbarnteorien”, hvor sistnevnte ”forklarer barnemigrasjon som en illegitim strategi der foreldre bruker sine barn til å få innvilget asyl” (2002, s. 44). Sentralt i alle avgjørelser som involverer de enslige mindreårige, står hensynet til barnets beste. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets (BLD) håndbok til kommunene for ”arbeid med enslige mindreårige asylsøkere” gir et innblikk i hvordan de nevnte diskurser balanseres av myndighetene. Håndboken inneholder relevante nasjonale og internasjonale lovtekster og konvensjoner, samt retningslinjer for tilrettelegging for barna. Følgende tekst fungerer som ett eksempel på denne balanseringen:

Utgangspunktet er at et barn har det best sammen med sine foreldre eller andre nære omsorgspersoner. Det er derfor et mål å styrke arbeidet med å finne disse, slik at barnet kan gjenforenes med foreldrene der disse befinner seg. Dersom man ikke klarer å oppspore omsorgspersonene eller det ikke fins andre forsvarlige omsorgsløsninger, vil barnet som hovedregel få oppholdstillatelse i Norge. En gitt tillatelse kan bli vurdert på nytt hvis det senere blir kjent hvor barnets omsorgspersoner befinner seg og det er mulighet for at en gjenforening kan finne sted der. (BLD, 2011 s. 30-31)

For barna i studien har dette særlig innvirkning på et område: Deres relasjon til og kontakt med eventuell familie i hjemlandet. I nevnte håndbok refererer BLD til en studie som viser at kontakt med og støtte fra familie, i tillegg til trygg og stabil tilknytning til sosiale nettverk, er en viktig ressurs for både å overkomme og forebygge plager som angst og depresjon. Opprettholdelse av slik kontakt og støtte fra familie er for noen enslige mindreårige en stor utfordring. Anderson (2001) beskriver hvordan noen enslige mindreårige før eller under flukten blir bedt, enten av familie eller menneskesmuglere, om å fortelle en spesifikk historie, den ”riktige”, i møte med myndighetene i ankomstlandet. Å avvike fra denne historien etter at de har fått innvilget opphold, kan medføre risiko for ny vurdering og eventuell hjemsendelse, også hvis den sanne historien viser seg å være langt mer dramatisk enn den ”riktige”. Det er svært vanskelig for barna å vite nøyaktig hvor mye de kan si og når de eventuelt har sagt for mye. Dette kompliserer også muligheten for kontakt med foreldre eller familie i hjemlandet da barna ikke kan vite om det vil få følger for deres opphold i Norge, og er svært beskrivende for hvordan faktorer på makrosystemnivå kan bidra til usikkerhet og bekymring i deres hverdag. Ulike studier har fokusert på de enslige mindreåriges stillhet i møte med hjelpere og behandlere: Chase (2010) fremhever kompleksiteten bak barnas stillhet, og påpeker at selektiv deling av egen historie for mange av barna er knyttet til opplevelse av agens i møtet med sitt nye hjemland. I samhandling med myndigheter og hjelpere kan muligheten til selv å kunne velge hvilke aspekter ved deres livshistorie som deles bidra til opplevelse av økt kontroll og innflytelse over egen livssituasjon. Kohli (2006) studerte hjelpere og behandleres erfaringer med barnas stillhet og fant at det ikke nødvendigvis var et hinder i prosessen med å bistå dem. Stillheten og årsakene bak kan bidra til at barna ikke klarer å knytte seg til og utnytte omsorgsevnen til hjelpere (Engebriksen, 2002). Til sammen gir disse studiene et visst innblikk i kompleksiteten knyttet til samspillet mellom lover og retningslinjer, statlige institusjoner, etablering av nye omsorgsrelasjoner og mestring av egne følelser og sikkerhet, og hvordan forhold på makronivå påvirker barnas utviklingsmuligheter.

Forståelsen av barns tilknytning til nære omsorgspersoner påvirkes også av kulturelle antakelser på makronivå. I likhet med forskning generelt, preges tilknytningstenkning av en såkalt vestlig psykologisk forståelse av individet og dets omgivelser. Studier av tilknytning i på tvers av kulturer viser eksempelvis at barnets tilknytningsatferd varierer og at hva som betraktes som god tilpasning og tilknytning preges av kulturelle antakelser om hva som blir ansett som normal atferd (Hinde, 1991). Den norske kulturen, som en rekke andre vestlige kulturer, inneholder antakelser om foreldrenes sentrale betydning for barnets utvikling. Barna i studien vår kommer fra kulturer hvor utvidet familie ofte er nærere, både geografisk og emosjonelt, enn den typiske norske kjernefamilien bestående av foreldre og barn, og storfamilien har derfor sannsynligvis vel så stor betydning for barnet som foreldre-barn-relasjonen. Fattigdom og nød anses også for å være en faktor som bringer medlemmer i utvidet familie nærmere hverandre. Tettere samarbeid, både innad i og mellom familier, i forhold til både økonomi og omsorg kan i mange tilfeller være nødvendig for overlevelse (Shiraev & Levy, 2010). Dette viser hvordan faktorer i barns makrosystem, som fattigdom og kultur, kan bidra til konkrete forskjeller på mikrosystemnivå ved at utvidet familie også kan forstås som tilknytningspersoner. Dette understreker viktigheten av ikke å undervurdere betydningen av familierelasjoner som ikke involverer barnas foreldre.

Overgangen fra en kultur til en annen kan også være forbundet med tilleggsbelastninger for barn i eksil. Våre intervjuer ga få innblikk i slike utfordringer, som ofte er forbundet med akkulturasjon. Akkulturasjon omhandler den gjensidige utvekslingen som oppstår når to ulike kulturer møtes, hvor begge kulturer påvirker og forandrer hverandre (Williams & Berry, 1991). Da barna i studien hadde oppholdt seg i Norge i relativt kort tid og derfor hadde begrenset erfaring med store deler av norsk kultur og samfunn, er det mulig at slike utfordringer enda ikke hadde gjort seg gjeldende. Barnet som hadde vært på omsorgssenteret i nærmere halvannet år fortalte derimot om ulike hendelser som omhandlet akkulturasjon, som hvordan nordmenns manglende åpenhet gjorde det vanskelig å knytte nye relasjoner. Oppedal et al. (2008) rapporterte fra en studie av enslige mindreårige etter bosetting at manglende forståelse av sosial kommunikasjon og sosialt akseptert atferd var en utfordring i møte med det norske samfunnet, og det kan tenkes at flere av de andre barna i vår studie vil møte slike utfordringer i tiden som kommer. Det er således viktig å forstå hvor elementer fra deres gamle og nye makrosystem bidrar i prosessen med å skape et nytt liv i Norge.

Kronosystemnivå

De enslige mindreårige under 15 år utgjør til sammen et stort spenn i alder, og det er viktig å vurdere i hvilken grad alder påvirker deres situasjon. Vi fant at svært mange hadde opplevd vold og overgrep, tap, og fare for eget liv, og alle disse er regnet som potensielt traumatiserende hendelser. Hva som virker traumatiserende varierer fra individ til individ, og det er dermed ingen selvfølge at vonde eller faretruende opplevelser resulterer i traumer (Saigh, 1991). Barnets aldersbestemte psykologiske utvikling er en faktor som kan være avgjørende for hvordan slike hendelser håndteres, og barna i vår studie varierte fra 8 til 17 år. Det må også tas i betraktning at deres potensielt traumatiserende erfaringer fant sted opptil flere år før våre intervjuer, og noen av dem var da svært unge. I en studie av barn mellom 5 og 14 år, fant Terr (1990) ingen forskjeller i respons på traume mellom barna (i Berman, 2001). Berman (1999) fant derimot at yngre barn i sine gjenfortellinger viste entusiasme og la større vekt på dramatiske heller enn faretruende aspekter ved sine erfaringer. De eldre barna hadde større vansker med å gjenfortelle, og flere begrunnet dette med at deres alder gjorde det vanskelig for dem å glemme. Eldre barns mer utviklede evne til hypotetisk og abstrakt tenkning antas å være en mulig årsak til at de i større grad enn yngre barn bedre forstår sin livstruende situasjon. Andre har vektlagt tilsvarende evner men med andre følger. Jensen og Shaw (1993) understreker at de eldre barna, med bakgrunn i sin psykologiske utvikling, har bedre og mer sofistikerte mestringsevner (i Berman, 2001). Yngre barn vil i større grad benytte seg av egosentriske årsaksfortolkninger og dermed risikere å oppleve at det vonde skyldes faktorer ved dem selv. Berman (2001) konkluderer med at barnets alder og psykologiske utvikling ved tidspunktet for den eller de potensielt traumatiserende opplevelsen(e) ikke alene kan forklare eventuell effekt på deres psykiske helse og fungering.

En helhetlig forståelse

Vår forskningsinteresse var rettet mot en økt forståelse av livssituasjonen til enslige mindreårige under 15 år den første tiden etter ankomst i Norge. Vi har gjennomført en eksplorerende studie basert på intervjuer med 18 barn ved to ulike omsorgssentre. Deres fortellinger om livet i hjemlandet, flukten, hverdagen på omsorgssentrene og deres drømmer og håp for framtiden, har gitt oss et innblikk i deler av den kompleksiteten som preger deres situasjon, og denne studien antyder en rekke utgangspunkter til økt kunnskap om denne gruppen. Videre følger diskusjon av studiens utfordringer og begrensninger, etterfulgt av det

vi anser som implikasjoner for arbeid med enslige mindreårige og muligheter for videre forskning.

4.2 Metodologiske utfordringer og begrensninger

Validitet og reliabilitet er viktige elementer i metodologisk kvalitetskontroll. Disse begrepene er i forskningsmiljøer særlig knyttet til studier gjennomført med kvantitative metoder, og en direkte overføring til kvalitative metoder lar seg ikke gjøre. Jette Fog (1994) foreslår begrepene gyldighet og pålitelighet som mer passende i kvalitative metoder.

4.2.1 Pålitelighet

Pålitelighet omhandler i hvilken grad forskningsinstrumentet er konsistent; at to målinger på ulike tidspunkt gir samme resultat. I et intervju er det forskeren selv som er forskningsinstrument (Fog, 1994). Å etterstrebe pålitelighet på denne måten når intervju er anvendt som metode blir problematisk. Dersom slik pålitelighet er et mål vil intervjueren måtte være mekanisk og rigid i sin spørsmålsstilling og fremtreden, og blir dermed ikke i stand til å delta i en samtale hvor han eller hun kan følge informanten, og på denne måten innhente mangfoldigheten i informantens budskap. I tillegg er hvert intervju en samtale hvor informant og intervjuer gjensidig påvirker hverandre på en unik måte. Dersom en annen intervjuer skal gjøre samme intervju på et senere tidspunkt, vil den nye intervjukonstellasjonen sannsynligvis resultere i en annen påvirkning partene imellom. Dermed vil de to intervjuene bli forskjellige. Å gjennomføre en utdypende samtale på et senere tidspunkt kan være et alternativ for å sikre at intervjuers forståelse er gjengitt i samsvar informantens budskap, i tillegg til at utdypende informasjon kan berike materialet. Mot slutten av datainnsamlingen oppstod et behov for slik informasjon, men studiens rammer tillot ikke nye intervjuer. Videre etterstrebet vi å sikre studiens pålitelighet ved to ulike anbefalte metoder (Fog, 1994): Den første omhandlet redskapene som ble brukt, det vil si intervjuguiden, transkriberingsmetoden og analysemetoden. Begge intervjuerne i studien benyttet en felles intervjuguide slik at alle informantene fikk lik informasjon og ble stilt de samme overordnede spørsmålene; vi utarbeidet en felles mal for hvordan transkriberingen skulle gjennomføres slik at dette ikke ble gjort ut i fra intervjuers skjønn; og i kodeprosessen i analysen ble det brukt en dialogisk innfallsvinkel til intersubjektiv enighet ved at vi fortløpende diskuterte materialet for å oppnå en felles forståelse av det barna hadde fortalt

(Kvale, 1997). Den andre måten å sikre en studies pålitelighet på er å i så stor grad som mulig å synliggjøre de psykologiske prosessene som har drevet forskeren. Det vil si at forskeren tydeliggjør hvilke følelser, holdninger, kunnskap og verdier som har styrt hans valg, handle- og forståelsesmåter (Ortlipp, 2008). Ved å være oppmerksom på kilder som kan føre til skjevheter i ens forskning er man i større grad i stand til å minimere dem, og dermed øke forskningens kvalitet (Hill, Thompson & Williams, 1997) I vår studie har vi både i forkant og underveis forsøkt å reflektere rundt, og være bevisste, hvordan vi i kraft av å være de personene vi er, kan påvirke studien. Videre følger en synliggjøring av hvordan vi kan ha hatt innvirkning på studien.

Refleksivitet omhandler en bevissthet om at forskeren som person påvirker studiens utforming og resultater (Nightingale & Cromby, 1999). Mye av bakgrunnen for at kvalitativ forskning ofte kritiseres for å være subjektiv bunner nettopp i erkjennelsen av at forskeren ikke er i stand til å forholde seg utelukkende objektiv til forskningsprosessen og forskningsmaterialet (Ortlipp, 2008). Vår kulturelle posisjon, våre forkunnskaper, og verdier vil uunngåelig prege resultatene man kommer fram til (Kvale, 1997). I den sammenheng anså vi det som betydningsfullt å være oppmerksomme på at vi begge er født og oppvokst i Norge med norske foreldre. Det kan tenkes at barna ville ha fortalt andre historier dersom de ble intervjuet av noen med samme kulturelle bakgrunn eller lignende erfaringer. Videre vil vi som profesjonsstudenter i psykologi muligens se fenomener i et annet perspektiv enn personer uten tilknytning til psykologifaget. Vi fortolker fenomener ut ifra en psykologisk forståelsesramme. Utover dette har vi begge over flere år arbeidet som miljøterapeuter i psykisk helsevern med barn som i varierende grad har vansker med å verbalisere tanker og følelser. Parallelt med denne studien har vi også vært studentterapeuter ved Klinikk for Dynamisk Psykoterapi ved Psykologisk Institutt. Det er nærliggende å anta at vårt virke som miljøterapeuter medfører at vi automatisk er oppmerksomme på barnas ikke-verbale uttrykk. Som psykodynamisk orienterte terapeuter var det naturlig å velge tilknytningsteori som innfallsvinkel til å forstå nære omsorgspersoners betydning. Dessuten har begreper som overføring og motoverføring påvirket vår forståelse av barnas ikke-verbale kommunikasjon. Dette er aspekter vi har med oss inn i arbeidet med studien, og som sannsynligvis har bidratt til våre resultater.

4.2.2 Gyldighet

Gyldighet omhandler hvorvidt ens resultater avspeiler fenomenene man er interessert i (Kvale, 1997). Spørsmålet om gyldighet knytter seg derfor både til innsamling av data og til analyseprosessen. Når det gjelder analyseprosessen vil ulike forskere kunne forstå et intervjumateriale på forskjellige måter ut ifra deres forkunnskap og interessefelt. Da begge forfatterne i denne studien har deltatt i analysen har vi hatt muligheten til å vurdere hverandres utspill og forståelse i et kritisk lys. Slik har vi kunnet redusere sannsynligheten for en ensidig eller skjev fortolkning. Når det gjelder datainnsamlingsprosessen har studien en rekke potensielle utfordringer og begrensninger. Disse er knyttet opp til intervjuerne, konteksten intervjuene fant sted i, bruk av tolk, og utvalget.

Intervjuerne

Vi har tidligere understreket viktigheten av å ta hensyn til barnas bakgrunn og situasjon, særlig med tanke på muligheten for at barna kan ta skade av å bli intervjuet om vanskelige temaer (Thomas & Byford, 2003). I studien ga fokus på dette hensynet seg utslag i overdrevet sensitivitet fra vår side i de innledende intervjuene når det gjaldt utforskning av temaer som enten vi selv tolket som sårbare eller informantene uttrykte at var vanskelige. Som et resultat av dette ble disse intervjuene tynne, og vi mistet sannsynligvis informasjon på grunn av forsiktighet. Etter hvert som vi ble bedre kjent med gruppen og intervjuguiden, økte intervjuenes innhold og dybde utover i prosessen. Tilbakemeldingene fra de ansatte ved omsorgssentrene i etterkant av intervjuene tyder på at ingen av informantene tok skade av, eller reagerte negativt på, å delta i studien. Selv om vi ikke spurte systematisk om dette, uttrykte flere av informantene i etterkant av intervjuet at de satte pris på å få anledningen til å fortelle og bli hørt. Noen fortalte også at de følte seg bedre, til tross for at det hadde vært utfordrende underveis.

Noen steder i presentasjonen av funnene har vi valgt å inkludere barnas ikke-verbale uttrykk, som vi har hentet fra våre feltnotater. Det har vi valgt å gjøre fordi vi tidlig i datainnsamlingen oppdaget at barnas budskap ikke alltid ble godt nok fanget opp i transkripsjonene av intervjuene. Deres ikke-verbale kommunikasjon ble vurdert som viktig informasjon for fullt ut å kunne forstå barna. Siden det ble kommunisert mer i fellesskapet ansikt til ansikt med barna enn via tekst, valgte vi å innlemme materialet fra feltnotatene for å øke leserens forståelse av barna. Det er en pågående debatt i forskningsmiljøer om hvor mye påvirkning

fra forskeren som kan aksepteres i forskning, og bruk av feltnotater på en slik måte som beskrevet vil være svært utsatt for forskerens påvirkning. Ulike forskere vil potensielt kunne tolke ikke-verbal kommunikasjon ulikt. Kjernen i debatten omhandler et ønske om å redusere skjevheter i fremstillingen av fenomenene man forsker på. I vår studie ville en framstilling av barnas livssituasjon kun basert på tekst også være en skjev fremstilling. Samtidig er en refleksiv tilnærming akseptert i kvalitativ forskning (Ortlipp, 2008). Vi har tidligere forsøkt å synliggjøre vår posisjon som forskere slik at det er tydelig for leseren hva som kan ha styrt våre forståelse- og handlemåter underveis i studien, i feltnotatene, og i fremstilling av funnene.

Konteksten

Konteksten intervjuene fant sted i *kan* ha hatt betydning for hva barna fortalte og slik påvirket studiens resultater. Det kan være lettere for barn å fortelle dersom: De gis anledning til det i trygge rammer; de oppfatter en hensikt med å fortelle, og er trygge på at å fortelle ikke vil føre til uheldige konsekvenser; og det skapes en forbindelse til det de skal fortelle om. En forbindelse vil si at forskeren bringer opp temaer i stedet for at barnet selv er nødt til å ta initiativ til hele intervjuets innhold. (Jensen, Gulbrandsen, Mossige, Reichelt & Tjersland, 2005). Vi ga barna en anledning til å fortelle, men det er usikkert hvor trygge de følte seg. De er alene i et nytt og fremmed land og kan naturlig nok være skeptiske og varsomme siden de ofte har opplevelser av at verden er utrygg og voksne som ikke kunne stoles på. At intervjuene ble foretatt på kontorer og møterom på eller utenfor selve avdelingene barna tilhørte, kan ha påvirket deres åpenhet. Det kan være at barna forbinder kontorlokaler med vanskelige samtaler, som skolesamtaler eller asylintervju, og at disse assosiasjonene dermed overføres til vår intervjusituasjon. De ville kanskje følt seg tryggere dersom intervjuet hadde funnet sted i omgivelser de selv hadde valgt. Vi presiserte for barna at vi var interessert i deres opplevelser med hensikt å kunne hjelpe andre barn i samme situasjon, og at vi ikke representerte norske myndigheter eller var interessert i hvorvidt det de fortalte var korrekt. Likevel er det en risiko for at barna ikke så på oss som noen det var trygt å åpne seg opp for. Sandberg og Pedersen (2006) fant i sin studie at unge voksne flyktninger i Norge ga strategiske presentasjoner av seg selv i møte med representanter fra velferdssystemet. Åtte av barna i vår studie hadde ikke fått svar på asylsøknaden og kan derfor ha moderert sine fortellinger strategisk i frykt for at deres uttalelser ville påvirke søknadsprosessen. Jensen et al. (2005; Jensen, in press) anbefaler at intervjueren bidrar til å skape en forbindelse til

intervjuets tema sammen med barnet da barn ofte syns det er vanskelig å være den første til å tematisere vanskelige hendelser. I intervju med barna hadde vi fokus på åpne spørsmål hvor det var opp til barna selv å velge hva de ville fortelle, slik litteraturen også anbefaler (Pipe, 2007). Det innebar at mye av ansvaret for intervjuets innhold ble lagt over på barnet. Siden forskning viser at barn ofte ikke på eget initiativ forteller om traumatiske opplevelser, og særlig dersom hendelsene er forbundet med mye skam, kan det tenkes at barna i større grad ville respondert bedre på mer direkte spørsmål. Resultatene fra kartleggingen av stressende livshendelser, Stressfull Life Events, som inneholder direkte spørsmål, viser at barna svarte bekreftende på opplevelser av hendelser som de ikke fortalte om i intervjuene. På den andre siden finnes det også eksempler på opplevelser barna fortalte om i intervjuet, men som de ikke rapporterte om i kartleggingen. Derfor antar vi at kombinasjonen av intervju og kartlegging fanget opp et bedre bilde av barnas tidligere stressende erfaringer.

Tolk

Bruk av tolk kan også ha påvirket studiens resultater. I kraft av å være den som overbringer mening mellom partene i intervjuet, må tolken anses for å være et sentralt ledd i kommunikasjonen mellom intervjuerne og barna. Med en tolk som mellomledd foreligger det en risiko for at videreformidling av feil, eller fordreining av, informasjon har funnet sted. På grunn av språkbarrieren vil dette være praktisk umulig å korrigere underveis. Ingen av oss hadde tidligere arbeidet med tolk, og i forberedelsene fokuserte vi særlig på å formulere korte og konsise setninger for å lette tolkingen. Jareg og Pettersen (2006) anbefaler tolkebrukere å gjennomføre en samtale med tolken i forkant av intervjuet. Dette har til hensikt å avklare roller, taushetsplikt, tolkereglene, pauser og annet praktisk. Dette ble ikke gjort systematisk i vår studie og skyldes i hovedsak vår manglende erfaring som tolkebrukere. Eventuelle misforståelser ble korrigert underveis eller i etterkant av intervjuene. Ettersom tolking av kulturelt betinget mening eller informasjon aldri ble diskutert med tolken, er det usikkert i hvilken grad datamaterialet bærer preg av misforståelser knyttet til dette. Et alternativ for å kontrollere korrektheten i tolkingen hadde vært å la nye tolker gjennomgå intervjuene i etterkant. Dette ble ikke vurdert som et reelt alternativ grunnet manglende ressurser. Skjevheter i meningsformidlingen kan også ha forekommet i intervjuene hvor barna ønsket å snakke norsk i form av manglende kunnskap om det norske språket.

Utvalget

Studiens utvalg er representativt fordelt når det gjelder både alder, kjønn og opprinnelsesland i forhold til sammensetningen av den generelle populasjonen av enslige mindreårige under 15 år i Norge. Siden svært få enslige mindreårige jenter søker om asyl i Norge er det et svært lavt antall jenter i studiens utvalg. Et svært lavt antall jenter har gjort at vi ikke har kunnet se på forskjeller mellom kjønnene i analysen. Dermed kan det skjule seg eventuelle kvalitative kjønnsforskjeller som vi ikke har kunnet oppdage.

4.3 Implikasjoner og fremtidig forskning

Implikasjoner

Denne studien har hatt som mål å skaffe kunnskap om enslige mindreårige under 15 år sin livssituasjon. Slik kunnskap er nyttig for å kunne utvikle tiltak som kan fremme integrering og psykisk velvære hos disse barna. I den forbindelse er det viktig å legge spesielt merke til tre elementer ved resultatene: At barna på omsorgssenteret i stor grad finner støtte i hverandre, er viktig å ta hensyn til for de som jobber med denne gruppa, både på omsorgssenteret og etter bosetting; At barna vektlegger betydningen av språk og utdanning viser viktigheten av å ikke vente for lenge med å starte på skole etter ankomst til landet; At barna strever med tapsopplevelser viser viktigheten av å innlemme disse i forståelsen av barnas potensielle traumeerfaringer, samt betydningen av avklaring i forhold til eventuell gjenlevende familie sin situasjon.

Videre forskning

På grunn av manglende litteratur med primærfokus på enslige mindreårige under 15 år, har vi gjennomført en eksplorerende studie basert på intervjuer med 18 barn ved to ulike omsorgssentre. Deres fortellinger om livet i hjemlandet, flukten, hverdagen på omsorgssentrene og deres drømmer og håp for framtiden, har gitt oss et innblikk i deler av den kompleksiteten som preger deres situasjon. Dette kan utgjøre et nyttig grunnlag for videre forskning, som i større grad kan innhente dybdekunnskap. Vi anser det som viktig å innhente kunnskap på følgende områder:

- Studien viser betydningen av samhold mellom barna. Videre forskning bør undersøke nærmere hvilken funksjon dette samholdet har, og hvilke implikasjoner dette bør ha for bosettingen av barna.

- Intervjuene i studien viser et fravær av fortellinger om vergene og personalet på omsorgssenteret. Hvilken funksjon disse har for barna, og hva slags forhold barna har til slike midlertidige omsorgspersoner kan også belyses nærmere.
- Barna uttrykker en rekke vanskelige følelser knyttet til sine tapsopplevelser. Videre forskning bør skaffe kunnskap om hvordan vi på best mulig måte kan hjelpe barna å håndtere dette.
- Det vil også være betydningsfullt å innhente kunnskap om hvordan det går med disse barna på sikt. Longitudinelle studier vil kunne bidra med verdifull kunnskap om betydningen av brudd, flukt og tap i en tidlige fase av livet.

Videre ønsker vi en mer metodisk nyansert forskning. Litteraturgjennomgangen viste at hovedvekten av forskning på enslige mindreårige har benyttet seg av metoder som symptomsjekklister og strukturerte kliniske intervjuer med fokus på psykiske plager. Vi ser et behov i forskningsfeltet for å supplere denne kunnskapen med studier med fokus på barnas egen opplevelse og meningsforståelse. En kombinasjon av symptomfokuserte og opplevelsesbaserte studier vil i større grad kunne fange opp nyanser og kompleksiteten i deres livssituasjon (Miller et al., 2002). På den måten er denne studien et viktig bidrag til forståelsen av de enslige mindreåriges livssituasjon.

Litteraturliste

- Ajduković, M., & Ajduković, D. (1993). Psychological Well-being of Refugee Children. *Child Abuse and Neglect, Vol. 17* (6), 843-854. doi: 10.1016/S0145-2134(08)80014-2
- Alderson, P., & Morrow, V. (2004). *Ethics, Social Research and Consulting With Children and Young People*. Barkingside: Barnardo's.
- Allwood, M. A., Bell-Dolan, D., Husain, S. A. (2002). Children's Trauma and Adjustment Reactions to Violent and Nonviolent War Experiences. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, Vol. 41* (4), 450-457. doi: 10.1097/00004583-200204000-00018
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSV-IV*. Washington DC: American Psychiatric Association.
- Anderson, P. (2001). 'You Don't Belong Here in Germany...': On the Social Situation of Refugee Children in Germany. *Journal of Refugee Studies, Vol. 14* (2), 187-199. doi: 10.1093/jrs/14.2.187
- Baker, N. G. (1982). Substitute Care for Unaccompanied Refugee Minors. *Child Welfare, Vol. 61* (6), 353-363.
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2011). Arbeid med Enslige Mindreårige Asylsøkere og Flyktninger – en Håndbok for Kommunene. Hentet fra http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Arbeid_med_enslige_mindreaarige.pdf
- Barne-, ungdoms- og familieetaten. (2010). Omsorgssentre. Hentet fra <http://www.bufetat.no/barnevern/ema/omsorgssentre/>
- Bean, T., Eurelings-Bontekoe, E., & Spinhoven, P. (2007) Course and Predictors of Mental Health of Unaccompanied Refugee Minors in Netherlands: One Year Follow-up. *Social Science & Medicine, Vol. 64* (6), 1204-1215. doi: 10.1016/j.socscimed.2006.11.010
- Bean, T., Eurelings-Bontekoe, L., Derluyn, I., & Spinhoven, P. (2004). *Hopkins Symptom Checklist-37A for Adolescents (HSCL-37A): User's Manual*. Oegstgeest, Nederland.

- Bean, T., Eurelings-Bontekoe, L., Derluyn, I., & Spinhoven, P. (2004). *Stressful Life Events (SLE): User's Manual*. Oegstgeest, Nederland.
- Berman, H. (1999). Stories of Growing up Amidst Violence by Refugee Children and Children of Battered Women Living in Canada. *Journal of Nursing Scholarship*, Vol. 31 (1), 57-63. Hentet fra <http://search.proquest.com/docview/236438421?accountid=14699>
- Berman, H. (2001). Children and War: Current Understandings and Future Directions. *Public Health Nursing*, Vol. 18 (4), 243-252. doi: 10.1046/j.1525-1446.2001.00243.x
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation. *Applied Psychology*, Vol. 55 (3), 303-332. doi: 10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3 (2), 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives. *Developmental Psychology*, Vol. 22 (6), 723-742. doi: 10.1037//0012-1649.22.6.723
- Bruner, J. (1991). The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, Vol. 18 (1), 1-21. doi: 10.1086/448619
- Cameron, H. (2005). Asking the Tough Questions: A Guide to Ethical Practices in Interviewing Young Children. *Early Child Development and Care*, Vol. 175 (6), 597-610. doi: 10.1080/03004430500131387
- Cassidy, J., & Shaver, P. R. (2008). *Handbook of Attachment Theory. Theory, Research and Clinical Applications*. New York: Guildford Press.
- Catani, C., Schauer, E., & Neuner, F. (2008). Beyond Individual War Trauma: Domestic Violence Against Children in Afghanistan and Sri Lanka. *Journal of Marital and Family Therapy*, Vol. 34 (2), 165-176. doi: 10.1111/j.1752-0606.2008.00062.x
- Chase, E. (2010). Agency and Silence: Young People Seeking Asylum Alone in the UK. *British Journal of Social Work*, Vol. 40 (7), 2050-2068. doi: 10.1093/bjsw/bcp103
- Darbyshire, P., Schiller, W., & MacDougall, C. (2005). Extending New Paradigm Childhood Research: Meeting the Challenges of Including Younger Children. *Early Child Development and Care*, Vol. 175 (6), 467-472. doi: 10.1080/03004430500131247

- Davies, J., & Wright, J. (2008). Children's Voices: A Review of the Literature Pertinent to Looked-after Children's Views of Mental Health Services. *Child and Adolescents Mental Health, Vol. 13* (1), 26-31. doi: 10.1111/j.1475-3588.2007.00458.x
- Derlyun, I., & Broekaert, E. (2007). Different Perspectives on Emotional and Behavioural Problems in Unaccompanied Refugee Children and Adolescents. *Ethnicity and Health, Vol. 12* (2), 141-162. doi: 10.1080/13557850601002296
- Dockett, S., & Perry, B. (2007). Trusting Children's Accounts in Research. *Journal of Early Childhood Research, Vol. 5* (1), 47-63. doi: 10.1177/1476718X07072152
- Dyregrov, A. (2006). *Sorg hos Barn: En Håndbok for Voksne*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Dyregrov, K., Dyregrov, A., & Raundalen, M. (2000). Refugee Families' Experience of Research Participation. *Journal of Traumatic Stress, Vol. 13* (3), 413-426. doi: 10.1023/A:1007777006605
- Eide, K., & Broch, T. (2010). Enslige Mindreårige Flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse, helseregion Øst og Sør. Hentet fra [http://www.r-bup.no/cms/cmssmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETETT.pdf/\\$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf](http://www.r-bup.no/cms/cmssmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETETT.pdf/$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf)
- Eide-Midsand, N. (1997). Fanger i Blåskjeggs Borg: Langtidsvirkninger av Seksuelle Overgrep mot Gutter. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 34*, 70-80.
- Elbedour, S., Ten Bensel, R., & Bastien, D. (1993). Ecological Integrated Model of Children of War: Individual and Social Psychology. *Child Abuse and Neglect, Vol. 17* (6), 805-819. doi: 10.1016/S0145-2134(08)80011-7
- Engebrigsten, A. (2002). Forlatte Barn, Ankerbarn, Betrodde Barn... Et Transnasjonalt Perspektiv på Enslige, Mindreårige Asylsøkere (Rapport 7/02). Oslo: NOVA. Hentet fra http://www.nova.no/asset/3088/1/3088_1.pdf
- Fazel, M., & Stein, A. (2002). The Mental Health of Refugee Children. *British Medical Journal, Vol. 327* (7407), 366-370. doi: 10.1136/bmj.327.7407.134

- Felsman, J. K., Leong, F. T. L., Johnson, M., & Felsman, I. C. (1990). Estimates of Psychological Distress Among Vietnamese Refugees: Adolescents, Unaccompanied Minors and Young Adults. *Social Science & Medicine, Vol. 31* (11), 1251-1256. doi: 10.1016/0277-9536(90)90132-C
- FN. (1989). *FNs Konvensjon om Barnets Rettigheter*. Hentet fra http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/red/2000/0047/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- FNs høykommissær for flyktninger. (2009). UNHCR's Eligibility Guidelines for Assessing the International Protection Needs of Asylum-seekers from Afghanistan. Hentet fra <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4a6477ef2.pdf>
- FNs høykommissær for flyktninger. (2009). Guidelines on International Protection No. 8: Child Asylum Claims Under Articles 1(A)2 and 1(F) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. Hentet fra <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4b2f4f6d2.html>
- Foa, E.B., Johnson, K.M, Feeny, N.C & Treadwell, K.R.H (2001). The PTSD Symptom Scale: A Preliminary Examination of its Psychometric Properties. *Journal of Clinical Child Psychology, Vol. 30*, No 3, 376-384
- Fog, J. (1994). *Med Samtalen som Udgangspunkt: Det Kvalitative Forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Freud, A., & Burlingham, D. T. (1943). *War and Children*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Goodman, J. H. (2004). Coping With Trauma and Hardship Among Unaccompanied Refugee Youths from Sudan. *Qualitative Health Research, Vol. 14* (9), 1177-1196. doi: 10.1177/1049732304265923
- Halldén, G. (1998). Boyhood and Fatherhood: Narratives About a Future Family Life. *Childhood, Vol. 5* (1), 23-39. doi: 10.1177/0907568298005001003
- Heinrichs, M., Baumgartner, T., Kirschbaum, C., & Ehlert, U. (2003). Social Support and Oxytocin Interact to Suppress Cortisol and Subjective Responses to Psychosocial

- Stress. *Biological Psychiatry*, Vol. 54 (12), 1389-1398. doi: 10.1016/S0006-3223(03)00465-7
- Hinde, R. A. (1991). Relationships, attachment, and culture: A tribute to John Bowlby. *Infant Mental Health Journal*, Vol. 12 (3), 154-163. doi: 10.1002/1097-0355(199123)12:3<154::AID-IMHJ2280120303>3.0.CO;2-8
- Hopkins, P., & Hill, M. (2010). The Needs and Strengths of Unaccompanied Asylum-seeking Children and Young People in Scotland. *Child and Family Social Work*, Vol. 15 (4), 399-408. doi: 10.1111/j.1365-2206.2010.00687.x
- Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered Assumptions. Towards a New Psychology of Trauma*. New York: Free Press.
- Jareg, K., Pettersen, Z. (2006). *Tolk og Tolkebruker: To Sider av Samme Sak*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jensen, T. K. (in press). Intervjuer med Barn og Unge i Spesielt Vanskelige Livssituasjoner – Kan vi Snakke Sammen om Alt?
- Jensen, T. K., Gulbrandsen, W., Mossige, S., Reichelt, S., & Tjersland, O. A. (2005). Reporting Possible Sexual Abuse: A Qualitative Study on Children's Perspectives and the Context for Disclosure. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 29 (12), 1395-1413. doi: 10.1016/j.chiabu.2005.07.004
- Joshi, P. T., & O'Donnell, D. A. (2003). Consequences of Child Exposure to War and Terrorism. *Clinical Child and Family Psychology Review*, Vol. 6 (4). doi: 1096-4037/03/1200-0275/0
- Justis- og politidepartementet. Enslige Mindreårige Asylsøkere. Hentet fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/tema/innvandringspolitikk/asyl-_og_flyktningpolitikk/einslege_mindrearige_asylsokjarar.html?id=85870
- Kassam-Adams, N., & Newman, E. (2002). The Reactions to Research Participation Questionnaires for Children and for Parents (RRPQ-C and RRPQ-P). *General Hospital Psychiatry*, Vol. 24 (5), 336-342. doi: 10.1016/S0163-8343(02)00200-1

- Kassam-Adams, N., & Newman, E. (2005). Child and Parent Reactions in Participation in Clinical Research. *General Hospital Psychiatry, Vol. 27* (1), 29-35. doi: 10.1016/j.genhosppsy.2004.08.007
- Kia-Keating, M., & Ellis, B. H. (2007). Belonging and Connection to School in Resettlement: Young Refugees, School Belonging, and Psychosocial Adjustment. *Clinical Child and Adolescent Psychiatry, Vol. 12* (1), 29-43. doi: 10.1177/1359104507071052
- Kohli, R. K. S. (2006). The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-seeking Children Say and Do Not Say. *British Journal of Social Work, Vol. 36* (5), 707-721. doi: 10.1093/bjsw/bch305
- Kohli, R. K. S., & Mather, R. (2003). Promoting Psychosocial Well-being in Unaccompanied Asylum Seeking Young People in the United Kingdom. *Child and Family Social Work, Vol. 8* (3), 201-212. doi: 10.1046/j.1365-2206.2003.00282.x
- Kvale, S. (1997). *Det Kvalitative Forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Lustig, S. (2010). An Ecological Framework for the Refugee Experience: What is the Impact on Child Development? I Evans, G. W., & Wachs, T. D. (Red.), *Chaos and its Influence on Children's Development* (239-251). Washington, DC: American Psychological Association. doi: 10.1037/12057-015
- Miller, K. E. (1999). Rethinking a Familiar Model: Psychotherapy and the Mental Health of Refugees. *Journal of Contemporary Psychotherapy, Vol. 29* (4), 283-306. doi: 10.1023/A:1022926721458
- Miller, K. E., Muzurovic, J., Worthington, G. J., Tipping, S., & Goldman, A. (2002). Bosnian Refugees and the Stressors of Exile: A Narrative Study. *American Journal of Orthopsychiatry, Vol. 72* (3), 341-354. doi: 10.1037//0002-9432.72.3.341
- Montgomery, E. (2008). Long-term Effects on Organized Violence on Young Middle Eastern Refugees' Mental Health. *Social Science and Medicine, Vol. 67* (10), 1596-1603. doi: 10.1016/j.socscimed.2008.07.020

- Newman, E., & Kaloupek, D. G. (2004). The Risks and Benefits of Participating in Trauma-focused Research Studies. *Journal of Traumatic Stress, Vol. 17* (5), 383-394. doi: 10.1023/B:JOTS.0000048951.02568.3a
- Ní Raghallaigh, M., & Gilligan, R. (2010). Active Survival in the Lives of Unaccompanied Minors: Coping Strategies, Resilience and the Relevance of Religion. *Child and Family Social Work, Vol. 15* (2), 226-237. doi: 10.1111/j.1365-2206.2009.00663.x
- Nightingale, D. J., & Cromby, J. (Red.) (1999). *Social Constructivist Psychology: A Critical Analysis of Theory and Perspective*. Philadelphia, PA: Open University Press.
- Oppedal, B., Jensen, L., & Seglem, K.B. (2008). Når Hverdagen Normaliseres: Psykisk Helse og Sosiale Relasjoner Blant Unge Flyktninger som kom til Norge Uten Foreldrene Sine (UngKul-rapport nr.1). Oslo: Folkehelseinstituttet. Hentet fra <http://www.fhi.no/dokumenter/f3dca2a32c.pdf>
- Oppedal, B., Seglem, K.B., & Jensen, L. (2009). Avhengig og Selvstendig. Enslige Mindreåriges Stemmer i Tall og Tale (FHI-rapport 2009:11). Oslo: Folkehelseinstituttet. Hentet fra <http://www.fhi.no/dokumenter/87bc8567f7.pdf>
- Ortlipp, M. (2008). Keeping and Using Reflective Journals in the Qualitative Research Process. *The Qualitative Report, Vol. 13* (4), 695-705. Hentet fra <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR13-4/ortlipp.pdf>
- Ormhaug, S. M., Jensen, T. K., Hukkelberg, S. S., Holt, T., & Egeland, K. (in press). The Referral Does not Always Tell: The Necessity to Screen for Trauma Amongst Youths Referred to Treatment.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park: Sage.
- Pipe, M. E. (2007). *Child Sexual Abuse: Disclosure, Delay, and Denial*. New York: Routledge.
- Powell, M. A., & Smith, A. B. (2009). Children's Participation Rights in Research. *Childhood, Vol. 16* (1), 124-142. doi: 10.1177/0907568208101694

- Pynoos, R., Steinberg, A. M., & Piacentini, J. C. (1999). A Developmental Psychopathology Model of Childhood Traumatic Stress and Intersection with Anxiety Disorders. *Biological Psychiatry, Vol. 46* (11), 1542-1554. doi: 10.1016/S0006-3223(99)00262-0
- Regan, K. M., Curtin, C., & Vorderer, L. (2006). Paradigm Shifts in Inpatient Psychiatric Care of Children: Approaching Child- and Family-centered Care. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, Vol. 19* (1), 29-40. doi: 10.1111/j.1744-6171.2006.00040.x
- Reijneveld, S. A., de Boer, J. B., Bean, T., & Korfker, D. G. (2005). Unaccompanied Adolescents Seeking Asylum. *The Journal of Nervous and Mental Disease, Vol. 193* (11), 759-761. doi: 10.1097/01.nmd.0000185870.55678.82
- Rothaupt, J. W., & Becker, K. (2007). A Literature Review of Bereavement Theory: From Decathecting to Continuing Bonds. *The Family Journal, Vol. 15* (1), 6-15. doi: 10.1177/1066480706294031
- Saigh, P. A. (1991). The Development of Posttraumatic Stress Disorder Following Four Different Types of Traumatization. *Behaviour Research and Therapy, Vol. 29* (3), 213-216. doi: 10.1016/0005-7967(91)90110-O
- Sandberg, S., & Pedersen, W. (2006). *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seiffge-Krenke, I. (2004). Adaptive and Maladaptive Coping Styles: Does Intervention Change Anything? *European Journal of Developmental Psychology, Vol. 1* (4), 367-382. doi: 10.1080/17405620444000247
- Shaw, J. A. (2003). Children Exposed to War/Terrorism. *Clinical Child and Family Psychology Review, Vol. 6* (4). doi: 1096-4037/03/1200-0237/0
- Shiraev, E., & Levy, D. A. (2010). *Cross-cultural Psychology: Critical Thinking and Contemporary Applications*. Boston: Allyn & Bacon.
- Skretteberg, R. (Red.) (2011). Flyktningregnskapet 2011. Alt om Mennesker på Flukt Verden Over. Oslo: Flyktninghjelpen. Hentet fra <http://www.flyktninghjelpen.no/arch/img/9122914.pdf>

- Smith, D. J. (2008). LOVE, FEAR and DISCIPLINE: Everyday Violence Against Children in Afghan Families. Afghanistan: Afghan Research and Evaluation Unit. Hentet fra <http://www.areu.org.af/EditionDetails.aspx?EditionId=33&ContentId=7&ParentId=7>
- Sourander, A. (1998). Behavior Problems and Traumatic Events of Unaccompanied Refugee Minors. *Child Abuse & Neglect, Vol. 22 (7)*, 719-727. Hentet fra <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9693849>
- Stein, A. L. T. (2008). *Jeg må Satse på Livet Mitt. En Kvalitativ Undersøkelse om Mestring Blant Bosatte Afghanske Enslige Mindreårige Flyktninger*. Masteroppgave i psykologi, Universitetet i Oslo. Hentet fra Digitale Utgivelser ved UiO: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-19913>
- Thomas, S., & Byford, S. (2003). Research With Unaccompanied Children Seeking Asylum. *British Medical Journal, Vol. 327 (7428)*, 1400-1402. doi: 10.1136/bmj.327.7428.1400
- Thomas, S., Thomas, S., Nafees, B., & Bhugra, D. (2004). 'I was Running Away From Death' – the Pre-Flight Experiences of Unaccompanied Asylum Seeking Children in the UK. *Child: Care, Health & Development, Vol. 30 (2)*, 113-122. Hentet fra <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/14961864>
- Utlendingsdirektoratet. (2009). Enslige Mindreårige Asylsøkere. Hentet fra <http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Asylsokere-og-flyktninger/Enslige-mindrearige-asylsokere/>
- Varvin, S. (2003). *Flukt og Eksil: Traume, Identitet og Mestring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vitus, K., & Lidén, H. (2010). The Status of the Asylum-seeking Child in Norway and Denmark: Comparing Discourses, Politics and Practices. *Journal of Refugee Studies, Vol. 23 (1)*, 62-81. doi: 10.1093/jrs/feq003
- Wallin, D. J. (2007). *Attachment in Psychotherapy*. New York: Guildford.
- Wiese, E. B. P., & Burhorst, I. (2007). The Mental Health of Asylum-seeking and Refugee Children and Adolescents Attending a Clinic in the Netherlands. *Transcultural Psychiatry, Vol. 44 (4)*, 596-613. doi: 10.1177/1363461507083900

- Williams, C. L., & Berry, J. W. (1991). Primary Prevention of Acculturation Stress. Application of Psychological Theory and Practice. *The American Psychologist*, Vol. 46 (6), 632-641. doi: 10.1037/0003-066X.46.6.632
- Øien, C. (2010). Underveis. En Studie av Enslige Mindreårige Asylsøkere. Oslo: FAFO.
Hentet fra <http://www.faf.no/pub/rapp/20164/20164.pdf>
- Øverlien, C. (2011). Narrating the Good Life – Children in Shelters for Abused Women Talk About the Future. *Qualitative Social Work*, Vol. 0 (00), 1-16. doi: 10.1177/1473325011401469

Vedlegg 1: Child PTSD Symptom Scale (CPSS)

CPSS © Foa, Johnson, Feeny & Treadwell (2001) - 1
Godkjent oversetting av NKVTS 2008

CPSS - PTSD symptomskala for barn

Navn: _____ Dato: _____

Nedenfor finner du en liste med problemer som barn og unge noen ganger opplever etter at de har opplevd en oppskakende hendelse. Les hver av dem nøye og sett en sirkel rundt det tallet (0 – 3) som best beskriver hvor ofte problemet har plaget deg de siste to ukene.

0	1	2	3
Ikke i det hele tatt	En gang i uken eller mindre/ en gang i blant	2 til 4 ganger i uken/ halvparten av tiden	5 eller flere ganger i uken/ nesten hele tiden

- (1) 0 1 2 3 Oppskakende tanker eller bilder av hendelsen(e) har dukket opp i hodet ditt når du ikke ville det
- (2) 0 1 2 3 Har hatt vonde drømmer eller mareritt
- (3) 0 1 2 3 Handlet eller følt som om hendelsen(e) skjedde igjen (hørt noe eller sett et bilde av det og følt det som om jeg var der igjen)
- (4) 0 1 2 3 Følt deg oppskaket når du tenker på, eller hører om, hendelsen(e) (for eksempel følt deg redd, sint, trist eller skyldig osv.)
- (5) 0 1 2 3 Har hatt kroppslige reaksjoner når du tenker på, eller hører om, hendelsen(e), (for eksempel begynt å svette, fått hjertebank)
- (6) 0 1 2 3 Prøvd å ikke tenke på, snakke om eller ha følelser om hendelsen(e)
- (7) 0 1 2 3 Prøvd å unngå aktiviteter, mennesker eller steder som minner deg om de traumatiske hendelsen(e)
- (8) 0 1 2 3 Ikke klart å huske viktige deler av de oppskakende hendelsen(e)

Fortsetter på neste side

0	1	2	3
Ikke i det hele tatt	En gang i uken / av og til	2 til 4 ganger I uken / halvparten av tiden	5 eller flere ganger i uken / nesten hele tiden

- (9) 0 1 2 3 Har vært mye mindre interessert i, eller ikke gjort, de tingene du pleide å gjøre
- (10) 0 1 2 3 Ikke følt deg nær menneskene rundt deg
- (11) 0 1 2 3 Ikke klart å ha sterke følelser (for eksempel ikke klart å gråte, eller ikke klart å være veldig glad)
- (12) 0 1 2 3 Følt at dine planer eller håp for fremtiden ikke kommer til å skje (for eksempel at du ikke vil få jobb eller bli gift eller få barn)
- (13) 0 1 2 3 Har hatt problemer med å sovne eller sove gjennom natten
- (14) 0 1 2 3 Følt deg irritabel eller hatt raseriutbrudd
- (15) 0 1 2 3 Har hatt problemer med å konsentrere deg (for eksempel mistet tråden i en film på TV, glemt hva du har lest, ikke greid å følge med på skolen)
- (16) 0 1 2 3 Har vært overdrevent forsiktig (for eksempel sjekket hvem eller hva som er rundt deg)
- (17) 0 1 2 3 Har vært nervøs eller lettskremt (for eksempel når noen kommer gående bak deg)

Vær så snill å indikere om de problemene du har vurdert ovenfor har påvirket noen av de følgende områdene i livet ditt den siste uken. Lag en sirkel rundt J for Ja og N for Nei.

- (18) J N Morsomme aktiviteter og hobbyer
- (19) J N Forhold til venner
- (20) J N Skolearbeid
- (21) J N Forhold til familien din
- (22) J N Plikter og oppgaver hjemme
- (23) J N Generelt hvor fornøyd du er med livet

Vedlegg 2: Serious Life Events (SLE)

Serious Life Events (SLE)

Instruksjon:

Nedenfor er en listen over en rekke stressende hendelser som barn kan oppleve. Hvis du har opplevd noe av dette, svar ja. Hvis ikke, nei.

Hendelser som har rammet familien

1. Har det vært dramatiske forandringer i familien din det siste året?
2. Har du noen gang blitt atskilt fra familien din uten at du ville det (For eksempel av en fremmed, en politimann, en soldat eller ved at du har flyktet fra hjemlandet ditt)?
3. Har noen i familien din som du var veldig glad i dødd?

Opplevelser med sykdom, ulykker eller katastrofer

4. Har du hatt en livstruende sykdom eller skade?
5. Har du vært involvert i en alvorlig ulykke, for eksempel en bilulykke?
6. Har du opplevd en katastrofe, for eksempel en flom, en orkan, en brann, en tornado, et skred, et jordskjelv, en gisselsituasjon eller en miljøkatastrofe?

Krig

7. Har du opplevd krig eller en væpnet konflikt i det området du vokste opp i?

Fysisk eller seksuell mishandling

8. Har noen noen gang slått, sparket eller skutt mot deg eller på andre måter forsøkt å skade deg fysisk?
9. Har du noen gang sett at andre har blitt slått, sparket, skutt mot eller på andre måter blitt skadet fysisk (ikke bare på TV eller i en film)?
10. Har noen forsøkt å ta på kjønnsorganene dine uten at du ville det eller tvunget deg til å ha sex?

Andre

11. Har du opplevd andre skremmende hendelser hvor du trodde du var i stor fare?
12. Har du opplevd andre skremmende hendelser hvor du trodde andre var i stor fare?

Vedlegg 3: Samtykkeskjema

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Unge enslige asylsøkere: En kartleggingsstudie”

I denne kartleggingen vil vi undersøke hva slags opplevelser unge enslige asylsøkere har hatt og om de har noen vansker som de trenger hjelp med.

Studien gjennomføres av personer som kan mye om barn og flyktninger i samarbeid med omsorgssenteret der du bor. Vi samarbeider ikke med norske myndigheter og din deltagelse vil ikke virke inn på behandlingen av asylsøknaden din.

De som jobber med dette har taushetsplikt om de tingene som kommer frem. Dette betyr at når det skal skrives eller snakkes om dette senere vil ingen kunne gjenkjenne deg og det du har sagt. Ingen andre enn de som er knyttet til prosjektet vil få vite hva du har sagt.

Det er helt opp til deg om du vil delta i denne studien. Hvis du bestemmer deg for at det er greit, kan du likevel når som helst ombestemme deg.

Hvis du synes dette høres greit ut kan du skrive under på dette skjemaet.

Fordi du er under 18 år gammel må din verge også samtykke i at du deltar i studien.

Vedlegg 4: Intervjuguide

1. Kontaktetablering

Hei, [navn] – jeg heter [navn]. I dag får jeg hjelp av en tolk som skal hjelpe oss å forstå hverandre.

Husker du at jeg besøkte deg på avdelingen og spiste middag for en liten stund siden?

Jeg kan begynne å fortelle litt om meg: Jeg er [xx] år og bor i [by]. Der går jeg på universitetet som er en slags skole for voksne. Der lærer jeg blant annet om barn og ungdom.

Jeg har ingenting med asylsøkerprosessen eller norske myndigheter å gjøre.

Jeg er her på Eidsvoll for å lære mer om barn og ungdom som kommer alene til Norge. Er det noe du lurer på før vi går videre?

2. Prosedyre og introduksjon til kartlegging og intervju

Det vi skal gjøre i dag består av to deler: I den første delen skal vi snakke litt om hvordan det er å komme til Norge og å bo her på [navn på omsorgssenter]. I den andre delen får du noen ark med spørsmål om hvordan du har det nå om dagen.

Jeg har snakket med vergen din, og han synes det er i orden at du snakker med meg. Han har signert på dette arket. For at vi skal kunne fortsette å snakke sammen, trenger jeg at du skriver navnet ditt her. Det betyr at du synes det er okey å bli med på dette. Først skal jeg lese det som står på arket for deg. (Leser samtykkeerklæringen.) For at jeg skal huske det vi snakker om, tar jeg det opp med denne. Opptaket vil jeg oppbevare slik at ingen andre kan høre på det. Er det i orden for deg? Er det noe du lurer på i forhold til dette?

Hvis du underveis synes at noe er for vanskelig eller ubehagelig, så kan vi stoppe. Da sier du bare i fra.

Høres det greit ut?

3. Intervju/fri fortelling

Ha fokus på åpne spørsmål og temaer heller enn konkrete spørsmål.

1. Hvordan synes du det er å være her på Eidsvoll?
 - En vanlig dag – relasjoner, aktiviteter, høydepunkter o.l.
 - Hva gleder du deg til?
 - Er det noe som bekymrer deg?
 - Er det noe du skulle ønske var annerledes? Kan du fortelle meg mer om det?

2. Jeg lurer på hvordan du hadde det i hjemlandet ditt. Kan du fortelle meg litt om en helt vanlig dag der?
 - Relasjoner: Familie og venner
 - Tilknytningsforhold
 - Boforhold
 - Skolegang, arbeid og eller fritidsaktiviteter/lek
 - Og så ble det bestemt at du skulle reise fra hjemlandet ditt. Kan du fortelle mer om det?
 - Hva tenkte du da?
3. Kan du fortelle om reisen fra [land] til Norge?
 - Hva sa de voksne til deg om hvor du skulle og hva du skulle gjøre?
 - Hva tenkte du da?
 - Opplevelser og erfaringer underveis
 - Reisefølge
 - Familie eller andre kjente i Norge
 - Og så kom du til Norge. Hvordan kom du hit til Eidsvoll?
4. Det høres ut som at du har opplevd mye. Hvis jeg kommer på besøk til deg om 15 år, hvordan håper du at hverdagen din ser ut da?
 - Jobb, utdanning, boforhold, familie og venner
 - Drømmer og håp

Da er vi ferdig med del 1, og jeg vil takke deg for at du ville fortelle meg om hvordan du har det og hva du har opplevd – tusen takk.

Vil du at vi skal ta en liten pause før vi begynner på del 2?

4. Kartlegging

Del 2 er litt annerledes enn del 1. Her kommer jeg til å stille deg flere spørsmål om hvordan du har det. Jeg tror at disse spørsmålene kan gjøre det enklere å forstå hva du trenger og hvordan hverdagen kan bli bedre for deg.

Du kommer kanskje til å oppleve at noen av spørsmålene ikke helt passer for deg, da kan du bare svare 'nei' eller 'aldri'. Det er også noen spørsmål som virker som de blir gjentatt. Dersom du har spørsmål underveis, vil jeg hjelpe deg så godt jeg kan. Du kan bruke den tiden du trenger, men det er viktig at du svarer så ærlig og så godt du kan. Høres dette greit ut så langt?

Her er arkene med spørsmålene jeg ønsker du skal svare på. (Sjekk om informanten forstår og kan lese selv eller om tolken skal lese) På spørsmålene kan man svare 'aldri', 'av og til', 'ofte' og 'alltid'. Vi kan gjøre første spørsmål sammen.

Forstår du hva vi skal gjøre? Da setter vi i gang.

5. Avslutning

Nå har du svart på veldig mange spørsmål. Dette kan være ganske slitsomt, som om du har hatt en stor test på skolen. Kanskje du føler deg litt utmattet. Hvordan har det vært for deg å svare på alle disse spørsmålene?

Som du kanskje allerede vet så er det noen psykologer her på [omsorgssenteret] som kan hjelpe deg hvis du har det vanskelig. Dersom du ønsker å snakke mer om ting som du føler at du strever med kan vi hjelpe deg med å ta kontakt med dem. Hvis du ønsker det kan du si ifra til meg nå eller så kan du fortelle det til de voksne på avdelingen senere.

Til slutt så vil jeg takke deg for at du ville snakke med meg. Du har fortalt meg mye om hvordan det er å komme alene til Norge. Og jeg håper at dette kan være til hjelp både for deg og andre barn og unge som kommer til Norge alene.

Vedlegg 5: Informantoversikt

Navn (anonymisert)	Kjønn	Alder (anonymisert)	Region	Asylstatus
Zelgai	Gutt	15	Midtøsten	Opphold
Madihah	Jente	-	Afrika	Opphold
Mirwais	Gutt	14	Midtøsten	Opphold
Sanjeev	Gutt	9	Asia	Opphold
Nadif	Gutt	12	Afrika	Opphold
Sargon	Gutt	16	Midtøsten	Venter
Zemar	Gutt	14	Midtøsten	Venter
Yasir	Gutt	14	Midtøsten	Opphold
Senay	Gutt	8	Afrika	Venter
Sarama	Jente	-	Afrika	Venter
Awat	Gutt	13	Afrika	Venter
Jaweed	Gutt	14	Midtøsten	Opphold
Nimal	Gutt	16	Asia	Venter
Zalmai	Gutt	15	Midtøsten	Opphold
Karwan	Gutt	15	Midtøsten	Venter
Azar	Gutt	14	Midtøsten	Venter
Matteen	Gutt	13	Midtøsten	Opphold
Ziya	Gutt	14	Midtøsten	Opphold

Vedlegg 6: Enslige mindreårige asylsøkere fordelt på land, år og kjønn

Raderiketter	▼ 2006		▼ 2007		▼ 2008		▼ 2009		▼ 2010		▼ 2011		Totalt	
	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter		
Afghanistan	2	10	12	14	16	81	82	1	216	1	67	68	72	467
Albania				1	1			1	1				2	2
Algerie									1		2	2	1	4
Angola	0	1	1			1	3			1		1		5
Burundi	3	0	3	0	1	2	2	1	1	1		1		8
Eritrea	0	1	1	3	7	4	10	12	11	10	6	16	3	62
Etiopia	1	1	2	3	5	1	4	4	3	3	6	9	1	31
Guinea	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1		1		3
Irak	1	6	7	3	3	12	14	3	3	2	3	5		32
Iran			0	3	3	0	1	1	2	2		2	1	7
Jordan											2	2		2
Kina			1	0	1	0	1		2	1		3	2	7
Kosovo								1	1					1
Marokko	0	1	1					3	3		2	2		6
Nigeria						2	0	2		1		1		3
Pakistan											5	5	2	7
Russland	1	9	10	3	5	2	8	3	2	1	3	4	1	34
Serbia				0	2					2		2		4
Sierra Leone													1	1
Somalia	3	6	9	4	6	5	16	3	27	8	11	19	5	95
Sri Lanka	1	4	5	17	22	25	37	4	12	3	12	15	1	97
Statsløs						1	0	1			2	2		3
Syria								1	2	3	2	5		8
Uganda										1		1		1
USA											1	1		1
Usbekistan						1	0	1	1					2
Vietnam													1	1
Sudan						0	1	1	1					1
Jemen						0	1	1						1
Nicaragua						2	0	2						2
Tadsjikistan				1	1									1
Nord-Korea	1	0	1											1
Kongo	0	1	1	1	2			1	1	1		1	1	8
Totalt	13	40	53	52	76	40	186	29	288	41	125	166	20	908